CURRICULUM LATINUM

PARS SECUNDA

POETRY

Archibald Walker Nov. 15 1861
1.6

Revd A Walker
Nov 15th 1861
1.6

Belleville
C West
N America

Recd M.

[illegible]
[illegible] – 191[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

CURRICULUM LATINUM

AD USUM JUVENTUTIS.

PARS SECUNDA.

A COURSE OF LATIN READING FOR THE USE OF SCHOOLS,

PART SECOND,

CONTAINING

THREE BOOKS OF THE AENEID.
THE GEORGICS OF VIRGIL.
THE ODES OF HORACE.
THE FASTI OF OVID.

MONTREAL:
ARMOUR AND RAMSAY.

1850.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBRI I—III.

CAREFULLY REVISED.

MONTREAL:
ARMOUR & RAMSAY.

1850.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER I.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus silvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis.

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Littora: multum ille et terris jactatus et alto,
Vi superûm, saevae memorem Junonis ob iram.
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio; genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
Musa, mihi caussas memora, quo numine laeso,
Quidve dolens, regina deûm tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit: tantaene animis coelestibus irae?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli;
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces;
Hinc populum, late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyae; sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor, Saturnia, belli,
Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis:
Nec dum etiam caussae irarum saevique dolores
Exciderant animo; manet alta mente repostum

Judicium Paridis, spretaeque injuria formae,
Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores :
His accensa super, jactatos aequore toto,
Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio ; multosque per annos
Errabant, acti fatis, maria omnia circum.
Tantae molis erat Romanam condere gentem !
Vix, e conspectu Siculae telluris, in altum
Vela dabant laeti, et spumas salis aere ruebant ;
Quum Juno, aeternum servans sub pectore volnus,
Haec secum : Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem ?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto.
Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei ?
Ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque aequora ventis ;
Illum, exspirantem transfixo pectore flammas,
Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
Ast ego, quae divom incedo regina, Jovisque
Et soror et conjunx, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret
Praeterea, aut supplex aris imponat honorem ?
Talia flammato secum, dea, corde volutans,
Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
Luctantis ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes, magno cum murmure, montis
Circum claustra fremunt : celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras coelumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens ; molemque et montis insuper altos
Imposuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere et laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est :
Aeole, namque tibi divom pater, atque hominum rex,
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento ;
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,

Ilium in Italiam portans, victosque Penates:
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
Aut age diversos, et disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae,
Quarum, quae formâ pulcherrima, Deïopeam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo;
Omnis ut tecum, meritis pro talibus, annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus, o regina! quid optes
Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere divom,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
Haec ubi dicta, cavum, conversa cuspide, montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, et vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virûm, stridorque rudentum,
Eripiunt subito nubes coelumque, diemque,
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether;
Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra:
Ingemit, et, duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati!
Quîs ante ora patrum Trojae sub moenibus altis
Contigit oppetere! o Danaûm fortissime gentis,
Tydide! mene Iliacis occumbere campi
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon; ubi tot Simoïs correpta sub undis
Scuta virûm, galeasque, et fortia corpora, volvit.
Talia jactanti stridens aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit:
Franguntur remi; tum prora avertit, et undis
Dat latus: insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit aestus arenis.
Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet;

Saxa, vocant Itali mediis quae in fluctibus Aras,
Dorsum immane mari summo. Tris Eurus ab alto
In brevia et syrtis urguet, miserabile visu !
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit : excutitur pronusque magister
Volvitur in caput : ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto ;
Arma virûm, tabulaeque, et Troïa gaza, per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
Vicit hiems : laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea, magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem, sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis, graviter commotus ; et, alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Aeneae toto videt aequore classem ;
Fluctibus oppressos Troas, coelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat ; dehinc talia fatur :
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri ?
Jam coelum terramque meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles ?
Quos ego—sed motos praestat componere fluctus :
Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro :
Non illi imperium pelagi, saevumque tridentem,
Sed mihi, sorte datum. Tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos : illa se jactet in aula
Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat :
Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt navis scopulo : levat ipse tridenti ;
Et vastas aperit syrtis, et temperat aequor ;
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo quum saepe coorta est
Seditio, saevitque animis ignobile volgus,

Jamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, adrectisque auribus adstant;
Iste regit dictis animos, et pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
Prospiciens genitor, coeloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
  Defessi Aeneadae, quae proxima, littora cursu
Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad oras.
  Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur
In coelum scopuli, quorum sub vertice late
Aequora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo:
Nympharum domus. Hic fessas non vincula navis
Ulla tenent; unco non adligat ancora morsu.
Huc septem Aeneas collectis navibus omni
Ex numero subit; ac, magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troës arena,
Et, sale tabentis, artus in littore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem, corruptam undis, Cerealiaque arma,
Expediunt, fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis, et frangere saxo.
  Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum late pelago petit; Anthea si quem
Jactatum vento videat, Phrygiasque biremis,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caïci.
Navem in conspectu nullam; tris littore cervos
Prospicit errantis: hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas
Corripuit, fidus quae tela gerebat Achates:
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, sternit; tum volgus; et omnem

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus aequet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omnis.
Vina, bonus quae, deinde, cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit. et dictis moerentia pectora mulcet:
O socii! neque enim ignari sumus ante malorum;
O passi graviora! dabit Deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis
Accêstis scopulos: vos et Cyclopea saxa
Experti. Revocate animos, moestumque timorem
Mittite: forsan et haec olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
Ostendunt; illic fas regna resurgere Trojae.
Durate, et vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert; curisque ingentibus aeger
Spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris:
Tergora deripiunt costis, et viscera nudant.
Pars in frusta secant, veribusque trementia figunt:
Littore aëna locant alii, flammasque ministrant.
Tum victu revocant vires; fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.
Postquam exempta fames epulis, mensaeque remotae,
Amissos longo socios sermone requirunt,
Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
Sive extrema pati. nec jam exaudire vocatos.
Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat: quum Jupiter, aethere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque jacentis,
Littoraque, et latos populos, sic vertice coeli
Constitit, et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum, talis jactantem pectore curas,
Tristior, et lacrimis oculos suffusa nitentis,
Alloquitur Venus: O qui res hominumque deûmque
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres!
Quid meus Aeneas in te committere tantum,

Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. Quae te, Genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojae, tristisque ruinas,
Solabar, fatis contraria fata rependens:
Nunc eadem fortuna viros, tot casibus actos,
Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi:
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavî, sedesque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa; nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, coeli quibus annuis arcem,
Navibus, infandum! amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
   Olli subridens hominum sator atque deorum
Voltu, quo coelum tempestatesque serenat,
Oscula libavit natae; dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavinî
Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli
Magnanimum Aenean: neque me sententia vertit.
Hic (tibi fabor enim, quando haec te cura remordet,
Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque ferocis
Contundet; moresque viris et moenia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit aestas,
Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis mensibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab sede Lavinî
Transferet, et longam multa vi muniet Albam.
Hic jam ter centum totos regnabitur annos

Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos,
Marte gravis. geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde, lupae fulvo nutricis tegmine laetus.
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora, pono;
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quae mare nunc terrasque metu coelumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet, lustris labentibus, aetas,
Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Trojanus origine Caesar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Julius, a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim coelo, spoliis orientis onustum,
Accipies secura: vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent saecula bellis;
Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
Jura dabunt; dirae ferro et compagibus arctis
Claudentur Belli portae; Furor impius intus,
Saeva sedens super arma, et centum vinctus aënis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
  Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto,
Ut terrae, utque novae pateant Carthaginis arces,
Hospitio Teucris; ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum; ac Libyae citus adstitit oris.
Et jam jussa facit; ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente deo. In primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
  At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos: quas vento accesserit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene,
Quaerere constituit. sociisque exacta referre.
Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris,
Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Cui mater media sese tulit obvia silva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanae; vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga praevertitur Eurum.
Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes! monstrate, mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra, et maculosae tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O, quam te memorem? virgo! namque haud tibi voltus
Mortalis, nec vox hominem sonat; o, Dea certe!
An Phoebi soror? an nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leves, quaecumque, laborem;
Et, quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris,
Jactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti:
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido, Tyria, regit, urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa est injuria, longae
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjunx Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque jugârat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis,
Quos inter medius venit Furor. Ille Sychaeum
Impius ante aras, atque auri caecus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanae; factumque diu celavit, et aegram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis: ora modis attollens pallida miris,

Crudelis aras, trajectaque pectora ferro,
Nudavit; caecumque domûs scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
His commota, fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: navis, quae forte paratae,
Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, surgentemque novae Carthaginis arcem;
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris?
Quove tenetis iter? Quaerenti talibus ille,
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
  O Dea! si prima repetens ob origine pergam,
Et vacet annalis nostrorum audire laborum;
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Troja antiqua, si vestras forte per auris
Trojae nomen iit, diversa per aequora vectos,
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam, genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem, convolsae undis Euroque, supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
  Quisquis es, haud, credo, invisus coelestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios, classemque relatam,
Nuntio, et in tutum versis aquilonibus actam;
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Adspice bis senos laetantis agmine cycnos,
Aetheria quos lapsa plaga Jovis ales aperto
Turbabat coelo: nunc terras ordine longo

Aut capere, aut captas jam despectare, videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantusque dedere;
Haud aliter puppesque tuae, pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum.
  Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae jungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
At Venus obscuro gradientis aëre sepsit,
Et multo nebulae circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere caussas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Laeta suas: ubi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, sertisque recentibus halant.
  Corripuere viam interea, qua semita monstrat:
Jamque adscendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasque adspectat desuper arces.
Miratur molem Aeneas, magalia quondam:
Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa:
Pars optare locum tecto, et concludere sulco.
Jura magistratusque legunt, sanctumque senatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii, immanisque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes, aestate nova, per florea rura
Exercet sub sole labor, quum gentis adultos
Educunt fetus, aut quum liquentia mella
Stipant, et dulci distendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum, aut, agmine facto,
Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent:
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

O fortunati! quorum jam moenia surgunt,
Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebula, mirabile dictu!
Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
Quo primum, jactati undis et turbine, Poeni
Effodêre loco signum, quod regia Juno
Monstrârat, caput acris equi; sic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per saecula, gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divae:
Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaeque
Aere trabes; foribus cardo stridebat aënis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Aeneas sperare salutem
Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se, operumque laborem,
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque, jam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et saevum ambobus Achillem.
Constitit; et, lacrimans, Quis jam locus, inquit, Achate,
Quae regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus! Sunt hic etiam sua praemia laudi:
Sunt lacrimae rerum; et mentem mortalia tangunt.
Solve metus; feret haec aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine voltum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus:
Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrimans; primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat caede cruentus;
Ardentisque avertit equos in castra, prius quam
Pabula gustâssent Trojae, Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comaeque trahuntur

Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
Interea ad templum non aequae Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant,
Suppliciter tristes, et tunsae pectora palmis :
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertae cingula mammae,
Bellatrix; audetque viris concurrere virgo.
  Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque haeret defixus in uno ;
Regina ad templum, formâ pulcherrima, Dido
Incesssit, magna juvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis, aut per juga Cynthi,
Exercet Diana choros ; quam mille secutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades : illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis ;
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus :
Talis erat Dido, talem se laeta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus divae, media testudine templi,
Septa armis, solioque alte subnixa, resedit.
Jura dabat legesque viris : operumque laborem
Partibus aequabat justis, aut sorte trahebat :
Quum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios ; ater quos aequore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
Laetitiaque metuque : avidi conjungere dextras
Ardebant ; sed res animos incognita turbat.
Dissimulant ; et nube cava speculantur amicti,
Quae fortuna viris ; classem quo littore linquant ;
Quid veniant : cunctis nam lecti navibus ibant,

Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore coepit:
O Regina! novam cui condere Jupiter urbem,
Justitiaque dedit gentis frenare superbas,
Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a navibus ignis;
Parce pio generi, et propius res adspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere praedas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae:
Oenotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit:
Quum, subito assurgens fluctu, nimbosus Orion
In vada caeca tulit, penitusque procacibus austris
Perque undas, superante salo, perque invia saxa,
Dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris. [morem
Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam barbara
Permittit patria? hospitio prohibemur arenae:
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma,
At sperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec bello major, et armis:
Quem si fata virum servant, si vescitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus, officio ne te certasse priorem
Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,
Arvaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et silvis aptare trabes, et stringere remos;
Si datur Italiam, sociis, et rege recepto,
Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus:
Sin absumta salus, et te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyae, nec spes jam restat Iuli;
At freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus: cunct isimul ore fremebant

Dardanidae.
Tum breviter Dido, voltum demissa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.
Res dura et regni novitas me talia cogunt
Moliri, et late finis custode tueri.
Quis genus Aeneadum, quis Trojae nesciat urbem,
Virtutesque, virosque, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni;
Nec tam aversus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,
Sive Erycis finis regemque optatis Acesten;
Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis et his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est; subducite naves;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse, Noto compulsus eodem,
Adforet Aeneas! equidem per littora certos
Dimittam, et Libyae lustrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus silvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, et fortis Achates
Et Pater Aeneas jamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Aeneam compellat Achates:
Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides; classem, sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, quum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum.
Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis; namque ipsa decoram
Caesariem nato genetrix, lumenque juventae
Purpureum, et laetos oculis adflârat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis, circumdatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem quaeritis, adsum,
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojae miserata labores!
Quae nos, reliquias Danaûm, terraeque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, socias; grates persolvere dignas

Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Dî tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam justitia est, et mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
Saecula ? qui tanti talem genuere parentes ?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt ;
Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus, amicum
Ilionēa petit dextra, laevaque Serestum ;
Post, alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
  Obstupuit primò adspectu Sidonia Dido.
Casu deinde viri tanto ; et sic ore locuta est :
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur ? quae vis immanibus applicat oris ?
Tune ille Aeneas quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam ?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli : Genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, o, tectis, juvenes ! succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Jactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.
Sic memorat : simul Aenean in regia ducit
Tecta ; simul divom templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pinguis centum cum matribus agnos,
Munera laetitiamque dii.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo :
Ingens argentum mensis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,

Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.
Aeneas, neque enim patrius consistere mentem
Passus amor, rapidum ad navis praemittit Achaten,
Ascanio ferat haec ; ipsumque ad moenia ducat :
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet ; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivae Helenae, quos illa Mycenis,
Pergama quum peteret inconcessosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Ledae mirabile donum.
Praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Haec celerans, iter ad navis tendebat Achates.
At Cytherea novas artis, nova pectore versat
Consilia : ut, faciem mutatus et ora, Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem :
Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilinguis;
Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem :
Nate, meae vires, mea magna potentia ; solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoïa temnis ;
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquae,
Nota tibi : et nostro doluisti saepe dolore.
Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus : et vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia : haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, et cingere flamma,
Reginam meditor ; ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius, accitu cari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis restantia Trojae.
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium, sacrata sede recondam,
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit ;

Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus ;
Ut, quum te gremio accipiet laetissima Dido,
Regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
Quum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, et, fotum gremio, dea tollit in altos
Idaliae lucos ; ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
Jamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate.
Quum venit, aulaeis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
  Jam pater Aeneas, et jam Trojana juventus
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae, quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere Penates :
Centum aliae, totidemque pares aetate ministri,
Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt.
Nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneae : mirantur Iulum,
Flagrantesque dei voltus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Praecipue infelix, pesti devota futurae,
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo,
Phoenissa, et pariter puero donisque movetur.
Ille, ubi complexu Aeneae colloque pependit,
Et magnum falsi implevit genitoris amorem,
Reginam petit : haec oculis, haec pectore toto
Haeret ; et interdum gremio fovet, inscia, Dido,
Insidat quantus miserae deus. At memor ille
Matris Acidaliae, paullatim abolere Sychaeum
Incipit, et vivo tentat praevertere amore
Jam pridem resides animos, desuetaque corda.
  Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae ;

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
Implevitque mero pateram, quam Belus et omnes
A Belo soliti. Tum facta silentia tectis.
Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur,
Hunc laetum Tyriisque diem, Trojaque profectis,
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
Adsit laetitiae Bacchus dator, et bona Juno:
Et vos, o, coetum, Tyrii! celebrate faventes.
  Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
Primaque, libato, summo tenus attigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. Ille impiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro:
Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisque labores;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones;
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.
  Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;
Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis;
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
Immo age, et a prima dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
Erroresque tuos: nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

P. VIRGILII MARONIS

AENEIDOS

LIBER II.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
Infandum, Regina, jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danai: quaeque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis, talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi,
Temperet a lacrimis? et jam nox humida coelo
Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos:
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojae supremum audire laborem;
Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi,
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Instar montis equum, divina Palladis arte,
Aedificant, sectaque intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc, delecta virûm sortiti corpora, furtim
Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentis uterumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis:
Huc se provecti deserto in littore condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiise Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu:
Panduntur portae: juvat ire, et Dorica castra
Desertosque videre locos, littusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles:
Classibus hic locus: hic acie certare solebant.
Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae,

Et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, et arce locari,
Sive dolo, seu jam Trojae sic fata ferebant:
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaque dona,
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.
Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce;
Et procul: O miseri! quae tanta insania, cives?
Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulixes?
Aut, hoc inclusi ligno, occultantur Achivi,
Aut haec in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum,
Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
Et, si fata deûm, si mens non laeva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas foedare latebras;
Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce! manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae; qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certae occumbere morti.
Undique, visendi studio, Trojana juventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, et crimine ab uno
Disce omnis.
Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis,
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit;
Heu! quae nunc tellus, inquit, quae me aequora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos usquam locus; et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt.

Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat; memoret, quae sit fiducia capto.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur.
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcumque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.
Hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris
Belidae nomen Palamedis, et incluta fama
Gloria; quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci; nunc cassum lumine lugent:
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vigebat
Conciliis; et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus: invidia postquam pellacis Ulixi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui, demens: et me, fors si qua tulisset,
Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem: et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulixes
Criminibus terre novis; hinc spargere voces
In volgum ambiguas, et quaerere conscius arma,
Nec requievit enim, donec, Calchante ministro,—
Sed quid ego haec autem, nequidquam ingrata revolvo?
Quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jamdudum sumite poenas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridae.
Tum vero ardemus scitari et quaerere caussas,
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgae.
Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur.
Saepe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, et longo fessi discedere bello:
Fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
Interclusit hiems. et terruit Auster euntis.
Praecipue, quum jam hic, trabibus contextus acernis,
Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.

Suspensi, Eurypylum scitatum oracula Phoebi
Mittimus, isque adytis haec tristia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos, et virgine caesa,
Quum primum Iliacas, Danai, venistis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. Volgi quae vox ut venit ad auris,
Obstupuere animis, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quae sint ea numina divom,
Flagitat. Et mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rumpit vocem, et me destinat arae.
  Adsensere omnes; et, quae sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamque dies infanda aderat; mihi sacra parari,
Et salsae fruges, et circum tempora vittae.
Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi;
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela, darent si forte, dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulcis natos, exoptatumque parentem;
Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, et conscia numina veri,
Per, si qua est quae restet adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum; miserere animi non digna ferentis.
  His lacrimis vitam damus, et miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arta levari
Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios;
Noster eris: mihique haec edissere vera roganti.
Quo molem hunc immanis equi statuêre? quis auctor?
Quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli?
Dixerat. Ille, dolis instructus, et arte Pelasga,
Sustulit, exutas vinclis, ad sidera palmas:
Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum

Testor numen, ait; vos, arae, ensesque nefandi,
Quos fugi, vittaeque deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura;
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt; tèneor patriae nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas, servataque serves,
Troja, fidem; si vera feram, si magna rependam.
   Omnis spes Danaûm, et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
Tydides sed enim, scelerumque inventor, Ulixes,
Fatale aggressi sacrato avellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi divae contingere vittas;
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm, fractae vires, aversa deae mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscae
Luminibus flammae arrectis, salsusque per artus
Sudor iit; terque ipsa solo, mirabile dictu!
Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit aequora Calchas;
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deosque parant comites, pelagoque remenso
Improvisi aderunt: ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio, moniti, pro numine laeso,
Effigiem statuere; nefas quae triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, coeloque educere, jussit;
Ne recipi portis, aut duci in moenia, possit,
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam, si vestra manus violasset dona Minervae,
Tum magnum exitium, quod dî prius omen in ipsum
Convertant! Priami imperio Phrygibusque futurum:
Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem,
Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
   Talibus insidiis perjurique arte Sinonis

Credita res ; captique dolis, lacrimisque coactis,
Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.
Hic aliud majus miseris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce ! autem gemini a Tenedo, tranquilla per alta,
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt :
Pectora quorum inter fluctus arrecta jubaeque
Sanguineae exsuperant undas ; pars cetera pontum
Pone legit, sinuantque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues. Illi agmine certo
Laocoonta petunt ; et primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque
Implicat, et miseros morsu depascitur artus :
Post, ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus ; et jam,
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, et cervicibus altis
Ille simul manibus tendit divellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atroque veneno ;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit :
Qualis mugitus, fugit quum saucius aram
Taurus, et incertam excussit cervice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, saevaeque petunt Tritonidis arcem ;
Sub pedibusque deae, clipeique sub orbe, teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor ; et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Laeserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque divae
Numina, conclamant.
Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subjiciunt lapsus, et stuppea vincula collo

Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Feta armis. Pueri circum, innuptaeque puellae,
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediaeque minans illabitur urbi.
O patria! o, divûm domus, Ilium! et, inclyta bello,
Moenia Dardanidûm! quater ipso in limine portae
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen, immemores, caecique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora. dei jussu non umquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea coelum, et ruit oceano Nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per moenia, Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae,
Littora nota petens, flammas quum regia puppis
Extulerat; fatisque deûm defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos, patefactus, ad auras
Reddit equus, laetique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque, duces, et dirus Ulixes,
Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator, Epeos.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam:
Caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
Incipit, et dono divûm gratissima serpit.
In somnis, ecce! ante oculos moestissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentis.
Hei mihi! qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignis!
Squalentem barbam, et concretos sanguine crinis,

Volneraque illa, gerens, quae circum plurima muros
Accepit patrios. Ultro flens ipse videbar
Compellare virum, et moestas expromere voces :
O lux Dardaniae ! spes o fidissima Teucrûm !
Quae tantae tenuere morae ! quibus Hector ab oris
Exspectate venis ? ut te, post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores,
Defessi adspicimus ! quae caussa indigna serenos
Foedavit voltus ? aut cur haec volnera cerno ?
Ille nihil ; nec me quaerentem vana moratur :
Sed, graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu ! fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros : ruit alto a culmine Troja.
Sat patriae Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troja Penates :
Hos cape fatorum comites : his moenia quaere,
Magna pererrato statues quae denique ponto.
Sic ait ; et manibus vittas, Vestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
   Diverso interea miscentur moenia luctu ;
Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus arboribusque obtecta recessit,
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior somno, et summi fastigia tecti
Adscensu supero, atque arrectis auribus adsto :
In segetem, veluti, quum flamma, furentibus austris,
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata laeta, boumque labores,
Praecipitesque trahit silvas ; stupet inscius, alto
Accipiens sonitum saxi de vertice, pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaûmque patescunt
Insidiae. Jam Deïphobi dedit ampla ruinam,
Volcano superante, domus : jam proximus ardet
Ucalegon : Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio ; nec sat rationis in armis.
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis, ardent animi : furor iraque mentem
Praecipitant ; pulchrumque mori succurrit in armis.
   Ecce ! autem telis Panthus elapsus Achivom,

Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
Quo res summa loco, Panthu ? quam prendimus arcem ?
Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:
Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae. Fuimus Troës: fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in moenibus adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis umquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum,
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia tentant
Portarum vigiles, et caeco Marte resistunt.
Talibus Othryadae dictis, et numine divom,
In flammas et in arma feror, quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatus ad aethera clamor.
Addunt se socios Rhipeus, et, maximus armis,
Epytus, oblati per lunam, Hypanisque Dymasque,
Et lateri agglomerant nostro; juvenisque Coroebus,
Mygdonides. Illis ad Trojam forte diebus
Venerat, insano Cassandrae incensus amore;
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque, ferebat:
Infelix! qui non sponsae praecepta furentis
Audierit.
Quos ubi confertos audere in proelia vidi;
Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, (quae sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis arisque relictis
Dî, quibus imperium hoc steterat: succurritis urbi
Incensae) moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis nullam sperare salutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostis,
Vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus

Urbis iter: Nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aequare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, et religiosa deorum
Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus,
Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus se, Danaûm magna comitante caterva,
Androgeus offert nobis, socia agmina credens,
Inscius; atque ultro verbis compellat amicis;
Festinate, viri, nam quae tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
Dixit: et extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delapsus in hostis.
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attolentem iras, et caerula colla tumentem;
Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat:
Irruimus, densis et circumfundimur armis;
Ignarosque loci passim, et formidine captos,
Sternimus. Adspirat primo fortuna labori.
Atque hic, successu exsultans animisque, Coroebus:
O socii! qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clipeos, Danaûmque insignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clipeique insigne decorum,
Induitur, laterique Argivum accommodat ensem.
Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque juventus
Laeta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais haud numine nostro,
Multaque per caecam congressi proelia noctem
Conserimus; multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis, et littora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi

Scandunt rursus equum, et nota conduntur in alvo
Heu! nihil invitis fas quemquam fidere divis.
Ecce! trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus a templo, Cassandra, adytisque Minervae,
Ad coelum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas
Non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
Et sese medium injecit periturus in agmen.
Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
Armorum facie, et Grajarum errore jubarum.
Tum Danai, gemitu atque ereptae virginis ira,
Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Delopumque exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et laetus Eoïs
Eurus equis: stridunt silvae, saevitque tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clipeos, mentitaque tela,
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusque Coroebus
Peneleï dextra, divae armipotentis ad aram,
Procumbit: cadit et Rhipeus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris, et servantissimus aequi:
Dîs aliter visum: pereunt Hypanisque Dymasque,
Confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela nec ullas
Vitavisse vices Danaûm; et, si fata fuissent
Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde.
Iphitus et Pelias mecum; quorum Iphitus aevo
Jam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi;
Protenus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentis,
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.

Haerent parietibus scalae ; postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
Protecti objiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidae contrà turris, ac tecta domorum
Culmina, convellunt : his se, quando ultima cernuut,
Extrema jam in morte parant defendere telis ;
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt : alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores ; has servant agmine denso.
Instaurati animi, regis succurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
  Limen erat, caecaeque fores, et pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo : infelix qua se, dum regna manebant,
Saepius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis, unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrim in praecipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri
Et Danaûm solitae naves, et Achaïa castra,
Aggressi ferro circum, qua summa labantis
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimusque : ea, lapsa repente, ruinam
Cum sonitu trahit, et Danaûm super agmina late
Incidit : ast alii subeunt : nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum, primoque in limine, Pyrrhus
Exsultat, telis et luce coruscus aëna :
Qualis, ubi in lucem coluber, mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat ;
Nunc, positis novus exuviis, nitidusque juventa,
Lubrica convolvit, sublato pectore, terga,
Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
Una ingens Periphas, et, equorum agitator Achillis,
Armiger Automedon ; una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit
Aeratos ; jamque excisa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.

Apparet domus intus, et atria longa patescunt:
Apparent Priami et veterum penetralia regum;
Armatosque vident stantis in limine primo.
  At domus interior gemitu, miseroque tumultu,
Miscetur; penitusque cavae plangoribus aedes
Femineis ululant: ferit aurea sidera clamor.
Tum pavidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeque tenent postes, atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus; nec claustra neque ipsi
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro
Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
Immissi Danai, et late loca milite complent.
Non sic, aggeribus ruptis, quum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnis
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Caede Neoptolemum, geminosque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignis.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi,
Procubuere. Tenent Danai, qua deficit ignis.
  Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras.
Urbis uti captae casum convolsaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta, trementibus aevo,
Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.
  Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe,
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus,
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba et natae nequidquam altaria circum,
Praecipites atra ceu tempestate columbae,
Condensae, et divom amplexae simulacra, sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
Ut vidit; Quae mens tam dira, miserrime conjunx,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis,
Tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis;

Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese et sacra longaevum in sede locavit.
  Ecce! autem, elapsus Pyrrhi de caede, Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostis,
Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat,
Saucius: illum ardens infesto volnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamque manu tenet, et premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit:
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Dî, si qua est coelo pietas quae talia curet,
Persolvant grates dignas, et praemia reddant
Debita; qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios foedasti funere voltus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo; sed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protenus aere repulsum,
Et summo clipei nequidquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius ibis
Pelidae genitori; illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum, narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati;
Implicuitque comam laeva, dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit, ensem.
Haec finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam et prolapsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum,
Regnatorem Asiae. Jacet ingens littore truncus,
Avolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.
  At me tum primum saevus circumstetit horror.
Obstupui: subiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli volnere vidi
Vitam exhalantem: subiit deserta Creüsa,
Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
Respicio, et, quae sit me circum copia, lustro.

Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus aegra dedere.
Jamque adeo super unus eram; quum limina Vestae
Servantem, et tacitam secreta in sede latentem,
Tyndarida adspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti
Illa, sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaûm, et deserti conjugis iras,
Praemetuens, Trojae et patriae communis Erinnys,
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo; subit ira cadentem
Ulcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis, patriasque Mycenas,
Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natosque, videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita. Namque, etsi nullum memorabile nomen
Feminea in poena est, nec habet victoria laudem;
Exstinxisse nefas tamen et sumsisse merentis
Laudabor poenas; animumque explesse juvabit
Ultricis flammae, et cineres satiasse meorum.
Talia jactabam, et furiata mente ferebar;
Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit,
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Coelicolis et quanta solet; dextraque prehensum
Continuit; roseoque haec insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies, ubi fessum aetate parentem
Liqueris, Anchisen? superet conjunxne Creüsa,
Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
Circum errant acies; et, ni mea cura resistat,
Jam flammae tulerint, inimicus et hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae,
Culpatusve Paris; divom inclementia, divom,
Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
Adspice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat visus tibi, et humida circum

Caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis
Jussa time, neu praeceptis parere recusa.
Hic, ubi disjectas moles avolsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta, quatit, totamque ab sedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scaeas saevissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen,
Ferro accincta, vocat.
Jam summas arcis Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens, et Gorgone saeva.
Ipse Pater Danais animos, viresque secundas,
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
Dixerat: et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent dirae facies, inimicaque Trojae
Numina magna deûm.
  Tum vero omne mihi visum considere in ignis
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja:
Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
Quum, ferro accisam crebrisque bipennibus, instant
Eruere agricolae certatim; illa usque minatur,
Et, tremefacta comam concusso vertice, nutat;
Volneribus donec paullatim evicta supremum
Congemuit, traxitque, jugis avolsa, ruinam.
Descendo, ac, ducente deo, flammam inter et hostis
Expedior: dant tela locum, flammaeque recedunt.
  Atque, ubi jam patriae perventum ad limina sedis,
Antiquasque domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montis, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exsiliumque pati. Vos o! quibus integer aevi
Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore vires;
Vos agitate fugam.
Me si coelicolae voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. Satis una, superque,
Vidimus excidia, et captae superavimus urbi.
Sic o! sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam. Miserebitur hostis,
Exuviasque petet. Facilis jactura sepulcri,

Jam pridem invisus divis, et inutilis, annos
Demoror ; ex quo me divom pater, atque hominum rex,
Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat :
Nos contra, effusi lacrimis, conjunxque Creüsa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urguenti incumbere, vellet.
Abnegat, inceptoque et sedibus haeret in îsdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto :
Nam quod consilium, aut quae jam fortuna dabatur ?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti ? tantumque nefas patrio excidit ore ?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituraeque addere Trojae
Teque tuosque juvat ; patet isti janua leto :
Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis,
Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascanium, patremque meum, juxtaque Creüsam,
Alterum in alterius mactatos sanguine, cernam ?
Arma, viri, ferte arma : vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais : sinite instaurata revisam
Proelia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hinc ferro accingor rursus, clipeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce ! autem, complexa pedes, in limine conjunx
Haerebat, parvumque patri tendebat Iulum :
Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum ;
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, et, conjunx quondam tua dicta, relinquor ?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat ;
Quum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter, moestorumque ora parentum,
Ecce ! levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
Lambere flamma comas et circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera laetus

Extulit, et coelo palmas cum voce tetendit :
Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Adspice nos ; hoc tantum : et, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque haec omina firma.
  Vix ea fatus erat senior : subitoque fragore
Intonuit laevum, et, de coelo lapsa, per umbras,
Stella, facem ducens, multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti,
Cernimus Idaea claram se condere silva,
Signantemque vias : tum longo limite sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque deos, et sanctum sidus adorat :
Jam jam nulla mora est : sequor, et, qua ducitis, adsum.
Dî patrii, servate domum, servate nepotem :
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
  Dixerat ille : et jam per moenia clarior ignis
Auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae :
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit.
Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus
Sit comes, et longe servet vestigia conjunx.
Vos famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertae Cereris, juxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos :
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates :
Me, bello e tanto digressum, et caede recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.
Haec fatus, latos humeros, subjectaque colla,
Veste super fulvique insternor pelle leonis ;
Succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus aequis :
Pone subit conjunx. Ferimur per opaca locorum ;
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,

Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam : subito quum creber ab auris
Visus adesse pedum sonitus ; genitorque, per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate ; propinquant.
Ardentis clipeos atque aera micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. Namque, avia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione viarum,
Heu ! misero conjunx fatone erepta Creüsa
Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
Incertum : nec post oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, animumve reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
Venimus : hic demum collectis omnibus una
Defuit ; et comites, natumque, virumque, fefellit.
Quem non incusavi amens hominumque deorumque ?
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe ?
Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates,
Commendo sociis, et curva valle recondo :
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnis, omnemque reverti
Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
Principio muros, obscuraque limina portae,
Qua gressum extuleram, repeto ; et vestigia retro
Observata sequor per noctem, et lumine lustro.
Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si forte pedem, si forte, tulisset,
Me refero : irruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Volvitur : exsuperant flammae ; furit aestus ad auras.
Procedo, et Priami sedes, arcemque, reviso.
Et jam porticibus vacuis Junonis asylo,
Custodes lecti, Phoenix et dirus Ulixes
Praedam adservabant : huc undique Troïa gaza,
Incensis erepta adytis, mensaeque deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur : pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, moestusque Creüsam

Ergo agite, et, divom ducunt qua jussa, sequamur :
Placemus ventos, et Gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu : modo Jupiter adsit,
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo ;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenēa ducem, desertaque littora Cretae ;
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiae portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donusam,
Olearon, niveamque Paron, sparsasque per aequor
Cycladas, et crebris legimus freta concita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor :
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
Prosequitur, surgens a puppi, ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae molior urbis,
Pergameamque voco ; et, laetam cognomine, gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere sicco subductae littore puppes ;
Connubiis arvisque novis operata juventus ;
Jura domosque dabam : subito quum tabida membris,
Corrupto coeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant
Corpora : tum sterilis exurere Sirius agros ;
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiae, Phoebumque, remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari :
Quam fessis finem rebus ferat ; unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat :
Effigies sacrae divom, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja, mediisque ex ignibus urbis,
Extuleram, visi ante oculos adstare jacentis
Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic affari, et curas his demere dictis :
Quod tibi, delato Ortygiam, dicturus Apollo est,

Hic canit ; et tua nos en ! ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma, secuti :
Nos tumidum sub te permensi classibus aequor :
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. Tu moenia magnis
Magna para, longumque fugae ne linque laborem.
Mutandae sedes. Non haec tibi littora suasit
Delius, aut Cretae jussit considere, Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae :
Oenotri coluere viri : nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
Hae nobis propriae sedes : hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et haec laetus longaevo dicta parenti
Haud dubitanda refer : Corythum terrasque requirat
Ausonias. Dictaea negat tibi Jupiter arva.
  Talibus attonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat ; sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, praesentiaque ora, videbar :
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad coelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. Perfecto laetus honore,
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentis ;
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat : Nate, Iliacis fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.
Nunc repeto, haec generi portendere debita nostro ;
Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna, vocare.
Sed quis ad Hesperiae venturos littora Teucros
Crederet ? aut quem tum vates Cassandra moveret ?
Cedamus Phoebo, et, moniti meliora, sequamur.
Sic ait ; et cuncti dicto paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.
  Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullae
Apparent terrae, coelum undique et undique pontus ;
Tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens ; et inhorruit unda tenebris.

Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Aequora. Dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvêre diem nimbi, et nox humida coelum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et caecis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere coelo,
Nec meminisse viae media, Palinurus, in unda.
Tris adeo, incertos caeca caligine, soles
Erramus pelago; totidem sine sidere noctes
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac volvere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Servatum ex undis, Strophadum me littora primum
Accipiunt: Strophades Graio stant nomine dictae
Insulae Ionio in magno; quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineïa postquam
Clausa domus, mensasque metu liquêre priores.
Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla
Pestis et ira deûm, Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum voltus, foedissima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida semper
Ora fame.
  Huc ubi delati portus intravimus; ecce!
Laeta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Irruimus ferro; et divos ipsumque vocamus
In partem praedamque Jovem. Tum littore curvo.
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitae horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus alas;
Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo, sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum, ex diverso coeli, caecisque latebris,
Turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capessant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam

Disponunt ensis, et scuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapsae sonitum per curva dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cavo: invadunt socii, et nova proelia tentant,
Obscenas pelagi ferro fodare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec volnera tergo,
Accipiunt; celerique fuga sub sidera lapsae
Semesam praedam, et vestigia foeda, relinquunt.
Una in praecelsa consedit rupe Celaeno,
Infelix vates; rumpitque hanc pectore vocem:
  Bellum etiam pro caede boum, stratisque juvencis,
Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontis pellere regno?
Accipite ergo animis, atque haec mea figite dicta:
Quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis; ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Quam vos dira fames, nostraeque injuria caedis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
  Dixit; et in silvam, pennis ablata, refugit.
At sociis, subita gelidus formidine, sanguis
Deriguit: cecidere animi; nec jam amplius armis,
Sed votis precibusque, jubent exposcere pacem,
Sive deae, seu sint dirae obscenaeque volucres.
Et pater Anchises, passis de littore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
Dî, prohibete minas: dî, talem avertite casum;
Et placidi servate pios. Tum littore funem
Deripere excussosque jubet laxare rudentis.
  Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos, ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacae, Laërtia regna,
Et terram altricem saevi exsecramur Ulixi.
Mox et Leucatae nimbosa cacumina montis,
Et, formidatus nautis, aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvae succedimus urbi.
Ancora de prora jacitur: stant littore puppes.

Ergo, insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palaestras
Nudati socii. Juvat evasisse tot urbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostis.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas.
Aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.
Linquere tum portus jubeo, et considere transtris:
Certatim socii feriunt mare, et aequora verrunt.
Protenus aërias Phaeacum abscondimus arces,
Littoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti accedimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris:
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis,
Conjugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisque potitum;
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus amore,
Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classis et littora linquens.
Sollemnis tum forte dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco, falsi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, Manisque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrimis, sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, et Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris,
Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur; et longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? Dixit; lacrimasque effudit, et omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu! quis te casus, dejectam conjuge tanto,
Excipit? aut quae digna satis Fortuna revisit?

Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
Dejecit voltum, et demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hostilem ad tumulum Trojae sub moenibus altis
Jussa mori, quae sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patria incensa, diversa per aequora vectae,
Stirpis Achilleae fastus, juvenemque superbum,
Servitio enixae, tulimus: qui deinde, secutus
Ledaeam Hermionen, Lacedaemoniosque Hymenaeos,
Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptae magno inflammatus amore
Conjugis, et scelerum Furiis agitatus, Orestes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem, Trojano a Chaone dixit;
Pergamaque Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura?
Quem tibi jam Troja * * * *
Ecqua tamen puero est amissae cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosque virilis,
Et pater Aeneas, et avunculus excitat Hector?
  Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat
Incassum fletus; quum sese a moenibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus adfert;
Agnoscitque suos, laetusque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, et parvam Trojam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum,
Agnosco: Scaeaeque amplector limina portae.
Nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis:
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.
  Jamque dies, alterque dies processit; et aurae
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro
His vatem aggredior dictis, ac talia quaeso:
Trojugena, interpres divom, qui numina Phoebi,

Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omina pennae;
Fare age, (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, et cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere, et terras tentare repostas:
Sola novum, dictuque nefas, Harpyia Celaeno
Prodigium canit, et tristis denuntiat iras,
Obscenamque famem) quae prima pericula vito?
Quidve sequens, tantos possim superare labores?
Hic Helenus, caesis primum de more juvencis,
Exorat pacem divom, vittasque resolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipse manu, multo suspensum numine, ducit;
Atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos:
  Nate dea, nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides; sic fata deûm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo:
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
Aequora, et Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis; prohibent nam cetera Parcae
Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno.
Principio, Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus aequor,
Infernique lacus, Aeaeaeque insula Circae,
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Quum tibi sollicito, secreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa, jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
Effuge: cuncta malis habitantur moenia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos

Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae subnixa Petelia muro.
Quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes,
Et positis aris jam vota in littore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum
Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast, ubi digressum Siculae te admoverit orae
Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,
Laeva tibi tellus et longo laeva petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge littus et undas.
Haec loca, vi quondam et vasta convolsa ruina,
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, quum protenus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque, et urbis,
Littore diductas, angusto interluit aestu.
Dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus rursusque sub auras
Erigit alternos, et sidera verberat unda.
At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, et navis in saxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus: postremo immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Praestat Trinacrii metas lustrarė Pachyni
Cessantem, longos et circum flectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, praeque omnibus unum,
Praedicam, et repetens iterumque monebo:
Junonis magnae primum prece numen adora;
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus supera donis: sic denique victor
Trinacria finis Italos mittêre relicta.
Huc ubi delatus Cumaeam accesseris urbem,

Divinosque lacus, et Averna sonantia silvis;
Insanam vatem adspicies, quae rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
Quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis quum cardine ventus
Impulit, et teneras turbavit janua frondis,
Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina, curat:
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti;
Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos;
Quin adeas vatem, precibusque, oracula, poscas,
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
Haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad aethera Trojam.
  Quae postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc, auro gravia, sectoque elephanto,
Imperat ad navis ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,
Loricam consertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeae, cristasque comantis,
Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
  Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti;
Quem Phoebi interpres multo compellat honore:
Conjugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniae tellus! hanc adripe velis.
Et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est:
Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate! quid ultra
Provehor, et fando surgentis demoror austros?
Nec minus Andromache, digressu moesta supremo,

Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem ; nec cedit honore
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur :
Accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint, puer, et longum Andromachae testentur amorem,
Conjugis Hectoreae. Cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago !
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat ;
Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.
Hos ego digrediens lacrimis affabar obortis :
Vivite felices, quibus est fortuna peracta.
Jam sua : nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies : nullum maris aequor arandum ;
Arva neque Ausoniae, semper cedentia retro,
Quaerenda. Effigiem Xanthi Trojamque videtis,
Quam vestrae fecere manus ; melioribus, opto,
Auspiciis, et quae fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arva,
Intraro, gentique meae data moenia cernam ;
Cognatas urbis olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, (quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus) unam faciemus utramque
Trojam animis : maneat nostros ea cura nepotes.
  Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta ;
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, passimque in littore sicco
Corpora curamus : fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium Nox, horis acta, subibat :
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat :
Sidera cuncta notat tacito labentia coelo :
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt coelo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum ; nos castra movemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas.
  Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
Quum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates :

Italiam laeto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero; divosque vocavit
Stans celsa in puppi:
Dî, maris et terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatae aurae, portusque patescit
Jam propior, templumque apparet in arce Minervae:
Vela legunt socii, et proras ad littora torquent.
Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum:
Objectae salsa spumant adspargine cautes:
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitque ab littore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi,
Tondentis campum late, candore nivali.
Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita! portas:
Bello armantur equi: bellum haec armenta minantur.
Sed tamen îdem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, et frena jugo concordia ferre:
Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur
Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;
Praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
Junoni Argivae jussos adolemus honores.
Haud mora: continuo, perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Grajugenûmque domos suspectaque linquimus arva.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur. Attollit se diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa,
Audimus longe, fractasque ad littora voces;
Exsultantque vada, atque aestu miscentur arenae.
Et pater Anchises: Nimirum haec illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda, canebat;
Eripite, o socii! pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt; primusque rudentem
Contorsit laevas proram Palinurus ad undas:
Laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.
Tollimur in coelum curvato gurgite, et îdem

Subducta ad Manis imos desidimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedêre:
Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens
Ipse: sed horrificis juxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo, et candente favilla;
Attollitque globos flammarum, et sidera lambit:
Interdum scopulos, avolsaque viscera montis,
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.
Fama est, Enceladi, semiustum fulmine, corpus
Urgueri mole hac, ingentemque insuper Aetnam
Impositam ruptis flammam exspirare caminis;
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et coelum subtexere fumo.
Noctem illam tecti silvis immania monstra
Perferimus; nec, quae sonitum det caussa, videmus:
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra
Siderea polus, obscuro sed nubila coelo;
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Quum subito e silvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad littora tendit.
Respicimus. Dira illuvies, immissaque barba,
Consertum tegumen spinis: at cetera Graius,
Ut quondam patriis ad Trojam missus in armis.
Isque, ubi Dardanios habitus, et Troïa vidit
Arma procul, paullum, adspectu conterritus, haesit,
Continuitque gradum: mox sese ad littora praeceps
Cum fletu precibusque tulit: Per sidera testor,
Per superos, atque hoc coeli spirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quascumque abducite terras.
Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petîsse Penates;
Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.

Si pereo, hominum manibus periisse juvabit.
Dixerat; et, genua amplexus genibusque volutans,
Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quae deinde agitet Fortuna, fateri.
Ipse pater dextram, Anchises, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum praesenti pignore firmat.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamasto
Paupere (mansissetque utinam Fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis
Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (Dî, talem terris avertite pestem!)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli:
Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero quum corpora nostro,
Prensa manu magna, medio resupinus in antro,
Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent
Limina: vidi atro quum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem; nec talia passus Ulixes,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam, simul, expletus dapibus, vinoque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans, ac frusta cruento,
Per somnum, commixta mero; nos, magna precati
Numina, sortitique vices, una undique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar:
Et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite, o miseri! fugite, atque ab littore funem
Rumpite:
Nam, qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
Centum alii curva haec habitant ad littora volgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia jam Lunae se cornua lumine complent,
Quum vitam in silvis, inter deserta ferarum

Lustra domosque, traho, vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,
Dant rami, et volsis pascunt radicibus herbae.
Omnia collustrans, hanc primum ad littora classem
Conspexi venientem. Huic me, quaecumque fuisset,
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam:
Vos animam hanc potius quocumque absumite leto.
  Vix ea fatus erat, summo quum monte videmus
Ipsum, inter pecudes vasta se mole moventem,
Pastorem Polyphemum, et littora nota petentem;
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen adem-
Trunca manu pinus regit et vestigia firmat. [tum.
Lanigerae comitantur oves: ea sola voluptas,
Solamenque mali.
Postquam altos tetigit fluctus, et ad aequora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu; graditurque per aequor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito; tacitique incidere funem;
Verrimus et proni certantibus aequora remis.
Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
Verum, ubi nulla datur dextra affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,
Clamorem immensum tollit: quo pontus et omnes
Intremuere undae, penitusque exterrita tellus
Italiae, curvisque immugiit Aetna cavernis.
At genus, e silvis, Cyclopum, et montibus altis
Excitum, ruit ad portus, et littora complent.
Cernimus adstantis nequidquam lumine torvo
Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales quum vertice celso
Aëriae quercus aut coniferae cyparissi
Constiterunt, silva alta Jovis, lucusve Dianae.
Praecipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, et ventis intendere vela secundis.
Contra jussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter, utramque viam leti discrimine parvo,
Ni teneant cursus; certum est dare lintea retro.
Ecce! autem Boreas, angusta ab sede Pelori

Missus, adest: vivo praetervehor ostia saxo
Pantagiae, Megarosque sinus, Thapsumque jacentem.
Talia monstrabat, relegens errata retrorsum
Littora, Achemenides, comes infelicis Ulixi.
Sicanio praetenta sinu jacet insula contra
Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc, Elidis amnem,
Occultas egisse vias subter mare; qui nunc
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
Jussi, numina magna loci veneramur: et inde
Exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
Radimus, et, fatis numquam concessa moveri,
Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Moenia, magnanimûm quondam generator equorum:
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
Et vada dura lego saxis Lilybeïa caecis.
Hinc Drepani me portus, et illaetabilis ora,
Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curae casusque levamen,
Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, fessum
Deseris, heu! tantis nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, quum multa horrenda moneret,
Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Aeneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat divom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

THE END.

PUBLII VIRGILII MARONIS

GEORGICA.

FROM THE TEXT OF FORBIGER,

CAREFULLY REVISED.

MONTREAL:

ARMOUR AND RAMSAY,

1849.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICA.

LIBRI PRIMI ARGUMENTUM.

" *Georgica, seu de re rustica præcepta, arationem, arborum, vitium imprimis et olearum, culturam, pastionem et mellificium, e Romanorum notione complectuntur. Ordinem dicendorum ducit propositio et argumentum operis* (*v.* 1—5). *Inde invocatio numinum agrestium cum ipso Cæsare Augusto* (5—42). *Tum de prima operis rustici parte, quæ est de aratione, exponit: ac primum quidem, quando illa incipienda sit* (43—49). *Ante omnia cæli solique natura est exploranda* (50—63), *unde leges culturæ diversæ proficiscuntur, imprimis arationis* (64—99) *et sationis* (100—117). *Quum in his multum laboris et ærumnæ tolerandum sit, digreditur ad causas hujus rei mythicas inde a Saturni ætate* [*et exponit, quomodo impedimentis agriculturæ post auream illam ætatem obortis occurrendum sit.*] (118—159). *Inde de instrumento rustico* (160—175) *; tum de aliis ad opus rusticum faciendum curandis, in his de area ad terenda grana paranda* (176—186) *; judicium de futuro anni proventu unde facere liceat* (187—192) *; de semine medicando* (193—196) *; de seminum delectu faciendo* (197—203). *Sequitur locus de temporibus operum rusticorum diserte tractatus. Tempus sationis* (204—230). *Digressio de solis cursu annuo et quatuor anni tempestatibus* (231—256). *Quæ curanda sint tempore pluvio* (257—267) *; diebus festis* (268—275). *Dierum lunarium, qui fausti vel infausti*

sint, observatio (276—286); *nonnulla noctu melius tractanda* (287—296); *alia per calorem aëris* (297—299); *alia hieme* (300—310). *Ita viam sibi parat ad duas anni tempestates poëtica arte describendas, alteram auctumni, alteram veris ineuntis, utramque procellosam; observanda itaque esse earum tempora* [*siderumque cursum*] (311—337), *et religionibus deos exornandos* (338—350). *Esse etiam certa tempestatum per vices succedentium prognostica. In his exponendis et ornandis copiosus est poëta* (351—465.) [*Et primum quidem agit de ventorum* (356—369), *tum de pluviæ* (370—392), *postremo de sudi serenique cœli* (393—423) *prognosticis; quæ sequuntur signa e lunæ* (424—437) *et solis* (438—465) *observatione capienda*]. *Multo ornatius est episodium, ad quod aditum sibi struxit de prodigiis Julii Cæsaris nece facta bellum civile subsecutum portendentibus* (466—497). *Subjunguntur vota pro Augusto* (498—514)." *Heyn.*

LIBER PRIMUS.

AD C. CILNIUM MÆCENATEM.

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat; quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori; apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum;
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ:
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci;
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan, ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis, o Tegeæe, favens; oleæque Minerva
Inventrix; uncique puer monstrator aratri;
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum;
Dique deæque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo semine fruges;
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem:
Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum est: urbesne invisere Cæsar,
Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule,

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis;
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes
Panditur; ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, et cœli justa plus parte reliquit:
Quidquid eris—nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido;
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem;—
Da facilem cursum, atque audacibus adnue cœptis,
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, et votis jam nunc adsuesce vocari.
  Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit,
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et sulco adtritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit;
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
Ac prius, ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos et varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ;
Arborei fetus alibi atque injussa virescunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabæi;
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis solibus æstas:
At si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco;
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.

Alternis idem tonsas cessare novales,
Et segnem patiere situ durescere campum;
Aut ibi flava seres, mutato sidere, farra,
Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenuis fetus viciæ tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenæ
Urunt Lethæo perfusa papavera somno:
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve
Effetos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva;
Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires et pabula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas;
Seu durat magis, et venas adstringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequidquam spectat Olympo;
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolæ ; hiberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager ; nullo tantum se Mysia cultu
Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine comminus arva
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ ?
Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes,
Et quum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elicit ? illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,

Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Quum primum sulcos æquant sata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo:
Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniæque grues, et amaris intuba fibris
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni;
Ne signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat; in medium quærebant, ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædarique lupos jussit, pontumque moveri;
Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
Et passim rivis currentia vina repressit:
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paullatim, et sulcis frumenti quæreret herbam;
Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas,
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras et fallere visco
Inventum, et magnos canibus circumdare saltus;
Atque alius latum funda jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ?
Nam primi cuneis scindebant fissile lignum;
Tum variæ venere artes; labor omnia vicit
Improbus et duris urguens in rebus egestas
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent silvæ, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
Esset robigo, segnisque horreret in arvis

Carduus ; intereunt segetes ; subit aspera silva,
Lappæque tribulique ; interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
Quod nisi et assiduis herbam insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbram, votisque vocaveris imbrem :
Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum ;
Concussaque famem in silvis solabere quercu.
Dicendum et, quæ sint duris agrestibus arma,
Quis sine nec potuere seri nec surgere messes :
Vomis et inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheæque, et iniquo pondere rastri ;
Virgea præterea Celei vilisque supellex,
Arbuteæ crates et mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor provisa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in silvis magna vi flexa domatur
In burim et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic ab stirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur et tilia ante jugo levis, altaque fagus
Stivæ, quæ currus a tergo torqueat imos ;
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta solidanda tenaci,
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat,
Tum variæ illudant pestes ; sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos atque horrea fecit ;
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ ;
Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt ; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se nux plurima silvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes :
Si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore ;
At si luxuria foliorum exuberat umbra :
Nequidquam pingues palea teret area culmos.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca :
Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset,
Et, quamvis igni exiguo, properata maderent.
Vidi lecta diu et multo spectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret ; sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro sublapsa referri ;
Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi et lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem;
Exercete, viri, tauros, serite hordea campis
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem;
Nec non et lini segetem et Cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris;
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt sulci, et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et adverso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis,
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere; sed illos
Exspectata seges vanis elusit aristis.
Si vero viciamque seres vilemque faselum,
Nec Pelusiacæ curam adspernabere lentis:
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes;
Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una corusco

Semper sole rubens, et torrida semper ab igni ;
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris:
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divum; et via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus, ut ad Scythiam Rhipæasque arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
Maxumus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
Circum perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingui.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox,
Semper et obtenta densantur nocte tenebræ;
Aut redit a nobis Aurora diemque reducit,
Nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
Possumus, hinc messisque diem tempusque serendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere classes;
Aut tempestivam silvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem; cavat arbore lintres;
Aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga;
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas et jura sinunt: rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
Incusum aut atræ massam picis urbe reportat.

Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus
Eumenidesque satæ; tum partu Terra nefando
Cœumque Iapetumque creat, sævumque Typhœa,
Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum;
Ter Pater exstructos disjecit fulmine montes.
Septuma post decumam felix, et ponere vitem,
Et prensos domitare boves, et licia telæ
Addere; nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut cum sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
Tondentur; noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto;
Interea longum cantu solata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas;
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi despumat aëni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus: hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se læti convivia curant.
Invitat genialis hiems, curasque resolvit:
Ceu pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus
Et lauri baccas oleamque cruentaque myrta;
Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores; tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ;
Quum nix alta jacet, glaciem quum flumina trudunt.
Quid tempestates auctumni et sidera dicam?
Atque, ubi jam breviorque dies et mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver,
Spicea jam campis cum messis inhorruit, et cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turguent?
Sæpe ego, cum flavis messorem induceret arvis

Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi,
Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublimem expulsam eruerent; ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem stipulasque volantes.
Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes; ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti sata læta boumque labores
Diluit; implentur fossæ, et cava flumina crescunt
Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
Ipse Pater media nimborum in nocte corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxuma motu
Terra tremit, fugere feræ, et mortalia corda
Per gentes humiles stravit pavor: ille flagranti
Aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit; ingeminant austri et densissimus imber;
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menses et sidera serva;
Frigida Saturni sese quo stella receptet,
Quos ignis cœlo Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hiemis, jam vere sereno.
Tum pingues agni et tum mollissima vina;
Tum somni dulces densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho:
Terque novas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta. Neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, et carmina dicat.
Atque hæc ut certis possemus discere signis,
Æstusque pluviasque et agentes frigora ventos,
Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret;
Quo signo caderent austri; quid sæpe videntes
Agricolæ propius stabulis armenta tenerent.
Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis

Montibus audiri fragor; aut resonantia longe
Litora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
Jam sibi tum a curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora, cumque marinæ
In sicco ludunt fulicæ, notasque paludes
Deserit atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus;
Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, et cum
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
Aëriæ fugere grues; aut bucula cœlum
Suspiciens patulis captavit naribus auras;
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter; et bibit ingens
Arcus; et e pastu decedens agmine magno
Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam variæ pelagi volucres, et quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescivere hiemem, testa cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concrescere fungos.
  Nec minus ex imbri soles et aperta serena
Prospicere et certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri;
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt

Dilectæ Thetidi alcyones; non ore solutos
Immundi meminere sues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt campoque recumbunt;
Solis et occasum servans de culmine summo
Nequidquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo:
Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se in foliis strepitant; juvat, imbribus actis,
Progeniem parvam dulcesque revisere nidos;
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verum, ubi tempestas et cœli mobilis humor
Mutavere vias, et Jupiter uvidus austris
Densat, erant quæ rara modo, et, quæ densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.
  Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
Luna, revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit; vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto—namque is certissimus auctor—
Pura, neque obtusis per cœlum cornibus ibit;
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt;
Votaque servati solvent in litore nautæ
Glauco et Panopeæ et Inoo Melicertæ.
  Sol quoque, et exoriens, et cum se condet in undas,
Signa dabit; solem certissima signa sequuntur,

Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum,
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
Suspecti tibi sint imbres; namque urguet ab alto
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubilia sese
Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mitis defendet pampinus uvas
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cum jam decedit Olympo,
Profuerit meminisse magis; nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores;
Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros;
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tum pariter vento nimbisque videbis
Fervere. Non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque ab terra moneat convellere funem.
At si, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis,
Et claro silvas cernes aquilone moveri.
Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque et æquora ponti
Obscœnæque canes importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens, et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesque locutæ;
Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt,
Et mæstum illacrimat templis ebur, æraque sudant.

Proluit insano contorquens vortice silvas
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit ; nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit, et altæ
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi ;
Nec fuit indignum Superis bis sanguine nostro
Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra robigine pila,
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Di patrii, Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
Quæ Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo
Ne prohibete! Satis jam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
Invidet; atque, hominum queritur curare triumphos ;
Quippe ubi fas versum atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum facies ; non ullus aratro
Dignus honos ; squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum ;
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt ; sævit toto Mars impius orbe ;
Ut, cum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

LIBRI SECUNDI ARGUMENTUM.

"*Propositio cum invocatione Bacchi (v. 1—8). De arborum imprimisque vitium et olearum cultura acturus, primo loco varios arborum proventus, alios a natura alios ab arte profectos, exponit. Aliæ arbores sponte nascuntur (9—21); aliæ arte parantur: et quidem avulsione (22, 23), infossione (24, 25), propagine (26, 27), surculo (28, 29), concisione (30, 31), insitione (32—34). Nunc edocturus, studium esse adhibendum et suam cuique arbori pro generis et soli natura culturam, Mæcenatis propitiam voluntatem implorat (35—46). Arbores, quæ sponte proveniunt, cultu emendari possunt (47—56); quæ satu nascuntur, feliciora habent incrementa transplantatione aliisque artificialis culturæ generibus (57—72); imprimis inoculatione et insitione proprie dicta (73—82). Deligendæ quoque arborum ejusdem generis species præstantiores (83—108). Cœlum præterea naturæ cujusque arboris idoneum est circumspiciendum; nam magna in hoc est varietas (109—135). Sic aditum sibi parat ad laudes Italiæ, omnium rerum proventu felicissimæ (136—176). Denique soli natura est exploranda, cui proventus generi illa conveniat (177—225); subjiciuntur criteria soli cognoscendi et judicandi (226—258), et viæ ac rationes soli tractandi et naturæ ejus emendandæ; hinc ipsa cultura quum omnino arborum, tum in primis vitium. Primum enim docetur, quæ in plantatione observanda sint (259—314), simul de tempore plantationis faciendæ (315—345), de cura post illam adhibenda, inque hac de plantatione* (362—370), *et de avertendis iis, quæ nocere possint novellis arboribus* (371—379; *quumque in his caper sit, excurrit in morem mactandi hirci in sacro Bacchi* (380—396). *In vitibus tamen imprimis assidua est cura per totum annum adhibenda* (397—419.) *Minus operosa est olearum cultura* (420—425), *et pomorum* (426—428); *exigua aut omnino nulla arborum sativarum* (429—457). *Inde excursus in laudes vitæ rusticæ, pars carminis felicissima* (458—542.") *H.*

LIBER SECUNDUS.

HACTENUS arvorum cultus et sidera cœli;
Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta, et prolem tarde crescentis olivæ.
Huc, pater o Lenæe; tuis hic omnia plena
Muneribus; tibi pampineo gravidus auctumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris;
Huc, pater o Lenæe, veni, nudataque musto
Tingue novo mecum dereptis crura cothurnis.
  Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque et flumina late
Curva tenent, ut molle siler lentæque genestæ,
Populus et glauca canentia fronde salicta;
Pars autem posito surgunt de semine, ut altæ
Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxuma frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva,
Ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit; his genus omne
Silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
  Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis; hic stirpes obruit arvo
Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos;
Silvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Exspectant et viva sua plantaria terra;
Nil radicis egent aliæ, summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus sectis—mirabile dictu!—
Truditur e sicco radix oleagina ligno;
Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.

Quare agite, o, proprios generatim discite cultus,
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo;
Neu segnes jaceant terræ. Juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxuma nostræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto,
Non, mihi si linguæ centum sint oraque centum,
Ferrea vox; ades, et primi lege litoris oram;
In manibus terræ; non hic te carmine ficto
Atque per ambages et longa exorsa tenebo.
Sponte sua quæ se tollunt in luminis oras,
Infecunda quidem, sed læta et fortia surgunt;
Quippe solo natura subest. Tamen hæc quoque, si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint silvestrem animum, cultuque frequenti
In quascumque voces artes haud tarda sequentur.
Nec non et sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
Crescentique adimunt fetus, uruntque ferentem.
Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit seris factura nepotibus umbram;
Pomaque degenerant, succos oblita priores ;
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
Cogendæ in sulcum ac multa mercede domandæ;
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus;
Plantis et duræ coruli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et nucis arbutus horrida fetu;
Et steriles platani malos gessere valentes;
Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam, qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso

Fit nodo sinus; huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
Plantæ immittuntur; nec longum tempus, et ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes et non sua poma.
  Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici lotoque, neque Idæis cyparissis;
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amara pausia bacca;
Pomaque et Alcinoi silvæ; nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites, sunt et Mareotides albæ,
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ;
Et passo Psithia utilior, tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque ; et quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt et Aminææ vites; firmissima vina,
Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanæus;
Argitisque minor, cui non certaverit ulla
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, dis et mensis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
Sed neque, quam multæ species, nec, nomina quæ sint,
Est numerus; neque enim numero comprendere refert;
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ;
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
  Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni;
Litora myrtetis lætissima; denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Adspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum pictosque Gelonos;
Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum

Fert ebenum; solis est turea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque et baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum, molli canentia lana,
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis, ubi aëra vincere summum
Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ?—
Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris.—
Media fert tristes succos tardumque saporem
Felicis mali; quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro;
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus erat; folia haud ullis labentia ventis;
Flos ad prima tenax; animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum silvæ ditissima terra,
Nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent; non Bactra, neque Indi,
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere satis immanis dentibus hydri,
Nec galeis densisque virum seges horruit hastis;
Sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus humor
Implevere; tenent oleæ armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert;
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxuma taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver assiduum atque alienis mensibus æstas;
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres absunt et sæva leonum
Semina; nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos subterlabentia muros.

An mare, quod supra, memorem, quodque adluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxume, teque,
Fluctibus et fremitu adsurgens, Benace, marino?
An memorem portus Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marsos pubemque Sabellam,
Adsuetumque malo Ligurem Volscosque verutos
Extulit; hæc Decios, Marios magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello, et te, maxume Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum; tibi res antiquæ laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes,
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
  Nunc locus arvorum ingeniis; quæ robora cuique,
Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ collesque maligni,
Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis silvestribus agri.
At quæ pinguis humus dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus;
Qualem sæpe cava montis convalle solemus
Despicere; huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum —, quique editus Austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris;
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
Aut fetus ovium, aut urentes culta capellas;
Saltus et saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,

Pascentem niveos herboso flumine cycnos;
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;
Et, quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum—namque hoc imitamur arando,—
Optuma frumentis; non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
Aut unde iratus silvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat;
Et tophus scaber et nigris exesa chelydris
Creta negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum et curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosque volucres,
Et bibit humorem et, cum vult, ex se ipsa remittit;
Quæque suo semper viridi se gramine vestit,
Nec scabie et salsa lædit robigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos;
Illa ferax oleo est; illam experiere colendo
Et facilem pecori et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua et vicina Vesevo
Ora jugo et vacuis Clanius non æquus Acerris.
  Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit an supra morem si densa requiras—
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo—
Ante locum capies oculis, anteque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique et vitibus almis
Aptius uber erit; sin in sua posse negabunt
Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager; glebas cunctantes crassaque terga
Exspecta, et validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix,—ea nec mansuescit arando,

Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat—
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos
Colaque prælorum fumosis deripe tectis;
Huc ager ille malus dulcesque a fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ;
At sapor indicium faciet, manifestus et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud umquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida majores herbas alit; ipsaque justo
Lætior. Ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæque levis. Promtum est oculis prædiscere nigram,
Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
Difficile est; piceæ tantum taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animadversis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos scrobibus concidere montes,
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus. Optuma putri
Arva solo; id venti curant gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robustus jugera fossor.
At si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, et quo mox digesta feratur,
Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice signant,
Ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Restituant. Adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quære prius. Si pinguis agros metabere campi,
Densa sere, in denso non segnior ubere Bacchus;
Sin tumulis adclive solum collesque supinos,
Indulge ordinibus, nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto via limite quadret.
Ut sæpe ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,

Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum;
Non animum modo uti pascat prospectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
  Forsitan et, scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco;
Altior ac penitus terræ defigitur arbos;
Æsculus in primis, quæ, quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra neque imbres
Convellunt; immota manet, multosque nepotes,
Multa virum volvens durando sæcula vincit;
Tum fortes late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
  Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem;
Neve inter vites corulum sere; neve flagella
Summa pete, aut summa defringe ex arbore plantas:
Tantus amor terræ; neu ferro læde retuso
Semina; neve oleæ silvestres insere truncos:
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit; inde secutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum picea crassus caligine nubem;
Præsertim si tempestas a vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a stirpe valent cæsæque reverti
Possunt atque ima similes revirescere terra;
Infelix superat foliis oleaster amaris.
  Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam spirante movere.
Rura gelu tum claudit hiems; nec semine jacto
Concretam patitur radicem adfigere terræ.
Optuma vinetis satio, cum vere rubenti
Candida venit avis longis invisa colubris;
Prima vel auctumni sub frigora, cum rapidus Sol

Nondum hiemem contingit equis, jam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis;
Vere tument terræ et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fetus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus ; superat tener omnibus humor:
Inque novos soles audent se germina tuto
Credere; nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem,
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies aliumve habuisse tenorem
Crediderim; ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri,
Cum primæ lucem pecudes hausere, virumque
Terrea progenies duris caput extudit arvis,
Immissæque feræ silvis et sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra;
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas;
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata. Jamque reperti,
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Urguerent; hoc effusos munimen ad imbres,
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.
Seminibus positis, superest diducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes,
Aut presso exercere solum sub vomere et ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos et rasæ hastilia virgæ
Fraxineasque aptare sudes furcasque valentes,
Viribus eniti quarum et contemnere ventos
Adsuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris; et, dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda, sed uncis
Carpendæ manibus frondes interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde:
Ante reformidant ferrum; tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum;
Præcipue dum frons tenera imprudensque laborum;
Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Silvestres uri adsidue capreæque sequaces
Illudunt, pascuntur oves avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges durique venenum
Dentis et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, et veteres ineunt proscenia ludi,
Præmiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidæ posuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt risuque soluto,
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu;
Complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque et liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui numquam exhausti satis est; namque omne quotannis
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Æternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus; redit agricolis labor actus in orbem,

Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim, seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et silvis Aquilo decussit honorem ;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem adtondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra;
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
Vimina per silvam et ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctæ vites, jam falcem arbusta reponunt,
Jam canit effectos extremus vinitor antes;
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus;
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contra non ulla est oleis cultura, neque illæ
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Cum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas, cum vomere, fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.
Nec minus intereà fetu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytisi, tædas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere atque impendere curam?
Quid majora sequar?—Salices humilesque genestæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras
Sufficiunt, sepemque satis, et pabula melli.—
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos; juvat arva videre
Non rastris, hominum non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucasio steriles in vertice silvæ,
Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fetus; dant utile lignum

Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundæ, frondibus ulmi;
At myrtus validis hastilibus et bona bello
Cornus; Ituræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto;
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado; nec non et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit; ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque Pholumque
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes
Illusasque auro vestes Ephyreïaque æra;
Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
At secura quies et nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ vivique lacus; at frigida Tempe
Mugitusque boum mollesque sub arbore somni
Non absunt; illic saltus ac lustra ferarum
Et patiens operum exiguoque adsueta juventus,
Sacra deum, sanctique patres; extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant, cœlique vias et sidera monstrent,
Defectus solis varios lunæque labores;
Unde tremor terris; qua vi maria alta tumescant,
Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant;
Quid tantum oceano properent se tinguere soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere partes,

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem silvasque inglorius. O, ubi campi
Spercheosque et virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus strepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, deos qui novit agrestes,
Panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores!
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit et infidos agitans discordia fratres,
Aut conjurato descendens Dacus ab Histro;
Non res Romanæ perituraque regna; neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea jura
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas et limina regum;
Hic petit excidiis urbem miserosque Penates,
Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro;
Condit opes alius, defossoque incubat auro;
Hic stupet adtonitus Rostris; hunc plausus hiantem
Per cuneos geminatus enim plebisque Patrumque
Corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor; hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet, hinc armenta boum meritosque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues læti redeunt; dant arbuta silvæ,
Et varios ponit fetus auctumnus, et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati;
Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccæ

Lactea demittunt, pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
Ignis ubi in medio et socii cratera coronant,
Te, libans, Lenæe, vocat; pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaque agresti nudant prædura palæstræ.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit
Scilicet, et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

LIBRI TERTII ARGUMENTUM.

"*Orditur poëta librum ab expositione argumenti* (1, 2): *tractare se argumentum ab aliis intactum, unde novam laudem Mantuæ suæ sit paraturus* (3—39). *Inde favorem ac studium Mæcenatis sibi expetit* (40—48).

"*Procedit præceptio a fetura armentorum. Legendæ primo loco bonæ matres; notæ bonarum vaccarum* (49—62); *admissura ita curanda, ut et bos et taurus in juventa constituti sint* (63—71); *notæ equi generosi et ad admissuram idonei* (72—122). *Tum ea, quæ ante admissuram sunt curanda* (123—137). *Cura matrum gravidarum* (138—156). *Cura vitulorum* (157—178). *Cura pullorum equinorum* (179—208); *imprimis arcendi illi a nimia Venere; inter quæ locum de Veneris stimulantis furore persequitur* (209—285). *Post curam armentorum progreditur ad curam pecudum, cum præfatione de difficultate argumenti cum dignitate pertractandi* (286—293). *Primum de ea cura, quæ ad pecudes in stabulis habendas spectat* (294—321); *tum de pastione vere orto* (322—338), *cum excursione in narrationem de Nomadibus Afris et Scythis* (339—383); *præcepta de studio lanarum* (384—393,) *et lactis* (394—403). *Cura canum* (404—413)· *Monita de cavendis animantibus noxiis* (414—439), *et de avertendis morbis* (440—473). *Ita aditum sibi parat ad locum de peste auctumnali armentorum ac gregum nobilissimum* (474, *ad fin.*)" *H. Et primum quidem de morbi causa et ratione agitur* (474—484); *tum de variis animalium generibus, quæ illo morbo correpta fuerint: de pecoribus et minoribus animalibus domesticis* (486—497,) *de armentis* (498—536), *de feris* (537—540), *de aliis bestiis* (541—547); *denique de omnium remediorum vanitate* (548—566).

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso, vos, silvæ amnesque Lycæi.
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmine mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Cui non dictus Hylas puer, et Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorqué virum volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas,
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Græcia cæstu;
Ipse, caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram. Jam nunc sollemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos;
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;
Atque hic undantem bello magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens et Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat. En age, segnes
Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
Et vox adsensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas

Cæsaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
  Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipue matrum legat. Optuma torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent;
Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,
Pes etiam; et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo;
Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam justosque pati hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos;
Cetera nec feturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta juventas,
Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optuma quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit; subeunt morbi tristisque senectus;
Et labor et duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis:
Semper enim refice; ac, ne post amissa requiras,
Anteveni, et subolem armento sortire quotannis.
  Nec non et pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit;
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponti;
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices glaucique; color deterrimus albis
Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, et tremit artus,
Collectumque fremens volvit sub naribus ignem.
Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo;
At duplex agitur per lumbos spina; cavatque

Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, et magni currus Achilli:
Talis et ipse jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit; et, si quando ad prœlia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue; hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Cum spes arrectæ juvenum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora; volat vi fervidus axis;
Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aëra per vacuum ferri atque adsurgere in auras;
Nec mora, nec requies; at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur, humescunt spumis flatuque sequentum;
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere,
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo et gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor; æque juvenemque magistri
Exquirunt calidumque animis et cursibus acrem;
Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat fortesque Mycenas,
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis instant sub tempus, et omnes
Impendunt curas denso distenderè pingui,
Quem legere ducem et pecori dixere maritum;
Florentesque secant herbas, fluviosque ministrant
Farraque, ne blando nequeat superesse labori,

Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes,
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondesque negant, et fontibus arcent;
Sæpe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertes;
Sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.
  Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
Incipit. Exactis gravidæ cum mensibus errant;
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant et plena secundum
Flumina; muscus ubi et viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Pluribus Alburnum volitans,—cui nomen asilo
Romanum est, œstrum Graii vertere vocantes;—
Asper, acerba sonans; quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concussus silvæque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque—nam mediis fervoribus acrior instat—
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
  Post partum cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas et nomina gentis inurunt,
Et, quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi.
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos

Junge pares, et coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent;
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, et junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata. Nec tibi fetæ
More patrum nivea implebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulces consument ubera natos.
  Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor est animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes;
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo, depulsus ab ubere matris,
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
At tribus exactis ubi quarta accesserit æstas,
Carpere mox gyrum incipiat gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti similis; tum cursibus auras,
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena:
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiæque hiemes atque arida differt
Nubila: tum segetes altæ campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
Dant silvæ, longique urguent ad litora fluctus;
Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxuma campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere, jam domitis, sinito; namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prensique negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.

Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem et cæci stimulos avertere amoris,
Sive boum sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
Pascua post montem oppositum et trans flumina lata;
Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Carpit enim vires paullatim uritque videndo
Femina; nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris et sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna Sila formosa juvenca;
Illi alternantes multa vi prœlia miscent
Volneribus crebris; lavit ater corpora sanguis,
Versaque in obnixos urguentur cornua vasto
Cum gemitu; reboant silvæque et longus Olympus.
Nec mos bellantes una stabulare; sed alter
Victus abit, longeque ignotis exsulat oris,
Multa gemens ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum, quos amisit inultus, amores,
Et stabula adspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, et inter
Dura jacet pernix instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis et carice pastus acuta;
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, ubi collectum robur viresque refectæ,
Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem:
Fluctus uti medio cœpit cum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; utque, volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda
Verticibus, nigramque alte subjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt; amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis; nec funera volgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per silvas; tum sævus aper, tum pessima tigris.
Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.

Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam frena virum, neque verbera sæva,
Non scopuli rupesque cavæ atque objecta retardant
Flumina, correptos unda torquentia montes.
Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad volnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta; quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant
Æquora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ et genus acre luporum
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prœlia cervi?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum;
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara transque sonantem
Ascanium; superant montes et flumina tranant.
Continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras; et sæpe sine ullis
Conjugiis vento gravidæ—mirabile dictu—
Saxa per et scopulos et depressas convalles
Diffugiunt, non, Eure, tuos, neque solis ad ortus,
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore cœlum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus,
Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem;

Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor; juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas;
Et multa duram stipula filicumque maniplis
Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat turpesque podagras.
Post hinc digressus jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes,
Et stabula a ventis hiberno opponere soli
Ad medium conversa diem, cum frigidus olim
Jam cadit extremoque irrorat Aquarius anno.
Hæ quoque non cura nobis leviore tuendæ;
Nec minor usus erit: quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc suboles; hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci sætasqe comantes
Usum in castrorum, et miseris velamina nautis.
Pascuntur vero silvas et summa Lycæi
Horrentesque rubos et amantes ardua dumos;
Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt et gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
Quo minor est illis curæ mortalis egestas,
Avertes; victumque feres et virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero, Zephyris cum læta vocantibus æstas
In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet,
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
Ad puteos aut alta greges ad stagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam;
Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;
Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum; cum frigidus aëra vesper
Temperat, et saltus reficit jam roscida luna,
Litoraqe alcyonen resonant, acalanthida dumi.
  Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque et totum ex ordine mensem
Pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis; tantum campi jacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque Laremque
Armaque Amyclæumque canem Cressamque pharetram;
Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiæ gentes Mæotiaque unda,
Turbidus et torquens flaventes Hister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis et alto
Terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas;
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud umquam discutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit æthera, nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris:
Æraque dissiliunt volgo, vestesque rigescunt
Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ;
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aëre ninguit;
Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum, confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pinnæ:

Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, et magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Otia agunt terra, congestaque robora totasque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subjecta trioni
Gens effrena virum Rhipæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora sætis.
Si tibi lanitium curæ, primum aspera silva
Lappæque tribulique absint; fuge pabula læta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum, plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan, deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu adspernata vocantem.
At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
Ipse manu salsasque ferat præsepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, et magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportant calathis—adit oppida pastor—
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
Veloces Spartæ catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui. Numquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Hiberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens; montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto adsuetus coluber succedere et umbræ,
Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,
Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Quum medii nexus extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea convolvens sublato pectore terga
Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus austris;
Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet;
Postquam exusta palus terræque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
Sævit agris asperque siti atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub divo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
Cum positis novus exuviis nitidusque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te causas et signa docebo.
Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit et horrida cano
Bruma gelu; vel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni;
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti et sulfura viva
Idæasque pices et pingues unguine ceras,
Scillamque elleborosque graves nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os. Alitur vitium vivitque tegendo,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus avertere et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ quo more solent acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
  Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem et seræ solam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compesce, priusquam
Dira per incautum serpant contagia volgus.
Non tam creber, agens hiemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes; nec singula morbi
Corpora corripiunt, sed tota æstiva repente
Spemque gregemque simul cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat, aërias Alpes et Norica si quis
Castella in tumulis et Iapydis arva Timavi
Nunc quoque post tanto videat desertaque regna
Pastorum et longe saltus lateque vacantes.
  Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque auctumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex; sed, ubi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates;
Ac vix suppositi tinguuntur sanguine cultri,
Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt;

Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur, infelix studiorum atque immemor herbæ,
Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
Crebra ferit; demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus; aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit crudescere morbus:
Tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia singultu tendunt; it naribus ater
Sauguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos; ea visa salus morientibus una;
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos jam morte sub ægra,
—Di meliora piis, erroremque hostibus illum!—
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
Mœrentum abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis; at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urguet inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor aut benefacta juvant? Quid vomere terras
Invertisse graves? Atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ;
Pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
Flumina; nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boves Junonis, et uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.

Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
Cura domat; timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem et genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit; insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit et curvis frustra defensa latebris
Vipera, et attoniti squamis adstantibus hydri.
Ipsis est aër avibus non æquus, et illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea jam nec mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes; cessere magistri,
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.
Sævit et in lucem Stygiis emissa tenebris
Pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripæ collesque supini.
Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
Donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis usus, nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma.
Ne tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres;
Verum etiam, invisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longa deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

LIBRI QUARTI ARGUMENTUM.

"*De re apiaria et mellificio in hoc libro acturus, primo loco exponit argumentum Mæcenatisque propitiam voluntatem sibi exorat* (1—7). *Inde de alvearii situ fabrica et apparatu præcipit* (8—50; *tum de examinum exeuntium cura, seu vere ineunte vagantur* (51—66), *seu ad pugnam exeunt discordibus inter se voluntatibus super rege creando* (67—97). *Tum alteruter rex est necandus* (98—102); *aut si temere vagantur apes, partim regibus alæ sunt resecandæ, partim gratæ herbæ circa alveare serendæ* (103—115.) *Quum attingeret locum de horto colendo, hoc argumentum aliis tractandum reliquit* (116—148). *De ingeniis, naturis et moribus apum agit, revocata eorum œconomia, quam vocamus, ad reipublicæ formam, quam enarrat* (149—218), *tam sollerter institutam illam, ut rationis illæ munere impertitæ esse videantur* (219—227). *Sequitur locus de exemtione favorum* (228—238); *sin relinquatur pars favorum, quæ tum curanda sint* (239—250). *De morbis apum et morborum cura* (251—280). *De examinis exstincti reparatione et de progeneratione apum ex juvenco peremto et putrefacto* (281—314). *Quod quum inventum Aristæi esse perhibeatur, descendit ad enarrationem fabulæ, qua ille fertur, exstincto examine, adiisse matrem Cyrenen, ab hac jussus consulere Proteum de causis calamitatis et ejusdem remediis, edoctusque, evenisse sibi rem ob piaculum contractum ex Eurydices, Orphei conjugis, raptu, inferias ei fecisse; quo facto boum corpora, in luco relicta, paullo post examinibus novis efferbuere* (315—558). [*Quæ sequitur brevis epilogus* (559—566).]" *H.*

Protenus aërii mellis cœlestia dona
Exsequar. Hanc etiam, Mæcenas, adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores et studia et populos et prœlia dicam.

In tenui labor ; at tenuis non gloria, si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
  Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus—nam pabula venti
Ferre domum prohibent—neque oves hædique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes adterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus ab stabulis, meropesque aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco
Adsint et tenuis fugiens per gramina rivus;
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret:
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori
Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices et grandia conjice saxa,
Pontibus ut crebris possint consistere et alas
Pandere ad æstivum solem, si forte morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides et olentia late
Serpylla et graviter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Angustos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda, neque illæ
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco et Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis, si vera est fama, latebris
Sub terra fovere larem, penitusque repertæ
Pumicibusque cavis exesæque arboris antro.
Tu tamen et levi rimosa cubilia limo
Ungue fovens circum, et raras superinjice frondes.

Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi,
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit,
Illæ continuo saltus silvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidosque fovent; hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces et frondea semper
Tecta petunt. Huc tu jussos adsperge sapores,
Trita melisphylla et cerinthæ ignobile gramen;
Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum.
Ipsæ consident medicatis sedibus, ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint,—nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu—
Continuoque animos vulgi et trepidantia bello
Corda licet longe præsciscere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum:
Tum trepidæ inter se coëunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo ubi ver nactæ sudum camposque patentes,
Erumpunt portis: concurritur; æthere in alto
Fit sonitus; magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitesque cadunt: non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.
Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.

Verum ubi ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci; melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens;
Nam duo sunt genera: hic melior insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis; ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum,
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit et sicco terram spuit ore viator
Aridus; elucent aliæ et fulgore coruscant,
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Hæc potior suboles; hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
At cum incerta volant cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos et frigida tecta relinquunt,
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
Eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta serat late circum, cui talia curæ;
Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
Figat humo plantas, et amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
Vela traham, et terris festinem advertere proram,
Forsitan et, pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti;
Quoque modo potis gauderent intuba rivis
Et virides apio ripæ, tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi
Pallentesque hederas et amantes litora myrtos.
Namque sub Œbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galæsus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relicti
Jugera ruris erant, nec fertilis illa juvencis,

Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum
Lilia verbenasque premens vescumque papaver,
Regum æquabat opes animo, seraque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam atque auctumno carpere poma,
Et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tondebat hyacinthi,
Æstatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumentia cogère pressis
Mella favis; illi tiliæ atque uberrima pinus;
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem auctumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos
Eduramque pirum et spinos jam pruna ferentes,
Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipse equidem, spatiis exclusus iniquis,
Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
  Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
Addidit, expediam, pro qua mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ,
Dictæo cœli regem pavere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum;
Et patriam solæ et certos novere Penates;
Venturæque hiemis memores æstate laborem
Experiuntur, et in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
Exercentur agris; pars intra septa domorum
Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras; aliæ spem gentis, adultos
Educunt fetus; aliæ purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas;
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti;
Inque vicem speculantur aquas et nubila cœli;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum, fucos, pecus a præsepibus arcent;
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
Æra lacu; gemit impositis incudibus Ætna;
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum;
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urguet habendi,
Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, et dædala fingere tecta;
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ; pascuntur et arbuta passim
Et glaucas salices casiamque crocumque rubentem
Et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nusquam mora; rursus easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis, pluvia impendente, recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris;
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant, et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt; his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod neque concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt;
Verum ipsæ e foliis natos et suavibus herbis
Ore legunt, ipsæ regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Adtrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
Tantus amor florum et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat—neque enim plus septima ducitur æstas—
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptus et ingens

Lydia, nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
Observant. Rege incolumi, mens omnibus una est;
Amisso, rupere fidem, constructaque mella
Diripuere ipsæ, et crates solvere favorum.
Ille operum custos; illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et sæpe adtollunt humeris, et corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem divinæ mentis et haustus
Ætherios dixere; Deum namque ire per omnes
Terrasque tractusque maris cœlumque profundum;
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia; nec morti esse locum, sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
Si quando sedem angustam servataque mella
Thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
Ora fove, fumosque manu prætende sequaces.
Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis:
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, et Oceani spretos pede repulit amnes;
Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
Tristior hibernas cœlo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Adfixæ venis, animasque in volnere ponunt.
Sin duram metues hiemem parcesque futuro,
Contusosque animos et res miserabere fractas:
At suffire thymo cerasque recidere inanes
Quis dubitet? Nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio, et lucifugis congesta cubilia blattis,
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus;
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
Aut dirum, tineæ, genus: aut invisa Minervæ
Laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntque foros, et floribus horrea texent.

Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo;
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
Continuo est ægris alius color; horrida voltum
Deformat macies; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et tristia funera ducunt;
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus, omnes
Ignavæque fame et contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant;
Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster;
Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis;
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum gallæ admiscere saporem
Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Psithia passos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba;
Namque uno ingentem tollit de cespite silvam,
Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ;
Sæpe deum nexis ornatæ torquibus aræ;
Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
Pastores et curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
Sed si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvencis
Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
Quaque pharetratæ vicinia Persidis urguet,
Et diversa ruens septem discurrit in ora

Usque coloratis amnis devexus ab Indis,
Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena;
Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.
Exiguus primum atque ipsos contractus ad usus
Eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quæritur; huic geminæ nares et spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur, plagisque peremto
Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat; et visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis,
Miscentur, tenuemque magis magis aëra carpunt;
Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
Erupere, aut ut, nervo pulsante, sagittæ,
Prima leves ineunt si quando prœlia Parthi.
Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristæus fugiens Peneïa Tempe,
Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
Multa querens, atque hac adfatus voce parentem:
Mater, Cyrene mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara stirpe deorum
Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo,
Invisum fatis genuisti? Aut quo tibi nostri
Pulsus amor? Quid me cœlum sperare jubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, et ipsa manu felices erue silvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes;
Ure sata, et validam in vites molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore,
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque et Beroë, soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deïopea,
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos et dulcia furta;
Aque Chao densos divum numerabat amores.
Carmine quo captæ dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere; sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens summa flavum caput extulit unda,
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percussa nova mentem formidine mater,
Duc, age, duc ad nos; fas illi limina divum
Tangere, ait: simul alta jubet discedere late
Flumina, qua juvenis gressus inferret. At illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genetricis et humida regna
Speluncisque lacus clausos lucosque sonantes,
Ibat et, ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.

Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et nati fletus cognovit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis;
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula; Panchæis adolescunt ignibus aræ;
Et mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus! ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quæ silvas, centum quæ flumina servant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit;
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
  Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque revisit
Pallenen. Hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
Graudævus Nereus; novit namque omnia vates,
Quæ sunt, quæ fuerunt, quæ mox ventura trahuntur.
Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi causam, eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram et vincula capto
Tende; doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cum Sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit, facile ut somno adgrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
Tum variæ eludent species atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusqne draco, et fulva cervice leæna;
Aut acrem flammæ sonitum dabit atque ita vinclis
Excidet; aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla,
Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.

Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque sinus scindit sese unda reductos,
Deprensis olim statio tutissima nautis;
Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.
Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
Collocat; ipsa procul nebulis obscura resistit.
Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat; cœlo et medium Sol igneus orbem
Hauserat, arebant herbæ, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat; eum vasti circum gens humida ponti
Exultans rorem late dispersit amarum.
Sternunt se somno diversæ in litore phocæ;
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Considit scopulo medius, numerumque recenset.
Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille suæ contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille:
Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quidquam;
Sed tu desine velle. Deum præcepta secuti
Venimus, hinc lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et graviter frendens sic fatis ora resolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ.
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas, ni fata resistant,

Suscitat, et rapta graviter pro conjuge sævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes; flerunt Rhodopeïæ arces,
Altaque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse, cava solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues simulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger et deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus atque intima Leti
Tartara, Cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens casus evaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens—namque hanc dederat Proserpina legem—
Cum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes:
Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa,
Immemor heu! victusque animi, respexit. Ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa, Quis et me, inquit, miseram et te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? En iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

Jamque vale; feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, et ex oculis subito ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diversa; neque illum,
Prensantem nequidquam umbras, et multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se, rapta bis conjuge, ferret?
Quo fletu Manes, qua Numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,
Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus:
Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
Amissos queritur fetus, quos durus arator
Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et mœstis late loca questibus implet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem,
Arvaque Rhipæis numquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
Dona querens: spretæ Ciconum quo munere matres
Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque, marmorea caput a cervice revolsum
Gurgite cum medio portans Œagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
  Hæc Proteus: et se jactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene; namque ultro adfata timentem:
  Nate, licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende, petens pacem, et faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.

Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, et intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem;
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises;
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa.
  Haud mora: continuo matris præcepta facessit.
Ad delubra venit; monstratas excitat aras;
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere costis;
Immensasque trahi nubes; jamque arbore summa
Confluere et lentis uvam demittere ramis.
  Hæc super arvorum cultu pecorumque canebam,
Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque adfectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

FINIS.

LATIN CLASSICS.

CHEAP COLONIAL EDITIONS

FOR

COLLEGES AND SCHOOLS.

Although the great improvements in the Printing Art have done so much to add to the appearance of Books, and also to diminish the cost, yet the price still forms rather a serious item in the expense of education. This is particularly the case in editions of the Greek and Latin Classics. There is no want of excellence in many of these, but they are generally either so comprehensive or so extended by annotations, that the price is an obstacle to those who, entertaining enlarged views of the advantages of education, have not means commensurate with their wishes. It is, therefore, the intention of the Subscribers, to publish neat and correct editions of such detached portions of the Classic authors as are usually read in Schools and Colleges. This plan has been tried in England, and has been attended with marked success.

To those who are obliged to study economy in education, these editions will be recommended by their cheapness, their accuracy and their being limited in their extent to that which is absolutely necessary.

To those, who either possess, or can afford to possess more expensive editions, these little copies will be offered as a means of saving the others from that speedy injury or destruction which befals books in the daily transit between home and school. They will be more portable and convenient, more fair and scholarlike in the class-room—not open to the just and reasonable objection which Tutors make to editions so charged with notes, that they almost amount to a translation.

Some years ago, the Subscribers made the attempt to introduce a uniform series of Books into the Common Schools of Canada. Their design was heartily seconded by the Board of Education in Ireland, who promptly and with the utmost liberality placed the copyright of their valuable Text Books at their disposal. At a very considerable expense of labour and money, the Subscribers, in a shorter period than they anticipated, succeeded in introducing the Books into almost every section of the Province. Since then the indefatigable and intelligent Superintendent of Education in Canada West, who, at an early period, expressed to the Subscribers his favourable opinion of these Books, having himself obtained permission to reprint them, delegated the right to other Booksellers in Canada, by whom, and by the Subscribers, under their original grant from the Irish Board, the Province is now abundantly supplied with these excellent Books.

The success which attended this experiment to improve and render uniform the Books used in the Common Schools of Canada, has emboldened the Subscribers to undertake the publication of

the Classical series now announced for the use of Colleges. High Schools, District and Grammar Schools.

The first numbers of the series will consist of the following :—

Excerpts from Cornelius Nepos.
The First Four Books of Cæsar.
The Georgics of Virgil.
The Third and Fourth Books of Quintus Curtius.
The Fasti of Ovid.
Cicero de Amicitia.
Cicero de Senectute.
Taciti Agricola.
Excerpts from Horace.

To be followed in rapid succession by Sallust's History of Cataline's Conspiracy, the first four Books of Virgil's Æneid, and other Standard Text Books.

The price of each will vary from 9d. to 1s. 9d. currency according to the quantity of printed matter in each.

Orders for copies will be executed by the Booksellers throughout Canada, or by the Publishers.

ARMOUR & RAMSAY.

NATIONAL SCHOOL BOOKS.

Since the Subscribers published this valuable series, only a few years ago, the demand has so steadily increased, as to require the issue of several large editions. The present have been carefully revised and freed from typographical errors. The Introduction to Geography has been greatly improved, and the Sequel to the Second Book has been lately added to the series. Teachers will find this last named book of great service to them in preparing the way for the use of the Third Book.

General Lessons, to be hung up in Schools.
First Book of Lessons.
Second Book of Lessons.
Sequel to the Second Book.
Third Book of Lessons.
Fourth Book of Lessons.
Fifth Book of Lessons.
Truth of Christianity.
First Book of Arithmetic and Key.
English Grammar and Key.
Book-keeping and Key.
Treatise on Mensuration, for the use of Teachers.
Elements of Geometry.
Introduction to Geography and History, with Maps, Plates, &c., new edition, much improved.

The Subscribers also publish editions of the following popular

SCHOOL BOOKS:

The Canadian Primer, by Peter Parley
Manson's Primer.
First Reading Book.
Second ditto.
Third ditto.
Mavor's Spelling Book.
Carpenter's ditto.
Webster's ditto.
Murray's English Reader.
Murray's Large Grammar.
Murray's English Small Grammar.
The Shorter Catechism.
Ditto with Proofs.
Catechism of Universal History.
Ditto of History of England.
Ditto of Geography.
Walkingame's Arithmetic.
Walker's Dictionary.
Canadian School Atlas.
Ewing's Canadian School Geography.

OUTLINED MAPS FOR SCHOOL ROOMS.

By an arrangement with the Edinburgh Publishers, the Subscribers are enabled to sell at the remarkably low price of 6s. 3d. each, a series of outlined Maps lately produced for the use of Schools and Colleges in Scotland.

ARMOUR & RAMSAY.

Q. HORATII FLACCI

CARMINA

CAREFULLY REVISED.

MONTREAL:
ARMOUR & RAMSAY.

1849.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM

LIBER I.

Ode I.—*Ad Maecenatem.*

Maecenas, atavis edite regibus,
O et praesidium et dulce decus meum !
Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat, metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis,
Terrarum dominos, evehit ad deos :
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus :
Illum, si proprio condidit horreo
Quidquid de Libycis verritur areis.
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros Attalicis conditionibus
Nunquam dimoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui : mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.
Est, qui nec veteris pocula Massici,
Nec partem solido demere de die,
Spernit ; nunc viridi membra sub arbuto
Stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.
Multos castra juvant, et lituo tubae
Permixtus sonitus, bellaque, matribus
Detestata. Manet sub Jove frigido
Venator, tenerae conjugis immemor ;
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
Me doctarum hederae praemia frontium
Dis miscent superis ; me gelidum nemus,

Nympharumque leves cum Satyris chori
Secernunt populo: si neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbiton.
Quod si me Lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sidera vertice.

Ode II.—*Ad Augustum Caesarem.*

Jam satis terris nivis atque dirae
Grandinis misit Pater; et, rubente
Dextera sacras jaculatus arces,
Terruit urbem,
Terruit gentes, grave ne rediret
Saeculum Pyrrhae, nova monstra questae;
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes,
Piscium et summa genus haesit ulmo,
Nota quae sedes fuerat columbis;
Et superjecto pavidae natarunt
Aequore damae.
Vidimus flavum Tiberim, retortis
Littore Etrusco violenter undis,
Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Vestae;
Iliae dum se nimium querenti
Jactat ultorem, vagus et sinistra
Labitur ripa, Jove non probante, u-
xorius amnis.
Audiet cives acuisse ferrum,
Quo graves Persae melius perirent;
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara, juventus.
Quem vocet divûm populus ruentis
Imperî rebus? prece qua fatigent
Virgines sanctae minus audientem
Carmina Vestam?
Cui dabit partes scelus expiandi
Jupiter? Tandem venias, precamur,
Nube candentes humeros amictus,
Augur Apollo:
Sive tu mavis, Erycina ridens,

Quam Jocus circumvolat, et Cupido:
Sive neglectum genus et nepotes
Respicis, auctor,
Heu! nimis longo satiate ludo,
Quem juvat clamor, galeaeque leves,
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.
Sive mutata juvenem figura,
Ales, in terris imitaris, almae
Filius Maiae, patiens vocari
Caesaris ultor;
Serus in coelum redeas, diuque
Laetus intersis populo Quirini,
Neve te, nostris vitiis iniquum,
Ocior aura
Tollat. Hic magnos potius triumphos,
Hic ames dici Pater atque Princeps;
Neu sinas Medos equitare inultos,
Te duce, Caesar.

Ode III.—*Ad Navem qua vehebatur Virgilius Athenas proficiscens.*

Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenae, lucida sidera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis praeter Iapyga,
Navis, quae tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et serves animae dimidium meae.
Illi robur et aes triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus, nec timuit praecipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti;
Quo non arbiter Hadriae
Major, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,
Qui siccis oculis monstra natantia,
Qui vidit mare turgidum, et

Infames scopulos, Acroceraunia?
Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiae
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti,
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit.
Post ignem aetheria domo
Subductum Macies et nova Febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique prius tarda necessitas
Leti corripuit gradum.
Expertus vacuum Daedalus aëra
Pennis, non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est.
Coelum ipsum petimus stultitia; neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.

Ode IV.—*Ad L. Sextium.*

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni,
Trahuntque siccas machinae carinas:
Ac neque jam stabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis.
Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente Luna;
Junctaeque nymphis Gratiae decentes
Alterno terram quatiunt pede: dum graves Cyclopum
Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,
Aut flore, terrae quem ferunt solutae.
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agna, sive malit haedo.
Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres. O beate Sextî!
Vitae summa brevis spem nos vetat inchoare longam.
Jam te premet nox, fabulaeque Manes,
Et domus exilis Plutonia: quo simul mearis,
Nec regna vini sortiere talis,
Nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet juventus
Nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

Ode V.—*Ad Pyrrham.*

Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urguet odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro ?
Cui flavam religas comam,
Simplex munditiis ? heu ! quoties fidem
Mutatosque deos flebit, et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea ;
Qui semper vacuam, semper amabilem,
Sperat, nescius aurae
Fallacis ! Miseri, quibus
Intentata nites ! Me, tabula sacer
Votiva paries indicat, uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris deo.

Ode VI.—*Ad Agrippam.*

Scriberis Vario fortis et hostium
Victor, Maeonii carminis alite,
Quam rem cumque ferox, navibus aut equis,
Miles, te duce, gesserit.
Nos, Agrippa, neque haec dicere, nec gravem
Pelidae stomachum, cedere nescii,
Nec cursus duplicis per mare Ulixeï,
Nec saevam Pelopis domum,
Conamur, tenues grandia : dum pudor,
Imbellisque lyrae Musa potens, vetat
Laudes egregii Caesaris, et tuas,
Culpa deterere ingenî.
Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit ? aut pulvere Troïco
Nigrum Merionen ? aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?
Nos convivia, nos proelia virginum
Sectis in juvenes unguibus acrium
Cantamus, vacui, sive quid urimur,
Non praeter solitum leves.

Ode VII.—*Ad Munatium Plancum.*

Laudabunt alii claram Rhodon, aut Mitylenen,
Aut Ephesum, bimarisve Corinthi
Moenia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos
Insignes, aut Thessala Tempe.
Sunt quibus unum opus est intactae Palladis arces
Carmine perpetuo celebrare,
Indeque decerptam fronti praeponere olivam.
Plurimus in Junonis honorem
Aptum dicit equis Argos, ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedaemon,
Nec tam Larissae percussit campus opimae,
Quam domus Albuneae resonantis,
Et praeceps Anio, ac Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila coelo
Saepe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos: sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitaeque labores
Molli, Plance, mero; seu te fulgentia signis
Castra tenent, seu densa tenebit
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur vinxisse corona,
Sic tristes affatus amicos:
Quo nos cumque feret melior Fortuna parente,
Ibimus, o socii comitesque!
Nil desperandum, Teucro duce, et auspice Teucro:
Certus enim promisit Apollo
Ambiguam tellure nova Salamina futuram.
O fortes, pejoraque passi
Mecum saepe, viri! nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus aequor.

Ode VIII.—*Ad Lydiam.*

Lydia, dic, per omnes
Te deos oro, Sybarin cur properes amando
Perdere; cur apricum
Oderit campum, patiens pulveris atque solis.
Cur neque militaris

Inter aequales equitat, Gallica nec lupatis
Temperat ora frenis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
Sanguine viperino
Cautius vitat, neque jam livida gestat armis
Brachia, saepe disco,
Saepe trans finem jaculo nobilis expedito?
Quid latet, ut marinae
Filium dicunt Thetidis sub lacrimosa Trojae
Funera, ne virilis
Cultus in caedem et Lycias proriperet catervas?

Ode IX.—*Ad Thaliarchum.*

Vides, ut alta stet nive candidum
Soracte, nec jam sustineant onus
Silvae laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.
Dissolve frigus, ligna super foco
Large reponens; atque benignius
Deprome quadrimum Sabina,
O Thaliarche! merum diota.
Permitte divis cetera; qui simul
Stravere ventos aequore fervido
Deproeliantes, nec cupressi
Nec veteres agitantur orni.
Quid sit futurum cras, fuge quaerere, et,
Quem Fors dierum cumque dabit, lucro
Appone; nec dulces amores
Sperne puer, neque tu choreas,
Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus, et areae,
Lenesque sub noctem susurri
Composita repetantur hora:
Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellae risus ab angulo,
Pignusque dereptum lacertis,
Aut digito male pertinaci.

Ode X.—*Ad Mercurium.*

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum

Voce formasti catus, et decorae
More palaestrae;
Te canam, magni Jovis et deorum
Nuntium, curvaeque lyrae parentem,
Callidum, quidquid placuit, jocoso
Condere furto.
Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra,
Risit Apollo.
Quin et Atridas, duce te, superbos,
Ilio, dives Priamus, relicto,
Thessalosque ignes, et iniqua Trojae
Castra fefellit.
Tu pias laetis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis deorum
Gratus, et imis.

Ode XI.—*Ad Leuconoën.*

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem dî dederint, Leuconoë; nec Babylonios
Tentaris numeros. Ut melius, quidquid erit, pati!
Seu plures hiemes, seu tribuit Jupiter ultimam,
Quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum. Sapias, vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida
Aetas. Carpe diem, quam minimum credula postero.

Ode XII.—*Ad Augustum.*

Quem virum, aut heroa, lyra vel acri
Tibia sumis celebrare, Clio?
Quem deum? cujus recinet jocosa
Nomen imago,
Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidove in Haemó?
Unde vocalem temere insecutae
Orphea silvae,
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresque ventos,

Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam solitis Parentis
Laudibus, qui res hominum ac deorum,
Qui mare ac terras variisque mundum
Temperat horis ?
Unde nil majus generatur ipso ;
Nec viget quidquam simile, aut secundum :
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.
Proeliis audax, neque te silebo,
Liber, et saevis inimica Virgo
Belluis ; nec te, metuende certa
Phoebe sagitta.
Dicam et Alciden, puerosque Ledae,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem : quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor ;
Concidunt venti, fugiuntque nubes ;
Et minax, nam sic voluere, ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos prius, an quietum
Pompilî regnum memorem, an superbos
Tarquinî fasces, dubito, an Catonis
Nobile letum.
Regulum, et Scauros, animaeque magnae
Prodigum Paullum, superante Poeno,
Gratus insigni referam camena,
Fabriciumque.
Hunc, et incomtis Curium capillis,
Utilem bello tulit, et Camillum,
Saeva paupertas, et avitus apto
Cum lare fundus.
Crescit, occulto velut arbor aevo,
Fama Marcelli : micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.
Gentis humanae pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Caesaris fatis data : tu secundo

Caesare regnes.
Ille, seu Parthos Latio imminentes
Egerit justo domitos triumpho,
Sive subjectos orientis orae
Seras et Indos,
Te minor latum reget aequus orbem:
Tu gravi curru quaties Olympum;
Tu parum castis inimica mittes
Fulmina lucis.

Ode XIII.—*Ad Lydiam.*

Cum tu, Lydia, Telephi
Cervicem roseam, cerea Telephi
Laudas brachia, vae! meum
Fervens difficili bile tumet jecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
Certa sede manet; humor et in genas
Furtim labitur, arguens
Quam lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
Turparunt humeros immodicae mero
Rixae; sive puer furens
Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbare
Laedentem oscula, quae Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.
Felices ter et amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Divulsus querimoniis
Suprema citius solvet amor die.

Ode XIV.—*Ad Rempublicam.*

O navis, referent in mare te novi
Fluctus! O! quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,
Et malus, celeri saucius Africo,
Antennaeque gemant, ac sine funibus
Vix durare carinae

Possint imperiosius
Aequor? Non tibi sunt integra lintea:
Non dî, quos iterum pressa voces malo.
Quamvis Pontica pinus,
Silvae filia nobilis,
Jactes et genus et nomen inutile;
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit: tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.
Nuper sollicitum quae mihi taedium,
Nunc desiderium, curaque levis,
Interfusa nitentes
Vites aequora Cycladas.

Ode XV.—*Nerei Vaticinium.*

Pastor cum traheret per freta navibus
Idaeis Helenen perfidus hospitam;
Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata: Mala ducis avi domum,
Quam multo repetet Graecia milite,
Conjurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
Eheu, quantus equis, quantus adest viris
Sudor! quanta moves funera Dardanae
Genti! Jam galeam Pallas et aegida
Currusque et rabiem parat.
Nequicquam, Veneris praesidio ferox,
Pectes caesariem, grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides;
Nequicquam thalamo graves
Hastas, et calami spicula Gnosii,
Vitabis, strepitumque, et celerem sequi
Ajacem: tamen, heu! serus adulteros
Crines pulvere collines.
Non Laërtiaden, exitium tuae
Gentis, non Pylium Nestora respicis?
Urguent impavidi te Salaminius
Teucer, te Sthenelus, sciens
Pugnae, sive opus est imperitare equis,
Non auriga piger. Merionem quoque

Nosces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides, melior patre:
Quem tu, cervus uti vallis in altera
Visum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuae.
Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum, classis Achilleï:
Post certas hiemes uret Achaïcus
Ignis Pergameas domos.

Ode XVI.—*Palinodia.*

O matre pulchra filia pulchrior,
Quem criminosis cumque voles modum
Pones iambis; sive flamma,
Sive mari libet Hadriano.
Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,
Non Liber aeque, non acuta
Sic geminant Corybantes aera;
Tristes ut irae: quas neque Noricus
Deterret ensis, nec mare naufragum,
Nec saevus ignis, nec tremendo
Jupiter ipse ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
Desectam, et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.
Irae Thyesten exitio gravi
Stravere; et altis urbibus ultimae
Stetere causae, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.
Compesce mentem. Me quoque pectoris
Tentavit in dulci juventa
Fervor, et in celeres iambos
Misit furentem: nunc ego mitibus
Mutare quaero tristia; dum mihi
Fies recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas.

Ode XVII.—*Ad Tyndaridem.*

Velox amoenum saepe Lucretilem
Mutat Lycaeo Faunus, et igneam
Defendit aestatem capellis
Usque meis, pluviosque ventos.
Impune tutum per nemus arbutos
Quaerunt latentes, et thyma, deviae
Olentis uxores mariti ;
Nec virides metuunt colubras,
Nec Martiales haeduleae lupos:
Utcunque dulci, Tyndari, fistula
Valles, et Usticae cubantis
Levia personuere saxa.
Dî me tuentur: dîs pietas mea
Et musa cordi est. Hic tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
Hic in reducto valle caniculae
Vitabis aestus, et fide Teïa
Dices laborantes in uno
Penelopen vitreamque Circen.
Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbra ; nec Semeleïus
Cum Marte confundet Thyoneus
Proelia ; nec metues protervum
Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat haerentem coronam
Crinibus, immeritamque vestem.

Ode XVIII.—*Ad Varum.*

Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem
Circa mite solum Tiburis, et moenia Catili.
Siccis omnia nam dura Deus proposuit: neque
Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines.
Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?
Quis non te potius, Bacche pater, teque, decens Venus?
At, ne quis modici transiliat munera Liberi,
Centaurea monet cum Lapithis rixa, super mero
Debellata ; monet Sithoniis non levis Euius,

Cum fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,
Invitum quatiam, nec variis obsita frondibus
Sub divum rapiam. Saeva tene cum Berecyntio
Cornu tympana, quae subsequitur caecus Amor sui,
Et tollens vacuum plus nimio Gloria verticem,
Arcanique Fides prodiga, perlucidior vitro.

ODE XIX.—*De Glycera.*

MATER saeva Cupidinum,
Thebanaeque jubet me Semeles puer,
Et lasciva Licentia,
Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glycerae nitor,
Splendentis Pario marmore purius:
Urit grata protervitas,
Et vultus nimium lubricus adspici.
In me tota ruens Venus
Cyprum deseruit; nec patitur Scythas
Et, versis animosum equis,
Parthum dicere, nec quae nihil attinent.
Hic vivum mihi cespitem, hic
Verbenas, pueri, ponite, turaque,
Bimi cum patera meri:
Mactata veniet lenior hostia.

ODE XX.—*Ad Maecenatem.*

VILE potabis modicis Sabinum
Cantharis, Graeca quod ego ipse testa
Conditum levi, datus in theatro
Cum tibi plausus,
Care Maecenas eques; ut paterni
Fluminis ripae, simul et jocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Caecubum et prelo domitam Caleno
Tu bibes uvam: mea nec Falernae
Temperant vites neque Formiani
Pocula colles.

ODE XXI.—*In Dianam et Apollinem.*

DIANAM tenerae dicite virgines:
Intonsum, pueri, dicite Cynthium;
Latonamque, supremo
Dilectam penitus Jovi.
Vos laetam fluviis, et nemorum coma,
Quaecunque aut gelido prominet Algido,
Nigris aut Erymanthi;
Silvis, aut viridis Cragi;
Vos Tempe totidem tollite laudibus,
Natalemque, mares, Delon Apollinis,
Insignemque pharetra,
Fraternaque humerum lyra.
Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem,
Pestemque, a populo, principe Caesare, in
Fersas atque Britannos
Vestra motus aget prece.

ODE XXII.—*Ad Aristium Fuscum.*

INTEGER vitae, scelerisque purus,
Non eget Mauris jáculis, neque arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra:
Sive per Syrtes iter aestuosas
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quae loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me silva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen, et ultra
Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem.
Quale portentum neque militaris
Daunias latis alit aesculetis,
Nec Jubae tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Pone me pigris ubi nulla campis
Arbor aestiva recreatur aura;
Quod latus mundi nebulae malusque
Jupiter urguet:

Pone sub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata;
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

Ode XXIII.—*Ad Chloën.*

Vitas hinnuleo me similis, Chloë,
Quaerent pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum et silüae metu.
Nam, seu mobilibus vepris inhorruit
Ad ventum foliis, seu virides rubum
Dimovere lacertae,
Et corde et genibus tremit.
At qui non ego te, tigris ut aspera,
Gaetulusve leo, frangere persequor.
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

Ode XXIV.—*Ad Virgilium.*

Quis desiderio sit pudor, aut modus,
Tam cari capitis? Praecipe lugubres
Cantus, Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.
Ergo Quinctilium perpetuus sopor
Urguet? cui Pudor, et Justitiae soror,
Incorrupta Fides, nudaque Veritas
Quando ullum inveniet parem?
Multis ille bonis flebilis occidit;
Nulli flebilior, quam tibi, Virgili.
Tu frustra pius, heu! non ita creditum,
Poscis Quinctilium deos.
Quod si Threïcio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem;
Non vanae redeat sanguis imagini,
Quam virga semel horrida,
Non lenis precibus fata recludere,
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum: sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Ode XXV.—*Ad Lydiam.*

Parcius junctas quatiunt fenestras
Ictibus crebris juvenes protervi,
Nec tibi somnos adimunt; amatque
Janua limen,
Quae prius multum facilis movebat
Cardines. Audis minus et minus jam:
Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis!
Invicem moechos anus arrogantes
Flebis, in solo levis angiportu,
Thracio bacchante magis sub inter-
lunia vento:
Cum tibi flagrans amor, et libido,
Quae solet matres furiare equorum,
Saeviet circa jecur ulcerosum;
Non sine questu,
Laeta quod pubes hedera virenti
Gaudeat pulla magis atque myrto;
Aridas frondes, hiemis sodali,
Dedicet Euro.

Ode XXVI.—*De Aelio Lamia.*

Musis amicus, tristitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis; quîs sub Arcto
Rex gelidae metuatur orae,
Quid Tiridatem terreat, unice
Securus. O quae fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiae coronam,
Pimpleï dulcis! nil sine te mei
Possunt honores. Hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro
Teque tuasque decet sorores.

Ode XXVII.—*Ad Sodales.*

Natis in usum laetitiae scyphis
Pugnare Thracum est: tollite barbarum

Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat ! impium
Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni ? dicat Opuntiae
Frater Megillae, quo beatus
Vulnere, qua pereat sagitta.
Cessat voluntas ? non alia bibam
Mercede. Quae te cumque domat Venus,
Non erubescendis adurit
Ignibus, ingenuoque semper
Amore peccas. Quidquid habes, age,
Depone tutis auribus.—Ah miser,
Quanta laborabas Charybdi!
Digne puer meliore flamma.
Quae saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit deus ?
Vix illigatum te triformi
Pegasus expediet Chimaera.

Ode XXVIII.—*Archytas.*

Te maris et terrae, numeroque carentis arenae,
Mensorem cohibent, Archyta,
Pulveris exigui prope litus parva Matinum
Munera; nec quidquam tibi prodest
Aërias tentasse domos, animoque rotundum
Percurrisse polum, morituro.—
Occidit et Pelopis genitor, conviva deorum ;
Tithonusque, remotus in auras ;
Et, Jovis arcanis, Minos, admissus : habentque
Tartara Panthoïden, iterum Orco
Demissum ; quamvis, clypeo Trojana refixo
Tempora testatus, nihil ultra
Nervos atque cutem morti concesserat atrae ;
Judice te, non sordidus auctor
Naturae verique. Sed omnes una manet nox,
Et calcanda semel via leti.

Dant alios Furiae torvo spectacula Marti;
Exitio est avidum mare nautis:
Mixta senum ac juvenum densantur funera: nullum
Saeva caput Proserpina fugit.
Me quoque, devexi rapidus comes Orionis,
Illyricis Notus obruit undis.
At tu nauta, vagae ne parce malignus arenae
Ossibus et capiti inhumato
Particulam dare. Sic, quodcumque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis, Venusinae
Plectantur silvae, te sospite; multaque merces,
Unde potest, tibi defluat aequo
Ab Jove, Neptunoque, sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram
Postmodo te natis fraudem committere? fors et
Debita jura vicesque superbae
Te maneant ipsum. Precibus non linquar inultis,
Teque piacula nulla resolvent.
Quamquam festinas, non est mora longa; licebit,
Injecto ter pulvere, curras.

Ode XXIX.—*Ad Iccium.*

Icci, beatis nunc Arabum invides
Gazis, et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabaeae
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas. Quae tibi virginum,
Sponso necato, barbara serviet?
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis,
Doctus sagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus, et Tiberim reverti;
Cum tu, coëmtos undique, nobiles
Libros Panaetî, Socraticam et domum,
Mutare loricis Iberis,
Pollicitus meliora, tendis?

Ode XXX.—*Ad Venerem.*

O Venus, regina Gnidi Paphique,

Sperne dilectam Cypron, et, vocantis
Ture te multo, Glycerae decoram
Transfer in aedem,
Fervidus tecum puer, et solutis
Gratiae zonis, properentque Nymphae,
Et, parum comis sine te Juventas,
Mercuriusque.

ODE XXXI.—*Ad Apollinem.*

QUID dedicatum poscit Apollinem
Vates? quid orat, de patera novum
Fundens liquorem? non opimas
Sardiniae segetes feracis;
Non aestuosae grata Calabriae
Armenta; non aurum, aut ebur Indicum;
Non rura, quae Liris quieta
Mordet aqua, taciturnus amnis.
Premant Calenam falce, quibus dedit
Fortuna, vitem: dives et aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce,
Dîs carus ipsis; quippe ter et quater
Anno revisens aequor Atlanticum
Impune. Me pascant olivae,
Me cichorea, levesque malvae.
Frui paratis et valido mihi,
Latoë, dones, ac, precor, integra
Cum mente; nec turpem senectam
Degere, nec cithara carentem.

ODE XXXII.—*Ad Lyram.*

POSCIMUR. Si quid vacui sub umbra
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat, et plures; age, dic Latinum,
Barbite, carmen,
Lesbio primum modulate civi:
Qui ferox bello, tamen inter arma,
Sive jactatam religarat udo
Littore navim,
Liberum et Musas, Veneremque, et illi

Semper haerentem puerum, canebat,
Et Lycum, nigris oculis nigroque
Crine decorum.
O decus Phoebi, et dapibus supremi
Grata testudo Jovis? o laborum
Dulce lenimen! mihi cumque salve
Rite vocanti.

Ode XXXIII—*Ad Albium Tibullum.*

Albi, ne doleas plus nimio, memor
Immitis Glycerae, neu miserabiles
Decantes elegos, cur tibi junior
Laesa praeniteat fide.
Insignem tenui fronte, Lycorida
Cyri torret amor; Cyrus in asperam
Declinat Pholoën: sed prius Appulis
Jungentur capreae lupis,
Quam turpi Pholoë peccet adultero.
Sic visum Veneri; cui placet impares
Formas atque animos sub juga aënea
Saevo mittere cum joco.
Ipsum me melior cum peteret Venus,
Grata detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Hadriae,
Curvantis Calabros sinus.

Ode XXXIV.—*In Epicureos.*

Parcus deorum cultor et infrequens,
Insanientis dum sapientiae
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. Namque Diespiter,
Igni corusco nubila dividens
Plerumque, per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum:
Quo bruta tellus, et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Taenari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat deus,

Obscura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic posuisse gaudet.

Ode XXXV.—*Ad Fortunam.*

O diva, gratum quae regis Antium,
Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos!
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus; te dominam aequoris,
Quicunque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.
Te Dacus asper, te profugi Scythae,
Urbesque, gentesque, et Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, et
Purpurei metuunt tyranni,
Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam; neu populus frequens
Ad arma cessantes ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te semper anteit saeva Necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans aëna; nec severus
Uncus abest, liquidumque plumbum.
Te Spes, et albo rara Fides colit
Velata panno; nec comitem abnegat,
Utcunque mutata potentes
Veste domos inimica linquis:
At vulgus infidum et meretrix retro
Perjura cedit; diffugiunt, cadis
Cum faece siccatis, amici
Ferre jugum pariter dolosi.
Serves iturum Caesarem in ultimos
Orbis Britannos, et juvenum recens
Examen, Eois timendum
Partibus oceanoque rubro.
Eheu! cicatricum et sceleris pudet,
Fratrumque. Quid nos dura refugimus
Aetas? quid intactum nefasti

Liquimus ? unde manum juventus
Metu deorum continuit ? quibus
Pepercit aris ? O utinam nova
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum !

Ode XXXVI.—*In Numidae reditum.*

Et ture et fidibus juvat
Placare, et vituli sanguine debito,
Custodes Numidae deos :
Qui nunc Hesperia sospes ab ultima,
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiae ; memor
Actae non alio rege puertiae,
Mutataeque simul togae.
Cressa ne careat pulchra dies nota :
Neu promtae modus amphorae,
Neu morem in Saliûm sit requies pedum :
Neu multi Damalis meri
Bassum Threïcia vincat amystide :
Neu desint epulis rosae,
Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalin putres
Deponent oculos ; nec Damalis novo
Divelletur adultero,
Lascivis hederis ambitiosior.

Ode XXXVII.—*Ad Sodales.*

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus : nunc Saliaribus
Ornare pulvinar deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
Antehac nefas depromere Caecubum
Cellis avitis, dum Capitolio
Regina dementes ruinas,
Funus et imperio, parabat,
Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum : quidlibet impotens
Sperare, fortunaque dulci

Ebria. Sed minuit furorem
Vix una sospes navis ab ignibus :
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Caesar, ab Italia volantem
Remis adurguens, (accipiter velut
Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Haemoniae) daret ut catenis
Fatale monstrum ! quae generosius
Perire quaerens, nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes
Classe cita reparavit oras ;
Ausa et jacentem visere regiam
Vultu sereno, fortis et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum,
Deliberata morte ferocior ;
Saevis Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo,
Non humilis mulier, triumpho.

Ode XXXVIII.—*Ad Puerum.*

Persicos odi, puer, apparatus :
Displicent nexae philyra coronae :
Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur.
Simplici myrto nihil allabores
Sedulus, curo. Neque te ministrum
Dedecet myrtus, neque me sub arcta
Vite bibentem.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM

LIBER II.

Ode I.—*Ad Asinium Pollionem.*

Motum ex Metello consule civicum,
Bellique causas, et vitia, et modos,
  Ludumque Fortunae, gravesque
    Principum amicitias, et arma
Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculosae plenum opus aleae,
  Tractas, et incedis per ignes
    Suppositos cineri doloso.
Paullum severae Musa tragoediae
Desit theatris: mox, ubi publicas
  Res ordinaris, grande munus
    Cecropio repetes cothurno,
Insigne moestis praesidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiae;
  Cui laurus aeternos honores
    Dalmatico peperit triumpho.
Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
  Jam fulgor armorum fugaces
    Terret equos, equitumque vultus.
Audire magnos jam videor duces
Non indecoro pulvere sordidos,
  Et cuncta terrarum subacta
    Praeter atrocem animum Catonis.
Juno et deorum quisquis amicior
Afris inulta cesserat impotens
  Tellure, victorum nepotes
    Retulit inferias Jugurthae.
Quis non, Latino sanguine pinguior,
Campus sepulcris impia proelia

Testatur, auditumque Medis
Hesperiae sonitum ruinae?
Qui gurges, aut quae fluminia lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniae
Non decoloravere caedes?
Quae caret ora cruore nostro?
Sed ne, relictis, Musa procax, jocis,
Ceae retractes munera naeniae:
Mecum Dionaeo sub antro
Quaere modos leviore plectro.

Ode II.—*Ad Crispum Sallustium.*

Nullus argento color est avaris
Abdito terris; inimice lamnae,
Crispe Sallustî, nisi temperato
Splendeat usu.
Vivet extento Proculeius aevo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.
Latius regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus jungas, et uterque Poenus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops:
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraaten,
Dissidens plebi, numero beatorum
Eximit Virtus, populumque falsis
Dedocet uti
Vocibus; regnum et diadema tutum
Deferens uni, propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

Ode III.—*Ad Dellium.*

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam

Laetitia, moriture Dellî,
Seu moestus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni.
Qua pinus ingens, albaque populus,
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo;
Huc vina, et unguenta, et nimium brevis
Flores amoenos ferre jube rosae,
Dum res, et aetas, et sororum
Fila trium patiuntur atra.
Cedes coëmtis saltibus, et domo,
Villaque, flavus quam Tiberis lavit:
Cedes; et exstructis in altum
Divitiis potietur heres.
Divesne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper et infima
De gente, sub divo moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urnâ, serius, ocius
Sors exitura, et nos in aeternum
Exsilium impositura cymbae.

ODE IV.—*Ad Xanthiam Phoceum.*

NE sit ancillae tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu. Prius insolentem
Serva Briseïs niveo colore
Movit Achillem.
Movit Ajacem Telamone natum
Forma captivae dominum Tecmessae:
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta,
Barbarae postquam cecidere turmae,
Thessalo victore, et ademtus Hector
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Graiis.

Nescias an te generum beati
Phyllidis flavae decorent parentes:

Regium certe genus et penates
Moeret iniquos.
Crede non illam tibi de scelesta
Plebe dilectam; neque sic fidelem,
Sic lucro aversam, potuisse nasci
Matre pudenda.
Brachia, et vultum, teretesque suras,
Integer laudo: fuge suspicari,
Cujus octavum trepidavit aetas
Claudere lustrum.

Ode V.

Nondum subacta ferre jugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Aequare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.
Circa virentes est animus tuae
Campos juvencae, nunc fluviis gravem
Solantis aestum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Praegestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvae: jam tibi lividos
Distinguet autumnus racemos
Purpureo varius colore.
Jam te sequetur; currit enim ferox
Aetas, et illi, quos tibi demserit,
Apponet annos: jam proterva
Fronte petet Lalage maritum;
Dilecta, quantum non Pholoë fugax,
Non Chloris; albo sic humero nitens,
Ut pura nocturno renidet
Luna mari, Gnidiusve Gyges,
Quem si puellarum insereres choro,
Mire sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum solutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

Ode VI.—*Ad Septimium.*

Septimi, Gades aditure mecum, et
Cantabrum, indoctum juga ferre nostra, et
Barbaras Syrtes, ubi Maura semper

Aestuat unda ;
Tibur, Argeo positum colono,
Sit meae sedes utinam senectae ;
Sit modus lasso maris, et viarum,
Militiaeque.
Unde si Parcae prohibent iniquae,
Dulce pellitis ovibus Galaesi
Flumen et regnata petam Laconi
Rura Phalantho.
Ille terrarum mihi praeter omnes
Angulus ridet, ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro ;
Ver ubi longum tepidasque praebet
Jupiter brumas, et amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus et beatae
Postulant arces : ibi tu calentem
Debita sparges lacrima favillam
Vatis amici.

Ode VII.—*Ad Pompeium.*

O saepe mecum tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiae duce,
Quis te redonavit Quiritem
Dîs patriis, Italoque coelo,
Pompei, meorum prime sodalium ?
Cum quo morantem saepe diem mero
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.
Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula ;
Cum fracta virtus, et minaces
Turpe solum tetigere mento.
Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aëre :
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit aestuosis.
Ergo obligatam redde Jovi dapem,
Longaque fessum militia latus

Depone sub lauru mea, nec
Parce cadis tibi destinatis.
Oblivioso levia Massico
Ciboria exple: funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo
Deproperare apio coronas
Curatve myrto? quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? non ego sanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere est amico.

ODE VIII.—*In Barinen.*

ULLA si juris tibi pejerati
Poena, Barine, nocuisset unquam;
Dente si nigro fieres vel uno
Turpior ungui;
Crederem. Sed tu, simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, juvenumque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos
Fallere, et toto taciturna noctis
Signa cum coelo, gelidaque divos
Morte carentes.
Ridet hoc, inquam, Venus ipsa; rident
Simplices Nymphae, ferus et Cupido,
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruenta.
Adde, quod pubes tibi crescit omnis:
Servitus crescit nova; nec priores
Impiae tectum dominae relinquunt,
Saepe minati.
Te suis matres metuunt juvencis,
Te senes parci; miseraeque nuper
Virgines nuptae, tua ne retardet
Aura maritos.

ODE IX.—*Ad Valgium.*

NON semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros; aut mare Caspium
Vexant inaequales procellae

Usque ; nec Armeniis in oris,
Amice Valgî, stat glacies iners
Menses per omnes : aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.
Tu semper urgues flebilibus modis
Mysten ademtum ; nec tibi, Vespero
Surgente, decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non ter aevo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos : nec impubem parentes
Troilon, aut Phrygiae sorores,
Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum : et potius nova
Cantemus Augusti tropaea
Caesaris ; et rigidum Niphaten,
Medumque flumen, gentibus additum
Victis, minores volvere vortices ;
Intraque praescriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

Ode X.—*Ad Licinium.*

Rectius vives, Licinî, neque altum
Semper urguendo, neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.
Saepius ventis agitatur ingens
Pinus ; et celsae graviore casu
Decidunt turres ; feriuntque summos
Fulgura montes.
Sperat infestis, metuit secundis,
Alteram sortem bene praeparatum
Pectus. Informes hiemes reducit
Jupiter ; idem
Submovet. Non, si male nunc, et olim
Sic erit : quondam cithara tacentem

Suscitat musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.
Rebus angustis animosus atque
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Ode XI.—*Ad Quinctium Hirpinum,*

Quid bellicosus Cantaber, et Scythes,
Hirpine Quinctî, cogitet, Hadria
Divisus objecto, remittas
Quaerere: nec trepides in usum
Poscentis aevi pauca. Fugit retro
Levis juventas, et decor, arida
Pellente lascivos amores
Canitie, facilemque somnum.
Non semper idem floribus est honor
Vernis; neque uno Luna rubens nitet
Vultu: quid aeternis minorem
Consiliis animum fatigas?
Cur non, sub alta vel platano vel hac
Pinu jacentes sic temere, et rosa
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriaque nardo
Potamus uncti? dissipat Euius
Curas edaces. Quis puer ocius
Restinguet ardentis Falerni
Pocula praetereunte lympha?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? eburna, dic age, cum lyra
Maturet, in comtum Lacaenae
More comam religata nodum.

Ode XII.—*Maecenatem.*

Nolis longa ferae bella Numantiae,
Nec durum Hannibalem, nec Siculum mare,
Poeno purpureum sanguine, mollibus
Aptari citharae modis;
Nec saevos Lapithas, et nimium mero
Hylaeum, domitosque Herculea manu

Telluris juvenes, unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris: tuque pedestribus
Dices historiis proelia Caesaris,
Maecenas, melius, ductaque per vias
Regum colla minantium.
Me dulces dominae musa Licymniae
Cantus, me voluit dicere lucidum
Fulgentes oculos, et bene mutuis
Fidum pectus amoribus:
Quam nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare joco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus, sacro
Dianae celebris die.
Num tu, quae tenuit dives Achaemenes,
Aut pinguis Phrygiae Mygdonias opes,
Permutare velis crine Licymniae,
Plenas aut Arabum domos?
Dum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili saevitia negat,
Quae poscente magis gaudeat eripi,
Interdum rapere occupat.

Ode XIII.—*In Arboris Casum.*

Ille et nefasto te posuit die,
Quicunque primum, et sacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi.
Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem, et penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis: ille venena Colcha,
Et quidquid usquam concipitur nefas,
Tractavit, agro qui statuit meo
Te triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est, in horas. Navita Bosporum
Poenus perhorrescit, neque ultra
Caeca timet aliunde fata;
Miles sagittas et celerem fugam

Parthi; catenas Parthus, et Italum
Robur: sed improvisa leti
Vis rapuit rapietque gentes.
Quam paene furvae regna Proserpinae
Et judicantem vidimus Aeacum,
Sedesque discretas piorum, et
Aeoliis fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus,
Et te sonantem plenius aureo,
Alcaee, plectro dura navis,
Dura fugae mala, dura belli!
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbrae dicere: sed magis
Pugnas et exactos tyrannos,
Densum humeris, bibit aure vulgus.
Quid mirum? ubi, illis carminibus stupens,
Demittit atras bellua centiceps
Aures, et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues:
Quin et Prometheus et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono;
Nec curat Orion leones
Aut timidos agitare lyncas.

Ode XIV.—*Ad Postumum.*

Eheu! fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni; nec pietas moram
Rugis et instanti senectae
Afferet, indomitaeque morti:
Non, si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrimabilem
Plutona tauris; qui ter amplum
Geryonen Tityonque tristi
Compescit unda, scilicet omnibus,
Quicumque terrae munere vescimur,
Enaviganda, sive reges,
Sive inopes erimus coloni.
Frustra cruento Marte carebimus,
Fractisque rauci fluctibus Hadriae:
Frustra per autumnos nocentem

Corporibus metuemus Austrum :
Visendus ater flumine languido
Cocytus errans, et Danaï genus
Infame, damnatusque longi
Sisyphus Aeolides laboris.
Linquenda tellus, et domus, et placens
Uxor : neque harum, quas colis, arborum
Te, praeter invisas cupressos,
Ulla brevem dominum sequetur.
Absumet heres Caecuba dignior,
Servata centum clavibus, et mero
Tinguet pavimentum superbo,
Pontificum potiore coenis.

Ode XV.

Jam pauca aratro jugera regiae
Moles relinquent ; undique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu ; platanusque caelebs
Evincet ulmos : tum violaria, et
Myrtus, et omnis copia narium,
Spargent olivetis odorem
Fertilibus domino priori :
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Praescriptum et intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma.
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum : nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton :
Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant, oppida publico
Sumtu jubentes, et deorum
Templa, novo decorare saxo.

Ode XVI.—*Ad Grosphum.*

Otium divos rogat in patenti
Prensus Aegaeo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis :

Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi, pharetra decori,
Grosphe, non gemmis, neque purpura ve-
nale, neque auro.
Non enim gazae, neque consularis
Submovet lictor miseros tumultus
Mentis, et Curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum ;
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.
Quid brevi fortes jaculamur aevo
Multa ? quid terras alio calentes
Sole mutamus ? patriae quis exsul
Se quoque fugit ?
Scandit aeratas vitiosa naves
Cura ; nec turmas equitum relinquit,
Ocior cervis, et agente nimbos
Ocior Euro.
Laetus in praesens animus, quod ultra est,
Oderit curare, et amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem,
Longa Tithonum minuit senectus:
Et mihi forsan, tibi quod negarit,
Porriget Hora.
Te greges centum Siculaeque circum
Mugiunt vaccae ; tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa ; te bis Afro
Murice tinctae
Vestiunt lanae : mihi parva rura, et
Spiritum Graiae tenuem camenae,
Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

Ode XVII.—*Ad Maecenatem aegrotum.*

Cur me querelis exanimas tuis ?
Nec dîs amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Maecenas, mearum

Grande decus columenque rerum.
Ah ! te meae si partem animae rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec carus aeque, nec superstes
Integer ? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi sacramentum : ibimus, ibimus,
Utcunque praecedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimaerae spiritus igneae,
Nec, si resurgat, centimanus Gyges
Divellet unquam : sic potenti
Justitiae placitumque Parcis.
Seu Libra, seu me Scorpius adspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horae, seu tyrannus
Hesperiae Capricornus undae ;
Utrumque nostrum incredibilli modo
Consentit astrum. Te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque fati
Tardavit alas, quum populus frequens
Laetum theatris ter crepuit sonum :
Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum
Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas
Aedemque votivam memento :
Nos humilem feriemus agnam.

Ode XVIII.

Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar :
Non trabes Hymettiae
Premunt columnas ultima recisas
Africa : neque Attali
Ignotus heres regiam occupavi ;
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestae purpuras clientae.
At fides, et ingenî
Benigna vena est ; pauperemque dives

Me petit. Nihil supra
Deos lacesso, nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
Novaeque pergunt interire Lunae:
Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus, et, sepulcri
Immemor, struis domos;
Marisque Baiis obstrepentis urgues
Submovere littora,
Parum locuples continente ripa.
Quid, quod usque proximos
Revellis agri terminos, et ultra
Limites clientium
Salis avarus? pellitur, paternos
In sinu ferens deos,
Et uxor, et vir, sordidosque natos?
Nulla certior tamen
Rapacis Orci fine destinata
Aula divitem manet
Herum. Quid ultra tendis? aequa tellus
Pauperi recluditur,
Regumque pueris: nec satelles Orci
Callidum Promethea
Revexit auro captus. Hic superbum
Tantalum, atque Tantali
Genus, coërcet: hic, levare functum
Pauperem laboribus
Vocatus, atque non vocatus, audit.

Ode XIX.—*In Bacchum.*

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem (credite, posteri,)
Nymphasque discentes, et aures
Capripedum satyrorum acutas.
Euoe! recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore turbidum
Laetatur. Euoe! parce, Liber!
Parce, gravi metuende thyrso!

Fas pervicaces est mihi Thyiadas,
Vinique fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella:
Fas et beatae conjugis additum
Stellis honorem, tectaque Pentheï
Disjecta non leni ruina,
Thracis et exitium Lycurgi.
Tu flectis amnes, tu mare barbarum:
Tu, separatis, uvidus, in jugis,
Nodo coërces viperino
Bistonidum sine fraude crines.
Tu, cum parentis regna per arduum
Cohors gigantum scanderet impia,
Rhoetum retorsisti leonis
Unguibus horribilique mala:
Quamquam, choreis aptior et jocis
Ludoque dictus, non sat idoneus
Pugnae ferebaris; sed idem
Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum, leniter atterens
Caudam; et recedentis trilingui
Ore pedes tetigitque crura.

Ode XX.—*Ad Maecenatem.*

Non usitata nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum aethera
Vates; neque in terris morabor
Longius: invidiaque major
Urbes relinquam. Non ego, pauperum
Sanguis parentum, non ego quem vocas
Dilecte, Maecenas, obibo,
Nec Stygia cohibebor unda.
Jam jam residunt cruribus asperae
Pelles; et album mutor in alitem
Superna; nascunturque leves
Per digitos humerosque plumae.
Jam Daedaleo ocior Icaro
Visam gementis littora Bospori,
Syrtesque Gaetulas, canorus
Ales, Hyperboreosque campos.

Me Colchus, et, qui dissimulat metum
Marsae cohortis, Dacus, et ultimi
 Noscent Geloni : me peritus
  Discet Iber, Rhodanique potor.
Absint inani funere naeniae,
Luctusque turpes, et querimoniae :
 Compesce clamorem, ac sepulcri
  Mitte supervacuos honores.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM

LIBER III.

Ode I.

Odi profanum vulgus, et arceo.
Favete linguis: carmina non prius
Audita, musarum sacerdos,
Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis,
Clari giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis; hic generosior
Descendat in campum petitor;
Moribus hic meliorque fama
Contendat; illi turba clientium
Sit major: aequa lege Necessitas
Sortitur insignes et imos;
Omne capax movet urna nomen.
Destrictus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharaeque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosamque ripam;
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem, quod satis est, neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec saevus Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis Haedi:
Non verberatae grandine vineae,
Fundusque mendax, arbore nunc aquas

Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hiemes iniquas.
Contracta pisces aequora sentiunt
Jactis in altum molibus ; huc frequens
Caementa demittit redemtor
Cum famulis, dominusque terrae
Fastidiosus : sed Timor et Minae
Scandunt eodem, quo dominus : neque
Decedit aerata triremi, et
Post equitem sedet atra Cura.
Quod si dolentem nec Phrygius lapis,
Nec purpurarum sidere clarior
Delenit usus, nec Falerna
Vitis, Achaemeniumque costum ;
Cur invidendis postibus et novo
Sublime ritu moliar atrium ?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores ?

Ode II.

Angustam amice pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat, et Parthos feroces
Vexet eques metuendus hasta ;
Vitamque sub divo et trepidis agat
In rebus. Illum ex moenibus hosticis
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens, et adulta virgo
Suspiret : Eheu ! ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum
Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira caedes.
Dulce et decorum est pro patria mori :
Mors et fugacem persequitur virum ;
Nec parcit imbellis juventae
Poplitibus, timidove tergo.
Virtus, repulsae nescia sordidae,
Intaminatis fulget honoribus ;
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis aurae.
Virtus, recludens immeritis mori

Coelum, negata tentat iter via ;
  Coetusque vulgares, et udam
    Spernit humum fugiente penna.
Est et fideli tuta silentio
Merces : vetabo, qui Cereris sacrum
  Vulgarit arcanae, sub îsdem
    Sit trabibus, fragilemque mecum
Solvat phaselon. Saepe Diespiter,
Neglectus, incesto addidit integrum :
  Raro antecedentem scelestum
    Deseruit pede Poena claudo.

Ode III.

Justum et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
  Non vultus instantis tyranni
    Mente quatit solida, neque Auster,
Dux inquieti turbidus Hadriae,
Nec fulminantis magna manus Jovis :
  Si fractus illabatur orbis,
    Impavidum ferient ruinae.
Hac arte Pollux, et vagus Hercules,
Enisus, arces attigit igneas :
  Quos inter Augutus recumbens
    Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater, tuae
Vexere tigres, indocili jugum
  Collo trahentes : hac Quirinus
    Martis equis Acheronta fugit ;
Gratum elocuta consiliantibus
Junone Divis :—Ilion, Ilion
  Fatalis incestusque judex
    Et mulier peregrina vertit
In pulverem ; ex quo destituit deos
Mercede pacta Laomedon, mihi
  Castaeque damnatum Minervae,
    Cum populo et duce fraudulento.
Jam nec Lacaenae splendet adulterae
Famosus hospes ; nec Priami domus
  Perjura pugnaces Achivos
    Hectoreis opibus refringit :

Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit. Protenus et graves
Iras, et invisum nepotem,
Troïca quem peperit sacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas
Inire sedes, ducere nectaris
Succos, et adscribi quietis
Ordinibus patiar deorum.
Dum longus inter saeviat Ilion
Romamque pontus; qualibet exsules
In parte regnanto beati:
Dum priami Paridisque busto
Insultet armentum, et catulos ferae
Celent inultae; stet Capitolium
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus;
Aurum irrepertum, et sic melius situm,
Cum terra celat, spernere fortior,
Quam cogere humanos in usus
Omne sacrum rapiente dextra.
Quicunque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis; visere gestiens,
Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebulae pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiritibus
Hac lege dico; ne nimium pii,
Rebusque fidentes, avitae
Tecta velint reparare Trojae.
Trojae renascens alite lugubri
Fortuna tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Jovis et sorore.
Ter si resurgat murus aëneus,
Auctore Phoebo, ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor
Capta virum puerosque ploret.—
Non haec jocosae conveniunt lyrae:

Quo, Musa, tendis? desine pervicax
Referre sermones deorum, et
Magna modis tenuare parvis

Ode IV.—*Ad Calliopen.*

Descende coelo, et dic age tibia,
Regina, longum, Calliope, melos;
Seu voce nunc mavis acuta,
Seu fidibus citharaque Phoebi.
Auditis? an me ludit amabilis
Insania? Audire et videor pios
Errare per lucos, amoenae
Quos et aquae subeunt, et aurae.
Me fabulosae Vulture in Appulo,
Altricis extra limen Apuliae,
Ludo fatigatumque somno,
Fronde nova puerum palumbes
Texere: mirum quod foret omnibus,
Quicunque celsae nidum Acherontiae,
Saltusque Bantinos, et arvum
Pingue tenent humilis Forenti;
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem, et ursis; ut premerer sacra
Lauroque, collataque myrto,
Non sine dîs animosus infans.
Vester, Camenae, vester in arduos
Tollor Sabinos; seu mihi frigidum
Praeneste, seu Tibur supinum,
Seu liquidae placuere Baiae.
Vestris amicum fontibus et choris,
Non me Philippis versa acies retro,
Devota non exstinxit arbos,
Nec Sicula Palinurus unda.
Utcunque mecum vos eritis, libens
Insanientem navita Bosporum
Tentabo, et arentes arenas
Littoris Assyrii viator.
Visam Britannos, hospitibus feros,
Et, laetum equino sanguine, Concanum:
Visam pharetratos Gelonos,
Et Scythicum inviolatus amnem.

Vos Caeserem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quaerentem labores,
Pierio recreatis antro:
Vos lene consilium et datis, et dato
Gaudetis almae. Scimus ut impios
Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et urbes, regnaque tristia,
Divosque, mortalesque turbas,
Imperio regit unus aequo.
Magnum illa terrorem intulerat Jovi,
Fidens, juventus horrida, brachiis,
Fratresque tendentes opaco
Pelio imposuisse Olympo.
Sed quid Typhöeus et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhoetus, evulsisque truncis
Enceladus jaculator audax,
Contra sonantem Palladis aegida
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus; hinc matrona Juno, et,
Nunquam humeris positurus arcum,
Qui rore puro Castaliae lavit
Crines solutos, qui Lyciae tenet
Dumeta natalemque silvam,
Delius et Patareus Apollo.
Vis consilî expers mole ruit sua:
Vim tamperatam dî quoque provehunt
In majus: îdem odere vires
Omne nefas animo moventes.
Testis mearum centimanus Gyges
Sententiarum, notus et integrae
Tentator Orion Dianae,
Virginea domitus sagitta.
Injecta monstris Terra dolet suis;
Moeretque partus, fulmine luridum
Missos ad Orcum: nec peredit
Impositam celer ignis Aetnen:
Incontinentis nec Tityi jecur

Relinquit ales, nequitiae additus
Custos: amatorem trecentae
Pirithoum cohibent catenae.

Ode V.

Coelo tonantem credidimus Jovem
Regnare: praesens divus habebitur
Augustus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.
Milesne Crassi conjuge barbara
Turpis maritus vixit? et hostium
(Prô curia, inversique mores!)
Consenuit socerorum in arvis,
Sub rege Medo, Marsus et Appulus,
Anciliorum et nominis et togae
Oblitus, aeternaeque Vestae,
Incolumi Jove, et urbe Roma?
Hoc caverat mens provida Reguli,
Dissentientis conditionibus
Foedis, et exemplo trahenti
Perniciem veniens in aevum,
Si non periret immiserabilis
Captiva pubes.—Signa ego Punicis
Affixa delubris, et arma
Militibus sine caede, dixit,
Derepta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portasque non clausas, et arva
Marte coli populata nostro.
Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit! Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco;
Nec vera virtus, cum semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus;
Et Marte Poenos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.

Hic, unde vitam sumeret, inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago, probrosis
Altior Italiae ruinis!—
Fertur pudicae conjugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio Patres
Firmaret auctor nunquam alias dato,
Interque moerentes amicos
Egregius properaret exsul.
Atqui sciebat quae sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obstantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quam si clientum longa negotia,
Dijudicata lite, relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedaemonium Tarentum.

Ode VI.—*Ad Romanos.*

Delicta majorum, immeritus, lues,
Romane, donec templa refeceris,
Aedesque labentes deorum, et
Foeda nigro simulacra fumo.
Dîs te minorem quod geris, imperas:
Hinc omne principium, huc refer exitum.
Dî multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosae.
Jam bis Monaeses, et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros, et adjecisse praedam
Torquibus exiguis renidet.
Paene, occupatam seditionibus,
Delevit urbem Dacus, et Aethiops;
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.
Fecunda culpae saecula nuptias
Primum inquinavere, et genus, et domos:
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, et fingitur artubus;
Jam nunc et incestos amores
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quaerit adulteros
Inter mariti vina: neque eligit,
Cui donet impermissa raptim
Gaudia, luminibus remotis;
Sed, jussa, coram, non sine conscio
Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanae magister,
Dedecorum pretiosus emtor.
Non his juventus orta parentibus
Infecit aequor sanguine Punico,
Pyrrhumque et ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum:
Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Versare glebas, et severae
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes, sol ubi montium
Mutaret umbras, et juga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Aetas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Ode VII.—*Ad Asterien.*

Quid fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
Thyna merce beatum,
Constantis juvenem fide,
Gygen? Ille, Notis actus ad Oricum
Post insana caprae sidera, frigidas
Noctes, non sine multis,
Insomnis, lacrimis, agit.
Atqui sollicitae nuntius hospitae,
Suspirare Chloën, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis.

Ut Proetum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus nimis
Casto Bellerophonti
Maturare necem, refert.
Narrat paene datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens:
Et peccare docentes
Fallax historias movet:
Frustra; nam scopulis surdior Icari
Voces audit, adhuc integer. At, tibi
Ne vicinus Enipeus
Plus justo placeat, cave;
Quamvis non alius flectere equum sciens
Aeque conspicitur gramine Martio,
Nec quisquam citus aeque
Tusco denatat alveo.
Prima nocte domum claude: neque in vias
Sub cantu querulae despice tibiae:
Et te saepe vocanti
Duram difficilis mane.

Ode VIII.—*Ad Maecenatem.*

Martiis caelebs quid agam Kalendis,
Quid velint flores, et acerra turis
Plena, miraris, positusque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguae.
Voveram dulces epulas et album
Libero caprum, prope funeratus
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte, festus
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphorae fumum bibere institutae
Consule Tullo.
Sume, Maecenas, cyathos amici
Sospitis centum; et vigiles lucernas
Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor, et ira.
Mitte civiles super urbe curas.
Occidit Daci Cotisonis agmen:

Medus infestus sibi luctuosis
Dissidet armis :
Servit Hispanae vetus hostis orae,
Cantaber, sera domitus catena :
Jam Scythae laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne qua populus laboret,
Parce privatus nimium cavere :
Dona praesentis cape laetus horae, et
Linque severa.

Ode IX.—*Ad Lydiam.*

HORATIUS.

Donec gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candidae
Cervici juvenis dabat,
Persarum vigui rege beatior.

LYDIA.

Donec non alia magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloën ;
Multi Lydia nominis,
Romana vigui clarior Ilia.

HORATIUS.

Me nunc Thressa Chloë regit,
Dulces docta modos, et citharae sciens ;
Pro qua non metuam mori,
Si parcent animae fata superstiti.

LYDIA.

Me torret face mutua
Thurini Calaïs filius Ornyti ;
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.

HORATIUS.

Quid, si prisca redit Venus,
Diductosque jugo cogit aëneo ;
Si flava excutitur Chloë,
Rejectaeque patet janua Lydiae ?

LYDIA.

Quamquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice, et improbo
Iracundior Hadria;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

Ode X.—*Ad Lycen.*

Extremum Tanain si biberes, Lyce,
Saevo nupta viro, me tamen asperas
Porrectum ante fores objicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis, quo strepitu janua, quo nemus
Inter pulchra satum tecta remugiat
Ventis; et positas ut glaciet nives
Puro numine Jupiter?
Ingratam Veneri, pone superbiam,
Ne, currente rota, funis eat retro.
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens.
O, quamvis neque te munera, nec preces,
Nec tinctus viola pallor amantium,
Nec vir Pieria pellice saucius
Curvat; supplicibus tuis
Parcas, nec rigida mollior aesculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus!
Non hoc semper erit liminis, aut aquae
Coelestis, patiens latus.

Ode XI.—*Ad Mercurium.*

Mercuri, nam, te docilis magistro,
Movit Amphion lapides canendo;
Tuque, Testudo, resonare septem
Callida nervis,
Nec loquax olim neque grata, nunc et
Divitum mensis et amica templis;
Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures:
Quae, velut latis equa trima campis,
Ludit exsultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc protervo
Cruda marito.

Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere, et rivos celeres morari.
Cessit immanis tibi blandienti
Janitor aulae,
Cerberus; quamvis furiale centum
Muniant angues caput ejus, atque
Spiritus teter, saniesque manet
Ore trilingui.
Quin et Ixion, Tityosque vultu
Risit invito: stetit urna paullum
Sicca, dum grato Danaï puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum poenas, et inane lymphae
Dolium, fundo pereuntis imo,
Seraque fata,
Quae manent culpas etiam sub Orco.
Impiae, (nam quid potuere majus?)
Impiae, sponsos potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna, perjurum fuit in parentem
Splendide mendax, et in omne virgo
Nobilis aevum:
Surge, quae dixit juveni marito,
Surge, ne longus tibi somnus, unde
Non times, detur; socerum et scelestas
Falle sorores,
Quae, velut nactae vitulos leaenae,
Singulos, eheu! lacerant: ego, illis
Mollior, nec te feriam, neque intra
Claustra tenebo.
Me pater saevis oneret catenis,
Quod viro clemens misero peperci;
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quo te rapiunt et aurae,
Dum favet nox, et Venus: i secundo
Omine; et nostri memorem sepulcro
Scalpe querelam.

Ode XII.—*Ad Neobulen.*

Miserarum est, neque Amori dare ludum, neque dulci
Mala vino lavere ; aut exanimari, metuentes
Patruae verbera linguae. Tibi qualum Cythereae
Puer ales ; tibi telas, operosaeque Minervae
Studium, aufert, Neobule, Liparaei nitor Hebri,
Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis,
Eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
Neque segni pede victus ; catus idem per apertum
Fugientes agitato grege cervos jaculari, et
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

Ode XIII.—*Ad Fontem Bandusiae.*

O fons Bandusiae, splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus,
Cras donaberis haedo ;
Cui frons, turgida cornibus
Primis, et Venerem et proelia destinat :
Frustra ; nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi suboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculae
Nescit tangere : tu frigus amabile
Fessis vomere tauris
Praebes, et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis, unde loquaces
Lymphae desiliunt tuae.

Ode XIV.—*De Reditu Augusti.*

Herculis ritu, modo dictus, o plebs !
Morte venalem petiisse laurum,
Caesar Hispana repetit penates
Victor ab ora.
Unico gaudens mulier marito
Prodeat, justis operata divis ;
Et soror clari ducis ; et decorae
Supplice vitta
Virginum matres, juvenumque nuper

Sospitum. Vos, o pueri, et puellae
Jam virum expertae! male ominatis
Parcite verbis.
Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim, metuam, tenente
Caesare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,
Et cadum Marsi memorem duelli,
Spartacum si qua potuit vagantem
Fallere testa.
Dic et argutae, properet, Neaerae,
Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora janitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus
Litium et rixae cupidos protervae.
Non ego hoc ferrem, calidus juventa,
Consule Planco.

ODE XV.—*Ad Chlorin.*

UXOR pauperis Ibyci,
Tandem nequitiae fige modum tuae,
Famosisque laboribus:
Maturo propior, desine, funeri,
Inter ludere virgines,
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non, si quid Pholoën satis,
Et te, Chlori, decet: filia rectius
Expugnat juvenum domos,
Pulso Thyias uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
Lascivae similem ludere capreae:
Te lanae prope nobilem
Tonsae Luceriam, non citharae, decent,
Nec flos purpureus rosae,
Nec poti, vetulam, faece tenus cadi.

ODE XVI.—*Ad Maecenatem.*

INCLUSAM Danaën turris aënea,
Robustaeque fores, et vigilum canum

Tristes excubiae munierant satis
Nocturnis ab adulteris;
Si non Acrisium, virginis abditae
Custodem pavidum, Jupiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens
Converso in pretium deo.
Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus, ob lucrum
Demersa exitio. Diffidit urbium
Portas vir Macedo, et subruit aemulos
Reges muneribus. Munera navium
Saevos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames. Jure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem,
Maecenas, equitum decus.
Quanto quisque sibi plura negaverit,
Ab dîs plura feret. Nil cupientium
Nudus castra peto, et transfuga divitum
Partes linquere gestio,
Contemtae dominus splendidior rei,
Quam si, quidquid arat impiger Appulus,
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Purae rivus aquae, silvaque jugerum
Paucorum, et segetis certa fides meae
Fulgentem imperio fertilis Africae
Fallit sorte beatior.
Quamquam nec Calabrae mella ferunt apes,
Nec Laestrigonia Bacchus in amphora
Languescit mihi, nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis;
Importuna tamen Pauperies abest:
Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contracto melius parva cupidine
Vectigalia porrigam,
Quam si Mygdoniis regnum Alyatteï
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est, cui Deus obtulit
Parca quod satis est manu.

Ode XVII.—*Ad Aelium Lamiam.*

Aeli, vetusto nobilis ab Lamo,
[Quando et priores hinc Lamias ferunt
Denominatos, et nepotum,
Per memores, genus omne, fastos,
Auctore ab illo ducit originem,]
Qui Formiarum moenia dicitur
Princeps, et innantem Maricae
Littoribus tenuisse Lirim,
Late tyrannus; cras foliis nemus
Multis, et alga littus inutili,
Demissa tempestas ab Euro
Sternet, aquae nisi fallit augur,
Annosa cornix. Dum potis, aridum
Compone lignum: cras Genium mero
Curabis et porco bimestri
Cum famulis, operum solutis.

Ode XVIII.—*Ad Faunum.*

Faune, Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura
Lenis incedas, abeasque parvis
Aequus alumnis;
Si tener pleno cadit haedus anno,
Larga nec desunt, Veneris sodali,
Vina craterae, vetus ara multo
Fumat odore.
Ludit herboso pecus omne campo,
Cum tibi Nonae redeunt Decembres:
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus:
Inter audaces lupus errat agnos:
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Ode XIX.—*Ad Telephum.*

Quantum distet ab Inacho
Codrus, pro patria non timidus mori,
Narras, et genus Aeaci,

Et pugnata sacro bella Ilio :
Quo Chium pretio cadum
Mercemur, quis aquam temperet ignibus,
Quo praebente domum, et quota
Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunae propere novae,
Da Noctis mediae, da, puer auguris
Murenae : tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis.
Qui musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates : tres prohibet supra,
Rixarum metuens, tangere Gratia,
Nudis juncta sororibus.
Insanire juvat : cur Berecyntiae
Cessant flamina tibiae ?
Cur pendet tacita fistula cum lyra ?
Parcentes ego dexteras
Odi : sparge rosas : audiat invidus
Dementem strepitum Lycus,
Et vicina, seni non habilis Lyco.
Spissa te nitidum coma,
Puro te similem, Telephe, Vespero,
Tempestiva petit Rhodo ?
Me lentus Glycerae torret amor meae.

Ode XX.—*Ad Pyrrhum.*

Non vides quanto moveas periclo,
Pyrrhe, Gaetulae catulos leaenae ?
Dura post paullo fugies inaudax
Proelia raptor,
Cum per obstantes juvenum catervas
Ibit, insignem repetens Nearchum :
Grande certamen, tibi praeda cedat
Major, an illi.
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, haec dentes acuit timendos,
Arbiter pugnae posuisse nudo
Sub pede palmam
Fertur, et leni recreare vento

Sparsum odoratis humerum capillis;
Qualis aut Nireus fuit, aut aquosa
Raptus ab Ida.

Ode XXI.—*Ad Amphoram.*

O nata mecum consule Manlio,
Seu tu querelas, sive geris jocos,
Seu rixam et insanos amores,
Seu facilem, pia Testa, somnum;
Quocunque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die:
Descende, Corvino jubente
Promere languidiora vina.
Non ille, quamquam Socraticis madet
Sermonibus, te negliget horridus:
Narratur et prisci Catonis
Saepe mero caluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro: tu sapientium
Curas et arcanum jocoso
Consilium retegis Lyaeo:
Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresque; et addis cornua pauperi,
Post te neque iratos trementi
Regum apices, neque militum arma.
Te Liber, et, si laeta aderit, Venus,
Segnesque nodum solvere Gratiae,
Vivaeque producent lucernae,
Dum rediens fugat astra Phoebus.

Ode XXII.—*Ad Dianam.*

Montium custos nemorumque, Virgo,
Quae laborantes utero puellas,
Ter vocata, audis, adimisque leto,
Diva triformis;
Imminens villae tua pinus esto,
Quam per exactos ego laetus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

Ode XXIII.—*Ad Phidylen.*

Coelo supinas si tuleris manus
Nascente Luna, rustica Phidyle,
Si ture placaris et horna
Fruge lares, avidaque porca ;
Nec pestilentem sentiet Africum
Fecunda vitis, nec sterilem seges
Robiginem, aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.
Nam, quae nivali pascitur Algido
Devota quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis,
Victima pontificum secures
Cervice tinguet : te nihil attinet
Tentare multa caede bidentium
Parvos coronantem marino
Rore deos, fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumtuosa blandior hostia
Mollivit aversos Penates
Farre pio et saliente mica.

Ode XXIV.

Intactis opulentior
Thesauris Arabum et divitis Indiae,
Caementis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis, et mare Apulicum :
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira Necessitas
Clavos, non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres melius Scythae,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, et rigidi Getae :
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt ;
Nec cultura placet longior annua ;
Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus

Privignis mulier temperat innocens;
Nec dotata regit virum
Conjux, nec nitido fidit adultero:
Dos est magna parentium
Virtus, et metuens alterius viri
Certo foedere castitas,
Et peccare nefas, aut pretium emori.
O quisquis volet impias
Caedes et rabiem tollere civicam!
Si quaeret PATER URBIUM
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam;
Clarus postgenitis, quatenus, heu nefas!
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quaerimus, invidi.
Quid tristes querimoniae,
Si non supplicio culpa reciditur?
Quid leges, sine moribus
Vanae, proficiunt, si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
Mundi, nec Boreae finitimum latus,
Durataeque solo nives
Mercatorem abigunt; horrida callidi
Vincunt aequora navitae;
Magnum pauperies opprobrium jubet
Quidvis et facere et pati,
Virtutisque viam deserit arduae?
Vel nos in Capitolium,
Quo clamor vocat, et turba faventium;
Vel nos in mare proximum
Gemmas, et lapides, aurum et inutile,
Summi materiem mali,
Mittamus, scelerum si bene poenitet.
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa, et tenerae nimis
Mentes asperioribus
Formandae studiis. Nescit equo rudis
Haerere ingenuus puer,
Venarique timet; ludere doctior,
Seu Graeco jubeas trocho,
Seu malis vetita legibus alea:

Cum perjura patris fides
Consortem socium fallat, et hospitem,
Indignoque pecuniam
Heredi properet. Scilicet improbae
Crescunt divitiae ; tamen
Curtae nescio quid semper abest rei.

Ode XXV.—*Ad Bacchum.*

Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum ? Quae nemora, aut quos agor in specus,
Velox mente nova ? Quibus
Antris, egregii Caesaris audiar
Aeternum meditans decus
Stellis inserere, et consilio Jovis ?
Dicam insigne, recens, adhuc
Indictum ore alio. Non secus in jugis
Exsomnis stupet Euias,
Hebrum prospiciens, et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro
Lustratam Rhodopen. Ut mihi devio
Ripas et vacuum nemus
Mirari libet ! O Naïadum potens,
Baccharumque, valentium
Proceras manibus vertere fraxinos ;
Nil parvum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est,
O Lenaee ! sequi deum
Cingentem viridi tempora pampino.

Ode XXVI.—*Ad Venerem.*

Vixi puellis nuper idoneus,
Et militavi non sine gloria ;
Nunc arma, defunctumque bello
Barbiton, hic paries habebit,
Laevum marinae qui Veneris latus
Custodit. Hic, hic ponite lucida
Funalia, et vectes et arcus
Oppositis foribus minaces.
O quae beatam, Diva, tenes Cyprum, et
Memphin carentem Sithonia nive,
Regina ! sublimi flagello
Tange Chloën semel arrogantem.

Ode XXVII.—*Ad Galateam.*

Impios parrae recinentis omen
Ducat, et praegnans canis, aut ab agro
Rava decurrens lupa Lanuvino,
Fetaque vulpes:
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum similis sagittae
Terruit mannos. Ego cui timebo,
Providus auspex,
Antequam stantes repetat paludes
Imbrium divina avis imminentum,
Oscinem corvum prece suscitabo
Solis ab ortu.
Sis, licet, felix, ubicumque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas:
Teque nec laevus vetet ire picus,
Nec vaga cornix.
Sed vides, quanto trepidet tumultu
Pronus Orion? Ego, quid sit ater
Hadriae, novi, sinus, et quid albus
Peccet Iapyx.
Hostium uxores puerique caecos
Sentiant motus orientis Austri, et
Aequoris nigri fremitum, et trementes
Verbere ripas.
Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus, et scatentem
Belluis pontum, mediasque fraudes,
Palluit audax.
Nuper in pratis studiosa florum, et
Debitae Nymphis opifex coronae,
Nocte sublustri nihil astra praeter
Vidit et undas.
Quae simul centum tetigit potentem
Oppidis Creten;—Pater, o relictum
Filiae nomen, pietasque, dixit,
Victo furore!
Unde? quo veni? Levis una mors est
Virginum culpae. Vigilansne ploro
Turpe commissum, an vitiis carentem
Ludit imago

Vana, quae, porta fugiens eburna,
Somnium ducit? Meliusne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Si quis infamem mihi nunc juvencum
Dedat iratae, lacerare ferro, et
Frangere enitar modo multum amati
Cornua monstri.
Impudens liqui patrios penates:
Impudens Orcum moror! O deorum
Si quis haec audis, utinam inter errem
Nuda leones!
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneraeque succus
Defluat praedae, speciosa quaero
Pascere tigres.
Vilis Europe, pater urguet absens,
Quid mori cessas? potes hac ab orno
Pendulum zona, bene te secuta,
Laedere collum.
Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant, age, te procellae
Crede veloci: nisi herile mavis
Carpere pensum,
Regius sanguis, dominaeque tradi
Barbarae pellex.—Aderat querenti,
Perfidum ridens, Venus, et remisso
Filius arcu.
Mox, ubi lusit satis, Abstineto,
Dixit, irarum calidaeque rixae,
Cum tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Jovis esse nescis?
Mitte singultus; bene ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis
Nomina ducet.

Ode XXVIII.—*Ad Lyden.*

Festo quid potius die
Neptuni faciam? prome reconditum,
Lyde, strenua Caecubum,
Munitaeque adhibe vim sapientiae.

Inclinare meridiem
Sentis ; ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.
Nos cantabimus invicem
Neptunum, et virides Nereïdum comas :
Tu curva recines lyra
Latonam, et celeris spicula Cynthiae :
Summo carmine, quae Cnidon
Fulgentesque tenet Cycladas, et Paphon
Junctis visit oloribus :
Dicetur merita Nox quoque naenia.

Ode XXIX.—*Ad Maecenatem.*

Tyrrhena regum progenies, tibi
Non ante verso lene merum cado,
Cum flore, Maecenas, rosarum, et
Pressa tuis balanus capillis
Jamdudum apud me est. Eripe te morae :
Ne semper udum Tibur et Aesulae
Declive contempleris arvum, et
Telegoni juga parricidae.
Fastidiosam desere copiam, et
Molem propinquam nubibus arduis :
Omitte mirari beatae
Fumum, et opes, strepitumque, Romae.
Plerumque gratae divitibus vices,
Mundaeque parvo sub lare pauperum
Coenae, sine aulaeis et ostro,
Sollicitam explicuere frontem.
Jam clarus occultum Andromedae pater
Ostendit ignem : jam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.
Jam pastor umbras, cum grege languido,
Rivumque, fessus quaerit, et horridi
Dumeta Silvani : caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu, civitatem quis deceat status,
Curas, et urbi sollicitus times,
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent, Tanaisque discors.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus;
Ridetque, si mortalis ultra
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere aequus: cetera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare; nunc lapides adesos,
Stirpesque raptas, et pecus, et domos,
Volventis una, non sine montium
Clamore, vicinaeque silvae,
Cum fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Laetusque deget, cui licet in diem
Dixisse, Vixi: cras vel atra
Nube polum Pater occupato,
Vel sole puro: non tamen irritum,
Quodcunque retro est, efficiet; neque
Diffinget, infectumque reddet,
Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna, saevo laeta negotio, et
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quae dedit, et mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quaero.
Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces
Decurrere, et votis pacisci,
Ne Cypriae Tyriaeque merces
Addant avaro divitias mari.
Tunc me, biremis praesidio scaphae,
Tutum per Aegaeos tumultus
Aura feret, geminusque Pollux.

Ode XXX.

Exegi monumentum aere perennius,
Regalique situ Pyramidum altius;
Quod non imber edax, non Aquilo impotens

Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.
Non omnis moriar ; multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus,
Et qua pauper aquae Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens,
Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quaesitam meritis, et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

Q. HORATII FLACCI

CARMINUM

LIBER IV.

Ode I.—*Ad Venerem.*

Intermissa, Venus, diu,
Rursus bella moves? Parce, precor, precor:
Non sum, qualis eram bonae
Sub regno Cinarae. Desine, dulcium
Mater saeva Cupidinum,
Circa lustra decem flectere mollibus
Jam durum imperiis. Abi,
Quo blandae juvenum te revocant preces.
Tempestivius in domum
Paulli, purpureis ales oloribus,
Commissabere Maximi,
Si torrere jecur quaeris idoneum.
Namque et nobilis, et decens,
Et pro sollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
Late signa feret militiae tuae;
Et, quandoque potentior
Largis muneribus riserit aemuli,
Albanos prope te lacus
Ponet marmoream sub trabe citrea.
Illic plurima naribus
Duces tura; lyraeque et Berecyntiae
Delectabere tibiae
Mixtis carminibus, non sine fistula.
Illic bis pueri die
Numen, cum teneris virginibus, tuum
Laudantes, pede candido
In morem Saliûm ter quatient humum.
Me nec femina, nec puer
Jam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare juvat mero,

Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
Manat rara meas lacrima per genas?
Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis ego somniis
Jam captum teneo, jam volucrem sequor
Te per gramina Martii
Campi, te per aquas, dure, volubiles.

Ode II.—*Ad Antonium Iulum.*

Pindarum quisquis studet aemulari,
Iule, ceratis ope Daedalea
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore:
Laurea donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit, numerisque fertur
Lege solutis:
Seu deos, regesque canit, deorum
Sanguinem, per quos cecidere justa
Morte centauri, cecidit tremendae
Flamma Chimaerae:
Sive, quos Elea domum reducit
Palma coelestes, pugilemve equumve
Dicit, et centum potiore signis
Munere donat:
Flebili sponsae juvenemve raptum
Plorat, et vires, animumque, moresque
Aureos, educit in astra, nigroque
Invidet Orco.
Multa Dircaeum levat aura cycnum,
Tendit, Antonî, quoties in altos
Nubium tractus: ego, apis Matinae
More modoque,
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique

Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.
Concines majore poëta plectro
Caesarem, quandoque trahet feroces
Per sacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sygambros:
Quo nihil majus, meliusve, terris
Fata donavere, bonique divi;
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.
Concines laetosque dies, et urbis
Publicum ludum, super impetrato
Fortis Augusti reditu, forumque
Litibus orbum.
Tum meae, si quid loquar audiendum,
Vocis accedet bona pars; et, O sol
Pulcher! o laudande! canam, recepto
Caesare felix.
Tuque dum procedis, IO TRIUMPHE!
Non semel dicemus, IO TRIUMPHE!
Civitas omnis, dabimusque divis
Tura benignis.
Te decem tauri, totidemque vaccae;
Me tener solvet vitulus, relicta
Matre, qui largis juvenescit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium Lunae referentis ortum,
Qua notam duxit, niveus videri,
Cetera fulvus.

ODE III.—*Ad Melpomenen.*

QUEM tu, Melpomene, semel
Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem, non equus impiger
Curru ducet Achaïco
Victorem; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio;

Sed quae Tibur aquae fertile praefluunt,
Et spissae nemorum comae
Fingent Aeolio carmine nobilem.
Romae, principis urbium,
Dignatur suboles inter amabiles
Vatum ponere me choros:
Et jam dente minus mordeor invido.
O, testudinis aureae
Dulcem quae strepitum, Pieri, temperas!
O, mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum!
Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito praetereuntium
Romanae fidicen lyrae:
Quod spiro, et placeo, si placeo, tuum est.

Ode IV.—*Drusi Laudes.*

Qualem ministrum fulminis alitem
(Cui rex deorum regnum in aves vagas
Permisit, expertus fidelem,
Jupiter, in Ganymede flavo)
Olim juventas, et patrius vigor
Nido laborum propulit inscium,
Vernique, jam nimbis remotis,
Insolitos docuere nisus
Venti paventem; mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus;
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnae:
Qualemve laetis caprea pascuis
Intenta, fulvae matris ab ubere
Jam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit;
Videre Rhaetis bella sub Alpibus
Drusum gerentem Vindelici; quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quaerere distuli:
Nec scire fas est omnia. Sed diu
Lateque victrices catervae,
Consiliis juvenis revictae,

Sensere, quid mens rite, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus et bonis :
Est in juvencis, est in equis, patrum
Virtus ; nec imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam.
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant :
Utcunque defecere mores,
Indecorant bene nata culpae.
Quid debeas, o Roma ! Neronibus,
Testis Metaurum flumen, et Hasdrubal
Devictus, et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,
Qui primus alma risit adorea ;
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per taedas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc secundis usque laboribus
Romana pubes crevit, et impio
Vastata Poenorum tumultu
Fana deos habuere rectos ;
Dixitque tandem perfidus Hannibal :
Cervi, luporum praeda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quae, cremato fortis ab Ilio,
Jactata Tuscis aequoribus sacra,
Natosque, maturosque patres,
Pertulit Ausonias ad urbes,
Duris ut ilex tonsa bipennibus,
Nigrae feracis frondis in Algido,
Per damna, per caedes, ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Non Hydra, secto corpore, firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monstrumve submisere Colchi
Majus, Echioniaeve Thebae.
Merses profundo, pulchrior evenit :

Luctere, multa proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Proelia conjugibus loquenda.
Carthagini jam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis, et fortuna nostri
Nominis, Hasdrubale interemto.
Nil Claudiae non perficient manus,
Quas et benigno numine Jupiter
Defendit, et curae sagaces
Expediunt per acuta belli.

Ode V.—*Ad Augustum.*

Divis orte bonis, optime Romulae
Custos gentis, abes jam nimium diu:
Maturum reditum pollicitus Patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuae, Dux bone, patriae:
Instar veris, enim, vultus ubi tuus
Affulsit populo, gratior it dies,
Et soles melius nitent.
Ut mater juvenem, quem Notus invido
Flatu, Carpathii trans maris aequora
Cunctantem spatio longius annuo,
Dulci distinet a domo,
Votis, ominibusque, et precibus, vocat,
Curvo nec faciem littore dimovet:
Sic, desideriis icta fidelibus,
Quaerit patria Caesarem.
Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum volitant per mare navitae:
Culpari metuit Fides:
Nullis polluitur casta domus stupris:
Mos, et lex maculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperae:
Culpam Poena premit comes.
Quis Parthum paveat? quis gelidum Scythen?
Quis, Germania quos horrida parturit
Fetus, incolumi Caesare? quis ferae
Bellum curet Iberiae?

Condit quisque diem collibus in suis,
Et vitem viduas ducit ad arbores :
Hinc ad vina redit laetus, et alteris
Te mensis adhibet deum :
Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; et Laribus tuum
Miscet numen, uti Graecia Castoris
Et magni, memor, Herculis.
Longas o utinam, Dux bone, ferias
Praestes Hesperiae! dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi,
Cum Sol Oceano subest.

ODE VI.—*Ad Apollinem.*

DIVE, quem proles Niobaea magnae
Vindicem linguae, Tityosque raptor
Sensit, et, Trojae prope victor altae,
Phthius Achilles,
Ceteris major, tibi miles impar ;
Filius quamquam Thetidos marinae
Dardanas turres quateret tremenda
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
Procidit late, posuitque collum in
Pulvere Teucro.
Ille non, inclusus equo Minervae
Sacra mentito, male feriatos
Troas et laetam Priami choreis
Falleret aulam :
Sed palam captis gravis, heu nefas! heu!
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam latentem
Matris in alvo ;
Ni, tuis victus Venerisque gratae
Vocibus, divûm pater annuisset
Rebus Aeneae potiore ductos
Alite muros.
Doctor Argivae, fidicen, Thaliae,
Phoebe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniae defende decus camenae,
Levis Agyieu.

Spiritum Phoebus mihi, Phoebus artem
Carminis, nomenque dedit poëtae.
Virginum primae, puerique claris
Patribus orti,
Deliae tutela deae, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
Lesbium servate pedem, meique
Pollicis ictum;
Rite Latonae puerum canentes,
Rite crescentem face Noctilucam,
Prosperam frugum, celeremque pronos
Volvere menses.
Nupta jam dices: Ego dîs amicum,
Saeculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horati.

ODE VII.—*Ad Torquatum.*

DIFFUGERE nives, redeunt jam gramina campis,
Arboribusque comae:
Mutat terra vices, et decrescentia ripas
Flumina praetereunt:
Gratia, cum Nymphis geminisque sororibus, audet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet Annus, et almum
Quae rapit Hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: Ver proterit Aestas,
Interitura simul
Pomifer Autumnus fruges effuderit: et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant coelestia lunae:
Nos ubi decidimus,
Quo pius Aeneas, quo Tullus dives, et Ancus,
Pulvis et umbra sumus.
Quis scit, an adjiciant hodiernae crastina summae
Tempora dî superi?
Cuncta manus avidas fugient heredis, amico
Quae dederis animo.
Cum semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria;

Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum:
Nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Ode VIII.—*Ad Censorinum.*

Donarem pateras grataque commodus,
Censorine, meis aera sodalibus;
Donarem tripodas, praemia fortium
Graiorum! neque tu pessima munerum
Ferres, divite me scilicet artium,
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;
Hic saxo, liquidis ille coloribus,
Sollers nunc hominem ponere, nunc deum.
Sed non haec mihi vis; nec tibi talium
Res est, aut animus, deliciarum egens.
Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare, et pretium dicere muneri.
Non incisa notis marmora publicis,
Per quae spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus; non celeres fugae,
Rejectaeque retrorsum Hannibalis minae;
Non incendia Carthaginis impiae,
Ejus, qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes, quam Calabrae Pierides; neque,
Si chartae sileant, quod bene feceris,
Mercedem tuleris. Quid foret Iliae
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Aeacum
Virtus, et favor, et lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum musa vetat mori;
Coelo musa beat. Sic Jovis interest
Optatis epulis impiger Hercules;
Clarum Tyndaridae sidus ab infimis
Quassas eripiunt aequoribus rates;
Ornatus viridi tempora pampino,
Liber vota bonos ducit ad exitus.

Ode IX.—*Ad Lollium.*

Ne forte credas interitura, quae,
Longe sonantem natus ad Aufidum,
Non ante vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis;
Non, si priores Maeonius tenet
Sedes Homerus, Pindaricae latent,
Ceaeque, et Alcaei minaces,
Stesichorique graves camenae:
Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit aetas: spirat adhuc amor,
Vivuntque commissi calores
Aeoliae fidibus puellae.
Non sola comtos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus
Et comites, Helene Lacaena;
Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus
Dicenda musis proelia: non ferox
Hector, vel acer Deïphobus graves
Excepit ictus pro pudicis
Conjugibus puerisque primus.
Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrimabiles
Urguentur, ignotique, longa
Nocte, carent quia vate sacro.
Paullum sepultae distat inertiae
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impune, Lollî, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis
Temporibus dubiisque rectus;
Vindex avarae fraudis, et abstinens,
Ducentis ad se cuncta, pecuniae;
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus

Judex honestum praetulit utili, et
Rejecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque leto flagitium timet;
Non ille pro caris amicis
Aut patria timidus perire.

Ode X.—*Ad Ligurinum.*

O crudelis adhuc, et Veneris muneribus potens!
Insperata tuae cum veniet pluma superbiae,
Et, quae nunc humeris involitant, deciderint comae,
Nunc, et, qui color est puniceae flore prior rosae,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam;
Dices, Heu! quoties te in speculo videris alterum,
Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genae?

Ode XI.—*Ad Phyllidem.*

Est mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus; est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis;
Est hederae vis
Multa, qua crines religata fulges.
Ridet argento domus: ara, castis
Vincta verbenis, avet immolato
Spargier agno.
Cuncta festinat manus: huc et illuc
Cursitant mixtae pueris puellae:
Sordidum flammae trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen noris, quibus advoceris
Gaudiis, Idus tibi sunt agendae,
Qui dies mensem Veneris marinae
Findit Aprilem;
Jure sollemnis mihi, sanctiorque
Paene natali proprio, quod ex hac

Luce Maecenas meus affluentes
Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit,
Non tuae sortis juvenem, puella
Dives et lasciva, tenetque grata
Compede vinctum.
Terret ambustus Phaëthon avaras
Spes; et exemplum grave praebet ales
Pegasus, terrenum equitem gravatus
Bellerophontem,
Semper ut te digna sequare, et, ultra
Quam licet sperare nefas putando,
Disparem vites. Age jam, meorum
Finis amorum,
Non enim posthac alia calebo
Femina, condisce modos, amanda
Voce quos reddas: minuentur atrae
Carmine curae.

Ode XII.—*Ad Virgilium.*

Jam veris comites, quae mare temperant,
Impellunt animae lintea Thraciae:
Jam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hiberna nive turgidi:
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix avis, et Cecropiae domûs
Aeternum opprobrium, quod male barbaras
Regum est ulta libidines:
Dicunt, in tenero gramine, pinguium
Custodes ovium carmina fistula;
Delectantque deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent.
Adduxere sitim tempora, Virgilî:
Sed, pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, juvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere.
Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax.
Ad quae si properas gaudia, cum tua

Velox merce veni : non ego te meis
Immunem meditor tinguere poculis,
        Plena dives ut in domo.
Verum pone moras, et studium lucri ;
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem :
        Dulce est desipere in loco.

Ode XIII.—*Ad Lycen.*

Audivere, Lyce, dî mea vota ; dî
Audivere, Lyce : fis anus, et tamen
    Vis formosa videri,
        Ludisque et bibis impudens ;
Et cantu tremulo, pota, Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis, et
    Doctae psallere, Chiae
        Pulchris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus ; et refugit te, quia luridi
    Dentes, te, quia rugae
        Turpant et capitis nives.
Nec Coae referunt jam tibi purpurae,
Nec clari lapides, tempora, quae semel
    Notis condita fastis
        Inclusit volucris Dies.
Quo fugit Venus ? heu ! quove color ? decens
Quo motus ? Quid habes illius, illius,
    Quae spirabat amores,
        Quae me surpuerat mihi,
Felix post Cinaram, notaque, et artium
Gratarum, facies ? Sed Cinarae breves
    Annos fata dederunt,
        Servatura diu parem
Cornicis vetulae temporibus Lycen ;
Possent ut juvenes visere fervidi,
    Multo non sine risu,
        Dilapsam in cineres facem.

Ode XIV.—*Ad Augustum.*

Quae cura Patrum, quaeve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
    Auguste, virtutes in aevum

Per titulos, memoresque fastos,
Aeternet? O, qua sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principum!
Quem, legis expertes Latinae,
Vindelici didicere nuper,
Quid Marte posses. Milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Breunosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis,
Dejecit acer plus vice simplici.
Major Neronum mox grave proelium
Commisit, immanesque Rhaetos
Auspiciis pepulit secundis;
Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora libera
Quantis fatigaret ruinis;
Indomitas prope qualis undas
Exercet Auster, Pleïadum choro
Scindente nubes; impiger hostium
Vexare turmas, et frementem
Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni praefluit Appuli,
Cum saevit, horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris:
Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu;
Primosque et extremos metendo
Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium et tuos
Praebente divos. Nam tibi, quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.
Te Cantaber, non ante domabilis,
Medusque, et Indus; te profugus Scythes
Miratur, o tutela praesens
Italiae, dominaeque Romae!
Te, fontium qui celat origines,

Nilusque, et Ister; te rapidus Tigris;
Te belluosus qui remotis
Obstrepit Oceanus Britannis;
Te non paventis funera Galliae
Duraeque tellus audit Iberiae:
Te caede gaudentes Sygambri
Compositis venerantur armis.

ODE XV.—*Augusti Laudes.*

PHOEBUS volentem proelia me loqui,
Victas et urbes, increpuit lyra,
Ne parva Tyrrhenum per aequor
Vela darem. Tua, Caesar, aetas
Fruges et agris retulit uberes,
Et signa nostro restituit Jovi,
Derepta Parthorum superbis
Postibus, et vacuum duellis
Janum Quirinum clusit, et ordinem
Rectum evaganti frena Licentiae
Injecit, emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes:
Per quas Latinum nomen et Italae
Crevere vires, famaque, et imperi
Porrecta majestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Caesare, non furor
Civilis aut vis exiget otium;
Non ira, quae procudit enses,
Et miseras inimicat urbes.
Non, qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Julia: non Getae,
Non Seres, infidive Persae,
Non Tanaïn prope flumen orti.
Nosque et profestis lucibus et sacris,
Inter jocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite deos prius apprecati,
Virtute functos, more patrum, duces,
Lydis remixto carmine tibiis,
Trojamque, et Anchisen, et almae
Progeniem Veneris, canemus.

THE END.

PUBLII OVIDII NASONIS

FASTI.

LIBRI I—III.

FROM THE TEXT OF J. P. KREBS,

CAREFULLY REVISED.

MONTREAL:
ARMOUR & RAMSAY.

1849.

PUBLII OVIDII NASONIS

FASTI.

KALENDARIUM.

JANUARIUS.

A Kal. Januarii. Jani festum, Junonis, Jovis, et Æsculapii.
b IV. No.
c III. No. Cancer occidit cosmice.
d II. No.
e Nonis. Lyra oritur.
f VIII. Id.
g VII. Id.

A VI. Id. Festa Jani. Agonalia. Delphin oritur.
b V. Id. Medietas hiemis.
c IV. Id.
d III. Id. Festa Carmentis et Juturnæ.
e II. Id.
f Idibus. Festum Jovis. Redditæ sunt provinciæ populo Romano.
g. XIX. Kal. Feb. Cæsar Augustus vocatur.

A XVIII. Kal. Sacrificium Carmentis. Festum Porrimæ et Postvertæ.
b XVII. Kal. Festum Concordiæ.
c XVI. Kal.
d XV. Kal. Sol in Aquario.
e XIV. Kal.
f XIII. Kal.
g XII. Kal.

A XI. Kal.
b X. Kal.
c IX. Kal. Lyra occidit.
d VIII. Kal. Pectus Leonis occulitur.
e VII. Kal.
f VI. Kal. Festum Castoris [et Pollucis.]
g V. Kal.

A IV. Kal.
b III. Kal. Festum Pacis.
c II. Kal.

FEBRUARIUS.

d Kal. Feb. Templum factum est Carmenti. Celebratur Asylum.
e IV. No. Lyra penitus occidit.
f III. No. Occidit Delphin.
g II. No.

A Nonis. Augustus dictus est pater patriæ. Aquarius vadit ad occasum.
b VIII. Id.
c VII. Id. [Primus dies Feralium.]
d VI. Id.
e V. Id. Ver incipit.
f IV. Id. Initium Veris.
g III. Id. Bootes oritur: et est festum Fauni.

A II. Id.
b Idibus. Festum Jovis et Fauni. Nefastus dies Fabiorum.
c XVI. Kal. Martii. Anguis, Corvus, Crater oriuntur.
d XV. Kal. Sol intrat in Pisces. Iterum Fauni.
e XIV. Kal.
f XIII. Kal. Festum Quirini. Festum stultorum et Fornacis.
g XII. Kal. Feralia.

A XI. Kal. Caristia virorum.
b X. Kal. Termini.
c IX. Kal.
d VIII. Kal. Fuga Tarquinii Superbi. Veris initium.
e VII. Kal.
f VI. Kal
g V. Kal.

A IV. Kal.
b III. Kal. Equiria in campo Martio.
c II. Kal.

MARTIUS.

d Kal. Martii. Festum Martis et Junonis. Ancilia feruntur. Non est bonum nubere.
e VI. No.
f V. No. Alter Piscium conditur. Oritur Vindemitor.
g IV. No. Bootes citius, Vindemitor tardius occidunt cosmice.

A III. No. Festum Vestæ. Cathedra Julii.
b II. No. Festum Vejovis. Pegasus oritur heliace.
c Nonis.
d VIII. Idibus. Corona Ariadnes oritur.
e VII. Id.
f VI. Id.
g V. Id.

A IV. Id.
b III. Id.
c II. Id. Altera Equiria fiunt juxta Tiberim.
d Idibus. Festum Annæ Perennæ. Julius Cæsar occisus in Capitolio.
e XVII. Kal. Aprilis. Scorpius oritur.
f XVI. Kal. Milvius oritur. Festum Bacchi. Vilis anicula hederis coronata vendit populo libatum. Melle Libero patri sacrificamus. Libera toga datur. Milvius oritur chronice. Festum est Ledæorum, qui fuerunt Argivi, vel Larium.
g XV. Kal.

A XIV. Kal. Quinquatria Palladis captæ.
b XIII. Kal.
c XII. Kal.
d XI. Kal. Sol in Arietem.
e X. Kal. Ultimus dies Quinquatruum.
f IX. Kal.
g VIII. Kal. Æquinoctium vernale.

A VII. Kal.
b VI. Kal.
c V. Kal. Festum Jani, Concordiæ, Pacis, et Salutis.
d IV. Kal.
e III. Kal.
f II. Kal. Festa Lunæ labentis: templum in Aventino monte.

LIBER PRIMUS.

Tempora cum causis Latium digesta per annum,
  Lapsaque sub terras, ortaque signa canam.
Excipe pacato, Cæsar Germanice, vultu
  Hoc opus, et timidæ dirige navis iter:
Officioque, levem non aversatus honorem,
  Huic tibi devoto numine dexter ades.
Sacra recognosces Annalibus eruta priscis,
  Et quo sit merito quæque notata dies.
Invenies illic et festa domestica vobis:
  Sæpe tibi pater est, sæpe legendus avus.
Quæque ferunt illi pictos signantia fastos,
  Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.
Cæsaris arma canant alii; nos Cæsaris aras,
  Et quoscunque sacris addidit ille dies.
Annue conanti per laudes ire tuorum
  Deque meo pavidos excute corde metus.
Da mihi te placidum: dederis in carmina vires.
  Ingenium vultu statque caditque tuo.
Pagina judicium docti subitura movetur
  Principis, ut Clario missa legenda deo.
Quæ sit enim culti facundia sensimus oris,
  Civica pro trepidis cum tulit arma reis.
Scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
  Ingenii currant flumina quanta tui.
Si licet, et fas est, vates rege vatis habenas,
  Auspice te felix totus ut annus eat.
Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
  Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras:
  Curaque finitimos vincere major erat.
Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum:
  Erroremque suum quo tueatur habet.
Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
  Hoc anno statuit temporis esse satis.

Per totidem menses a funere conjugis uxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.
Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,
Cum rudibus populis annua jura daret.
Martis erat primus mensis, Venerisque secundus :
Hæc generis princeps, ipsius ille pater.
Tertius a Senibus, Juvenum de nomine quartus :
Quæ sequitur, numero turba notata fuit.
At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras :
Mensibus antiquis addidit ille duos.

Ne tamen ignores variorum jura dierum ;
Non habet officii Lucifer omnis idem.
Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur ;
Fastus erit, per quem lege licebit agi.
Neu toto perstare die sua jura putaris ;
Qui jam Fastus erit, mane Nefastus erat.
Nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari,
Verbaque honoratus libera prætor habet.
Est quoque, quo populum jus est includere septis ;
Est quoque, qui nono semper ab orbe redit.
Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas :
Idibus alba Jovi grandior agna cadit.
Nonarum tutela deo caret. Omnibus istis,
Ne fallare cave, proximus Ater erit.
Omen ab eventu est: illis nam Roma diebus
Damna sub adverso tristia Marte tulit.
Hæc mihi dicta semel, totis hærentia fastis,
Ne seriem rerum scindere cogar, erunt.
Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum,
Inque meo primus carmine Janus adest.
Jane biceps, anni tacite labentis origo,
Solus de superis qui tua terga vides ;
Dexter ades ducibus, quorum secura labore
Otia terra ferax, otia pontus agit.
Dexter ades patribusque tuis, populoque Quirini,
Et resera nutu condita templa tuo.
Prospera lux oritur : linguisque animisque favete.
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.
Lite vacent aures, insanaque protinus absint
Jurgia : differ opus, livida lingua, tuum.

Cernis, odoratis ut luceat ignibus æther,
  Et sonet accensis spica Cilissa focis?
Flamma nitore suo templorum verberat aurum,
  Et tremulum summa spargit in æde jubar.
Vestibus intactis Tarpeias itur in arces:
  Et populus festo concolor ipse suo est.
Jamque novi præeunt fasces: nova purpura fulget:
  Et nova conspicuum pondera sentit ebur.
Colla rudes operum præbent ferienda juvenci,
  Quos aluit campis herba Falisca suis.
Jupiter, arce sua totum cum spectet in orbem,
  Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
Salve, læta dies, meliorque revertere semper,
  A populo rerum digna potente coli.
Quem tamen esse deum te dicam, Jane biformis?
  Nam tibi par nullum Græcia numen habet.
Ede simul causam, cur de cœlestibus unus
  Sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.
Hæc ego cum sumtis agitarem mente tabellis,
  Lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Janus
  Bina repens oculis obtulit ora meis.
Obstupui, sensique metu riguisse capillos,
  Et gelidum subito frigore pectus erat.
Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra,
  Edidit hos nobis ore priore sonos:
Disce, metu posito, vates operose dierum,
  Quod petis, et voces percipe mente meas.
Me Chaos antiqui (nam res sum prisca) vocabant:
  Adspice, quam longi temporis acta canam.
Lucidus hic aer, et, quæ tria corpora restant,
  Ignis, aquæ, tellus, unus acervus erant.
Ut semel hæc rerum secessit lite suarum,
  Inque novas abiit massa soluta domos;
Flamma petit altum; propior locus aera cepit;
  Sederunt medio terra fretumque solo.
Tunc ego, qui fueram globus, et sine imagine moles,
  In faciem redii dignaque membra deo.
Nunc quoque, confusæ quondam nota parva figuræ,
  Ante quod est in me, postque videtur idem.
Accipe, quæsitæ quæ causa sit altera formæ:

Hanc simul ut noris, officiumque meum.
Quicquid ubique vides, cœlum, mare, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi:
Et jus vertendi cardinis omne meum est.
Cum libuit pacem placidis emittere tectis,
Libera perpetuas ambulat illa vias.
Sanguine lethifero totus miscebitur orbis,
Ni teneant rigidæ condita bella seræ.
Præsideo foribus cœli cum mitibus Horis:
It, redit officio Jupiter ipse meo.
Inde vocor Janus. Cui cum Cereale sacerdos
Imponit libum, mixtaque farra sale;
Nomina ridebis: modo namque Patulcius idem,
Et modo sacrifico Clusius ore vocor.
Scilicet alterno voluit rudis illa vetustas
Nomine diversas significare vices.
Vis mea narrata est: causam nunc disce figuræ.
Jam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.
Omnis habet geminas, hinc atque hinc, janua frontes:
E quibus hæc populum spectat, at illa Larem.
Utque sedens vester primi prope limina tecti
Janitor egressus introitusque videt:
Sic ego prospicio cœlestis janitor aulæ
Eoas partes Hesperiasque simul.
Ora vides Hecates in tres vergentia partes,
Servet ut in ternas compita secta vias.
Et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,
Cernere non moto corpore bina licet.
Dixerat; et vultu, si plura requirere vellem,
Se mihi difficilem non fore, fassus erat.
Sumsi animum, gratesque deo non territus egi;
Verbaque sum, spectans, pauca locutus, humum.
Dic age, frigoribus quare novus incipit annus,
Qui melius per ver incipiendus erat?
Omnia tunc florent: tunc est nova temporis ætas:
Et nova de gravido palmite gemma tumet:
Et modo formatis amicitur frondibus arbos:
Prodit et in summum seminis herba solum:
Et tepidum volucres concentibus aera mulcent:
Ludit et in pratis luxuriatque pecus.

Tum blandi soles: ignotaque prodit hirundo,
  Et luteum celsa sub trabe fingit opus:
Tum patitur cultus ager, et renovatur aratro:
  Hæc anni novitas jure vocanda fuit.
Quæsieram multis: non multis ille moratus,
  Contulit in versus sic sua verba duos.
Bruma novi prima est, veterisque novissima solis:
  Principium capiunt Phœbus et annus idem.
Post ea mirabar, cur non sine litibus esset
  Prima dies. Causam percipe, Janus ait.
Tempora commisi nascentia rebus agendis,
  Totus ab auspicio ne foret annus iners.
Quisque suas artes ob idem delibat agendo:
  Nec plus quam solitum testificatur opus.
Mox ego: Cur, quamvis aliorum numina placem,
  Jane, tibi primo thura merumque fero?
Ut per me possis aditum, qui limina servo,
  Ad quoscunque voles, inquit, habere deos.
At cur læta tuis dicuntur verba Kalendis,
  Et damus alternas accipimusque preces?
Tum deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,
  Omnia principiis, inquit, inesse solent.
Ad primam vocem timidas advertitis aures,
  Et primum visam consulit augur avem.
Templa patent auresque deûm, nec lingua caducas
  Concipit ulla preces, dictaque pondus habent.
Desierat Janus: nec longa silentia feci,
  Sed tetigi verbis ultima verba meis:
Quid vult palma sibi rugosaque carica, dixi,
  Et data sub niveo condita mella cado?
Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,
  Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.
Dulcia cur dentur, video; stipis adjice causam,
  Pars mihi de festo ne labet ulla tuo.
Risit; et, O quam te fallunt tua sæcula, dixit,
  Qui stipe mel sumta dulcius esse putes!
Vix ego Saturno quenquam regnante videbam,
  Cujus non animo dulcia lucra forent.
Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi:
  Vix ultra, quo jam progrediatur, habet.
Pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis,

Dum populus pauper, dum nova Roma fuit ;
Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis ulva torum.
Jupiter angusta vix totus stabat in æde :
Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.
Frondibus ornabant, quæ nunc Capitolia gemmis :
Pascebatque suas ipse senator oves.
Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem,
Nec fœnum capiti supposuisse fuit.
Jura dabat populis posito modo consul aratro :
Et levis argenti lamina crimen erat.
At postquam fortuna loci caput extulit hujus,
Et tetigit summos vertice Roma deos ;
Creverunt et opes, et opum furiosa cupido :
Et, cum possideant plurima, plura volunt.
Quærere, ut absumant, absumta requirere certant :
Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices.
Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.
In pretio pretium nunc est : dat census honores,
Census amicitias : pauper ubique jacet.
Tu tamen, auspicium si sit stipis utile, quæris,
Curque juvent nostras æra vetusta manus.
Æra dabant olim ; melius nunc omen in auro est,
Victaque coucedit prisca moneta novæ.
Nos quoque templa juvant, quamvis antiqua probemus,
Aurea ; majestas convenit ista deo.
Laudamus veteres, sed nostris utimur annis ;
Mos tamen est æque dignus uterque coli.
Finierat monitus. Placidis ita rursus, ut ante,
Clavigerum verbis alloquor ipse deum :
Multa quidem didici ; sed cur navalis in ære
Altera signata est, altera forma biceps ?
Noscere me duplici posses in imagine, dixit,
Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.
Causa ratis superest : Tuscum rate venit in amnem
Ante pererrato falcifer orbe deus.
Hac ego Saturnum memini tellure receptum ;
Cœlitibus regnis ab Jove pulsus erat.
Inde diu genti mansit Saturnia nomen :
Dicta quoque est Latium terra, latente deo.

At bona posteritas puppim servavit in ære,
Hospitis adventum testificat dei.
Ipse solum colui, cujus placidissima lævum
Radit arenosi Tibridis unda latus.
Hic, ubi nunc Roma est, incædua sylva virebat:
Tantaque res paucis pascua bubus erat.
Arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro
Nuncupat hæc ætas, Janiculumque vocat.
Tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
Esset, et humanis numina mista locis.
Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum.
Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat;
Nullus erat, justis reddere jura, labor.
Nil mihi cum bello: pacem postesque tuebar:
Et clavem ostendens, Hæc, ait, arma gero.
Presserat ora deus. Tunc sic nostra ora resolvo,
Voce mea voces eliciente dei:
Cum tot sint Jani, cur stas sacratus in uno,
Hic ubi juncta foris templa duobus habes?
Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam,
Protinus Œbalii retulit arma Titi;
Utque levis custos, armillis capta Sabinis,
Ad summæ Tatium duxerit arcis iter.
Inde, velut nunc est, per quem descenditis, inquit,
Arduus in valles Fora clivus erat.
Et jam contigerat portam, Saturnia cujus
Demserat appositas insidiosa seras.
Cum tanto veritus committere numine pugnam,
Ipse meæ movi callidus artis opus;
Oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi;
Sumque repentinas ejaculatus aquas.
Ante tamen gelidis subjeci sulphura venis,
Clauderet ut Tatio fervidus humor iter.
Cujus ut utilitas pulsis percepta Sabinis;
Quæque fuit, tuto reddita forma loco est;
Ara mihi posita est, parvo conjuncta sacello
Hæc adolet flammis cum strue farra suis.
At cur pace lates, motisque recluderis armis?
Nec mora; quæsiti reddita causa mihi.
Ut populo reditus pateant ad bella profecto,

Tota patet demta janua nostra sera.
Pace fores obdo, ne qua discedere possit:
Cæsareoque diu nomine clausus ero.
Dixit; et, attollens oculos diversa tuentes,
Adspexit toto quicquid in orbe fuit;
Pax erat: et vestri, Germanice, causa triumphi
Tradiderat famulas jam tibi Rhenus aquas.
Jane, face æternos, pacem, pacisque ministros:
Neve suum, præsta, deserat auctor opus.
Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere fastis;
Sacravere patres hac duo templa die.
Accepit Phœbo Nymphaque Coronide natum
Insula, dividua quam premit amnis aqua.
Jupiter in parte est. Cepit locus unus utrumque,
Junctaque sunt magno templa nepotis avo.
Quid vetat et stellas ut quæque oriturque caditque,
Dicere? promissi pars sit et ista mei.
Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,
Inque domos superas scandere cura fuit!
Credibile est illos pariter vitiisque locisque
Altius humanis exseruisse caput.
Non Venus et vinum sublimia pectora fregit,
Officiumve fori, militiæve labor;
Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarumve fames solicitavit opum.
Admovere oculis distantia sidera terris,
Ætheraque ingenio supposuere suo.
Sic petitur cœlum: non ut ferat Ossam Olympus,
Summaque Peliacus sidera tangat apex.
Nos quoque sub ducibus cœlum metabimur illis,
Ponemusque suos ad stata signa dies.

Ergo ubi nox aderit venturis tertia Nonis,
Sparsaque cœlesti rore madebit humus;
Octipedis frustra quæruntur brachia Cancri:
Præceps occiduas ille subivit aquas.
Institerint Nonæ; missi tibi nubibus atris
Signa dabunt imbres, exoriente Lyra.

Quatuor adde dies ductis ex ordine Nonis;
Janus Agonali luce piandus erit.

Nominis esse potes succinctus causa minister,
Hostia cœlitibus quo feriente cadit :
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper, agatne ? rogat ; nec nisi jussus agit.
Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.
Pars, quia non veniant pecuder, sed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.
Pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum :
Una sit ut proprio littera demta loco.
An, quia prævisos in aqua timet hostia cultros,
A pecoris lux est ista notata metu ?
Pars etiam, fieri solitis ætate priorum
Nomina de ludis Graja tulisse diem.
Et pecus antiquus dicebat Agonia sermo :
Veraque judicio est ultima causa meo.
Utque ea nunc certa est, ita rex placare sacrorum
Numina lanigeræ conjuge debet ovis.
Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur ;
Hostibus amotis hostia nomen habet.
Ante, deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, et puri lucida mica salis.
Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hospita navis aquas.
Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adusta sono.
Si quis erat, factis prati de flore coronis
Qui posset violas addere, dives erat.
Hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,
In sacris nullum culter habebat opus.
Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,
Ulta suas merita cæde nocentis opes,
Nam sata vere novo teneris lactentia succis
Eruta setigeræ comperit ore suis.
Sus dederat pœnas. Exemplo territus hujus
Palmite debueras abstinuisse, caper.
Quem spectans aliquis dentes in vitæ prementem,
Talia non tacito dicta dolore dedit :
Rode, caper, vitem : tamen hinc, cum stabis ad aram,

In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur : noxæ tibi deditus hostis
Spargitur affuso cornua, Bacche, mero.
Culpa sui nocuit : nocuit quoque culpa capellæ.
Quid bos, quid placidæ commeruistis oves ?
Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas
Viderat inceptos destituisse favos.
Cærula quem genitrix ægre solata dolentem,
Addidit hæc dictis ultima verba suis :
Siste, puer, lacrymas : Proteus tua damna levabit ;
Quoque modo repares, quæ periere, dabit.
Decipiat ne te versis tamen ille figuris,
Impediant geminas vincula firma manus.
Pervenit ad vatem juvenis, resolutaque somno
Alligat æquorei brachia capta senis.
Ille sua faciem transformis adulterat arte :
Mox domitus vinclis in sua membra redit.
Oraque cærulea tollens rorantia barba,
Qua, dixit, repares arte, requiris, apes ?
Obrue mactati corpus tellure juvenci :
Quod petis a nobis, obrutus ille dabit.
Jussa facit pastor. Fervent examina putri
De bove : mille animas una necata dedit.
Poscit ovem fatum. Verbenas improba carpsit,
Quas pia dis ruris ferre solebat anus.
Quid tuti superest, animam cum ponat in aris
Lanigerumque pecus, ruricolæque boves ?
Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda deo.
Quod semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,
Nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.
Exta canum vidi Triviæ libare Sapæos,
Et quicunque tuas accolit, Hæme, nives.
Cæditur et rigido custodi ruris asellus.
Causa pudenda quidem est, huic tamen apta deo.
Festa corymbiferi celebrabas, Græcia, Bacchi,
Tertia quæ solito tempore bruma refert.
Di quoque cultores gelidi venere Lycæi,
Et quicunque joci non alienus erat :
Panes, et in Venerem Satyrorum prona juventus :
Quæque colunt amnes solaque rura deæ.

Venerat et senior pando Silenus asello,
Quique rubro pavidas inguine terret aves.
Dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
Gramine vestitis accubuere toris.
Vina dabat Liber: tulerat sibi quisque coronam.
Miscendas parce rivus agebat aquas.
Naides effusis aliæ sine pectinis usu,
Pars aderant positis arte manuque comis.
Illa super suras tunicam collecta ministrat;
Altera dissuto pectus aperta sinu.
Exserit hæc humerum; vestem trahit illa per herbas,
Impediunt teneros vincula nulla pedes.
Hinc aliæ Satyris incendia mitia præbent;
Pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.
Te quoque, inextinctæ Silene libidinis, urunt.
Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.
At ruber, hortorum decus et tutela, Priapus
Omnibus ex illis Lotide captus erat.
Hanc cupit, hanc optat: sola suspirat in illa;
Signaque dat nutu, solicitatque notis.
Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.
Irrisum vultu despicit illa suo.
Nox erat: et, vino somnum faciente, jacebant
Corpora diversis victa sopore locis.
Lotis in herbosa, sub acernis ultima ramis,
Sicut erat lusu fessa quievit humo.
Surgit amans; animamque tenens, vestigia furtim
Suspenso digitis fert taciturna gradu.
Ut tetigit niveæ secreta cubilia Nymphæ;
Ipsa sui flatus ne sonet aura, cavet.
Et jam finitima corpus librabat in herba:
Illa tamen multi plena soporis erat.
Gaudet; et a pedibus tracto velamine, vota
Ad sua felici cœperat ire via.
Ecce rudens rauco Sileni vector asellus
Intempestivos edidit ore sonos.
Territa consurgens Nymphe manibusque Priapum
Rejicit, et fugiens concitat omne nemus.
At deus, obscæna nimium quoque parte paratus,
Omnibus ad lunæ lumina risus erat.
Morte dedit pœnas auctor clamoris: et hinc est

Hellespontiaco victima grata deo.
Intactæ fueratis aves, solatia ruris,
Assuetum sylvis, innocuumque genus;
Quæ facitis nidos, quæ plumis ova fovetis,
Et facili dulces editis ore modos.
Sed nihil ista juvant; quia linguæ crimen habetis,
Dique putant mentes vos aperire suas.
Nec tamen id falsum. Nam, dis ut proxima quæque,
Nunc penna veras, nunc datis ore notas.
Tuta diu volucrum proles, tum denique cæsa est:
Juveruntque deos indicis exta sui.
Ergo sæpe suo conjux abducta marito
Uritur in calidis alba columba focis.
Nec defensa juvant Capitolia, quo minus anser
Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.
Nocte deæ Nocti cristatus cæditur ales,
Quod tepidum vigili provocat ore diem.
Interea Delphin clarum super æquora sidus
Tollitur, et patriis exserit ora vadis.
Postera lux hiemem medio discrimine signat:
Æquaque præteritæ, quæ superabit, erit.

Proxima prospiciet Tithono Aurora relicto
Arcadiæ sacrum pontificale deæ.
Te quoque lux eadem, Turni soror, æde recepit,
Hic ubi Virginea Campus obitur æqua.
Unde petam causas horum moremque sacrorum?
Dirigat in medio quis mea vela freto?
Ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,
Propositoque fave, ne tuus erret honos.
Orta prior Luna, de se si creditur ipsi,
A magno tellus Arcade nomen habet.
Hic fuit Evander, qui, quanquam clarus utroque,
Nobilior sacræ sanguine matris erat;
Quæ, simul ætherios animo conceperat ignes,
Ore dabat vero carmina plena dei.
Dixerat hæc nato motus instare sibique,
Multaque præterea, tempore nacta fidem.
Nam juvenis, vera nimium cum matre fugatus,
Deserit Arcadium Parrhasiumque larem.
Cui genitrix flenti, Fortuna viriliter, inquit,

(Siste, puer, lacrymas,) ista ferenda tibi est.
Sic erat in fatis: nec te tua culpa fugavit,
Sed deus: offenso pulsus es urbe deo.
Non meriti pœnam pateris, sed numinis iram.
Est aliquid magnis crimen abesse malis.
Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.
Nec tamen ut primus mære mala talia passus:
Obruit ingentes ista procella viros.
Passus idem, Tyriis qui quondam pulsus ab oris
Cadmus in Aonia constitit exsul humo.
Passus idem Tydeus, et idem Pagasæus Iason:
Et quos præterea longa referre mora est.
Omne solum forti patria est; ut piscibus æquor:
Ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet.
Nec fera tempestas toto tamen horret in anno:
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.
Vocibus Evander firmata mente parentis
Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.
Jamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem
Egerat, et Tuscis obvius ibat aquis.
Fluminis illa latus, cui sunt vada juncta Terenti,
Adspicit, et sparsas per loca sola casas.
Utque erat, immissis puppim stetit ante capillis,
Continuitque manum torva regentis iter.
Et procul in dextram tendens sua brachia ripam,
Pinea non sano ter pede texta ferit.
Neve daret saltum properans insistere terræ,
Vix est Evandri vixque retenta manu.
Dique petitorum, dixit, salvete locorum;
Tuque novos cœlo terra datura deos;
Fluminaque, et fontes, quibus utitur hospita tellus,
Et nemorum Nymphæ, Naiadumque chori;
Este bonis avibus visi natoque mihique:
Ripaque felici tacta sit ista pede.
Fallor? an hi fient ingentia mœnia colles?
Juraque ab hac terra cætera terra petet?
Montibus his olim totus promittitur orbis.
Quis tantum fati credat habere locum?
Et jam Dardaniæ tangent hæc littora pinus.
Hic quoque causa novi fœmina Martis erit.

Care nepos, Palla, funesta quid induis arma?
  Indue: non humili vindice cæsus eris.
Victa tamen vinces, eversaque Troja resurges:
  Obruet hostiles ista ruina domos.
Urite Victrices Neptunia Pergama flammæ;
  Num minus hic toto est altior orbe cinis?
Jam pius Æneas sacra, et sacra altera patrem,
  Afferet: Iliacos excipe, Vesta, deos.
Tempus erit, cum vos, orbemque tuebitur idem:
  Et fient ipso sacra colente deo:
Et penes Augustos patriæ tutela manebit.
  Hanc fas imperii frena tenere domum.
Inde nepos natusque dei, licet ipse recuset,
  Pondera cœlesti mente paterna feret.
Utque ego perpetuis olim sacrabor in aris,
  Sic Augusta novum Julia numen erit.
Talibus ut dictis nostros descendit ad annos,
  Substitit in medios præscia lingua sonos.
Puppibus egressus Latia stetit exsul in herba.
  Felix, exsilium cui locus ille fuit!
Nec mora longa fuit. Stabant nova tecta: nec alter
  Montibus Ausoniis Arcade major erat.
Ecce boves illuc Erytheidas applicat heros,
  Emensus longi claviger orbis iter.
Dumque huic hospitium domus est Tegeæa; vagantur
  Incustoditæ læta per arva boves.
Mane erat: excussus somno Tirynthius hospes
  De numero tauros sentit abesse duos.
Nulla videt taciti quærens vestigia furti.
  Traxerat aversos Cacus in antra feros;
Cacus, Aventinæ timor atque infamia sylvæ,
  Non leve finitimis hospitibusque malum.
Dira viro facies; vires pro corpore; corpus
  Grande: pater monstri Mulciber hujus erat.
Proque domo longis spelunca recessibus ingens
  Abdita, vix ipsis invenienda feris.
Ora super postes affixaque brachia pendent,
  Squalidaque humanis ossibus albet humus.
Servata male parte boum Jove natus abibas:
  Mugitum rauco furta dedere sono.
Accipio revocamen, ait; vocemque secutus

Impia per sylvas ultor ad antra venit.
Ille aditum fracti præstruxerat objice montis :
Vix juga movissent quinque bis illud opus.
Nititur hic humeris, (cœlum quoque sederat illis,)
Et vastum motu collabefactat onus.
Quod simul evulsum est, fragor æthera terruit ipsum,
Ictaque subsedit pondere molis humus.
Prima movet Cacus collata prælia dextra,
Remque ferox saxis stipitibusque gerit.
Quis ubi nil agitur ; patrias male fortis ad artes
Confugit, et flammas ore sonante vomit.
Quas quoties proflat, spirare Typhoea credas,
Et rapidum Ætnæo fulgur ab igne jaci.
Occupat Alcides : adductaque clava trinodis
Ter quater adversi sedit in ore viri.
Ille cadit mixtosque vomit cum sanguine fumos,
Et lato moriens pectore plangit humum.
Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum
Victor, et Evandrum ruricolasque vocat.
Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
Hic ubi pars Urbis de bove nomen habet.
Nec tacet Evandri mater, prope tempus adesse,
Hercule quo tellus sit satis usa suo.
At felix vates, ut dîs gratissima vixit,
Possidet hunc Jani sic dea mense diem.

Idibus in magni castus Jovis æde sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ovis :
Redditaque est omnis populo provincia nostro :
Et tuus Augusto nomine dictus avus.
Perlege dispositas generosa per atria ceras ;
Contigerunt nulli nomina tanta viro.
Africa victorem de se vocat : alter Isauras,
Aut Cretum domitas testificatur opes.
Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum :
Ille Numantina traxit ab urbe notam.
Et mortem et nomen Druso Germania fecit.
Me miserum, virtus quam brevis illa fuit !
Si petat a victis, tot sumat nomina Cæsar,
Quot numero gentes maximus orbis habet.
Ex uno quidam celebres, aut torquis ademptæ,

Aut corvi titulos auxiliaris habent.
Magne, tuum nomen rerum mensura tuarum est:
Sed qui te vicit, nomine major erat.
Nec gradus est ultra Fabios cognominis ullus;
Illa domus meritis Maxima dicta suis.
Sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes;
Hic socium summo cum Jove nomen habet.
Sancta vocant augusta patres: augusta vocantur
Templa, sacerdotum rite dicata manu.
Hujus et augurium dependet origine verbi,
Et quodcunque sua Jupiter auget ope.
Augeat imperium nostri ducis, augeat annos:
Protegat et vestras querna corona fores.
Auspicibusque deis tanti cognominis hæres
Omine suscipiat, quo pater, orbis onus.

Respiciet Titan actas ubi tertius Idus,
Fient Parrhasiæ sacra relata deæ.
Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant;
Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor.
Mox honor eripitur; matronaque destinat omnis
Ingratos nulla prole novare viros.
Neve daret partus, ictu temeraria cæco
Visceribus crescens excutiebat onus.
Corripuisse patres ausas immitia nuptas,
Jus tamen exemtum restituise, ferunt.
Binaque nunc pariter Tegeææ sacra parenti
Pro pueris fieri virginibusque jubent.
Scortea non illi fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata focos.
Si quis amas ritus veteres, adsiste precanti:
Nomina percipies non tibi nota prius.
Porrima placantur Postvertaque, sive sorores,
Sive fugæ comites, Mænali Nympha, tuæ.
Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur,
Altera versurum postmodo quicquid erat.

Candida te niveo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus:
Nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam;
Nunc te sacratæ restituere manus.

Furius antiquum populi superator Etrusci
Voverat, et voti solverat ante fidem.
Causa, quod a patribus sumtis secesserat armis
Vulgus, et ipsa suas Roma timebat opes.
Causa recens melior: passos Germania crines
Porrigit auspiciis, dux venerande, tuis.
Inde triumphatæ libasti munera gentis,
Templaque fecisti, quam colis ipse, deæ.
Hæc tua constituit genitrix et rebus et ara,
Sola toro magni digna reperta Jovis.

Hæc ubi transierint; Capricorno, Phœbe, relicto,
Per juvenis curres signa gerentis aquam.

Septimus hinc Oriens cum se demiserit undis,
Fulgebit toto jam Lyra nulla polo.

Sidere ab hoc, ignis venienti nocte, Leonis
Qui micat in medio pectore, mersus erit.

Ter quater evolvi signantes tempora fastos,
Nec Sementiva est ulla reperta dies:
Cum mihi, sensit enim, Lux hæc indicitur, inquit
Musa; quid a fastis non stata sacra petis?
Utque dies incerta sacro, sic tempora certa,
Seminibus jactis est ubi fetus ager.
State coronati plenum ad præsepe juvenci;
Cum tepido vestrum vere redibit opus.
Rusticus emeritum palo suspendat aratrum;
Omne reformidat frigida vulnus humus.
Villice, da requiem terræ, semente peracta;
Da requiem, terram qui coluere, viris.
Pagus agat festum: pagum lustrate, coloni,
Et date paganis annua liba focis.
Placentur matres frugum Tellusque Ceresque,
Farre suo gravidæ visceribusque suis.
Officium commune Ceres et Terra tuentur:
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta vetustas,
Quernaque glans victa est utiliore cibo;
Frugibus immensis avidos satiate colonos,

Ut capiant cultus præmia digna sui.
Vos date perpetuos teneris sementibus auctus :
Nec nova per gelidas herba sit usta nives.
Cum serimus, cœlum ventis aperite serenis :
Cum latet, ætheria spargite semen aqua.
Neve graves cultis Cerealia dona, cavete,
Agmine læsuro depopulentur aves.
Vos quoque subjectis, formicæ, parcite granis:
Post messem prædæ copia major erit.
Interea crescat scabræ robiginis expers,
Nec vitio cœli palleat ægra seges.
Et neque deficiat macie, neque pinguior æquo
Divitiis pereat luxuriosa suis.
Et careant loliis oculos vitiantibus agri,
Nec sterilis culto surgat avena solo.
Triticeos fetus, passuraque farra bis ignem,
Hordeaque ingenti fœnore reddat ager.
Hoc ego pro vobis, hoc vos optate coloni :
Efficiantque ratas utraque diva preces.
Bella diu tenuere viros : erat aptior ensis
Vomere : cedebat taurus arator equo.
Sarcula cessabant : versique in pila ligones,
Factaque de rastri pondere cassis erat.
Gratia dîs, domuique tuæ ! religata catenis
Jampridem nostro sub pede bella jacent.
Sub juga bos veniat ; sub terras semen aratas.
Pax Cererem nutrit : pacis alumna Ceres.

At quæ venturas præcedet sexta Kalendas,
Hac sunt Ledæis templa dicata deis.
Fratribus illa deis fratres de gente deorum
Circa Juturnæ composuere lacus.

Ipsum nos carmen deducit Pacis ad aram.
Hæc erit a mensis fine secunda dies.
Frondibus Actiacis comtos redimita capillos,
Pax, ades, et toto mitis in orbe mane.
Dum desint hostes, desit quoque causa triumphi.
Tu ducibus bello gloria major eris.
Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma :
Canteturque fera nil nisi pompa tuba.

Horreat Æneadas et primus et ultimus orbis;
  Si qua parum Romam terra timebit, amet.
Thura, sacerdotes, pacalibus addite flammis,
  Albaque percussa victima fronte cadat.
Utque domus, quæ præstat eam, cum Pace perennet,
  Ad pia propensos vota rogate deos.
Sed jam prima mei pars est exacta laboris:
  Cumque suo finem mense libellus habet.

LIBER SECUNDUS.

Janus habet finem: cum carmine crescit et annus;
  Alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.
Nunc primum velis, elegi, majoribus itis:
  Exiguum, memini, nuper eratis opus.
Certe ego vos habui faciles in amore ministros,
  Cum lusit numeris prima juventa suis.
Idem sacra cano, signataque tempora fastis.
  Ecquis ad hæc illinc crederet esse viam?
Hæc mea militia est: ferimus quæ possumus arma:
  Dextraque non omni munere nostra vacat.
Si mihi non valido torquentur pila lacerto,
  Nec bellatoris terga premuntur equi;
Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense;
  His habilis telis quilibet esse potest:
At tua prosequimur studioso pectore, Cæsar,
  Nomina, per titulos ingredimurque tuos.
Ergo ades, et placido paulum mea munera vultu
  Respice, pacando si quid ab hoste vacas.

Februa Romani dixere piamina patres:
  Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.
Pontifices ab rege petunt et flamine lanas,
  Quîs veteri lingua Februa nomen erat.
Quæque capit lictor domibus purgamina certis,
  Torrida cum mica farra, vocantur idem.
Nomen idem ramo, qui, cæsus ab arbore pura,
  Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminicam poscentem februa vidi:
  Februa poscenti pinea virga data est.
Denique quodcunque est, quo pectora nostra piamur,
  Hoc apud intonsos nomen habebat avos.
Mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci
  Omne solum lustrant, idque piamen habent.

Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,
Tunc cum ferales præteriere dies,
Omne nefas, omnemque mali purgamina causam
Credebant nostri tollere posse senes.
Græcia principium moris fuit. Illa nocentes
Impia lustratos ponere facta putat.
Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
Cæde per Hæmonias solvit Acastus aquas.
Vectam frenatis per inane draconibus Ægeus
Credulus immerita Phasida juvit ope.
Amphiaraides Naupactoo Acheloo,
Solve nefas, dixit ; solvit et ille nefas.
Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putetis aqua !
Sed tamen, antiqui ne nescius ordinis erres,
Primus, ut est, Jani mensis et ante fuit.
Qui sequitur Janum, veteris, fuit ultimus anni.
Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.
Primus enim Jani mensis, quia janua prima est ;
Qui sacer est imis Manibus, imus erat.
Postmodo creduntur spatio distantia longo
Tempora bis quini continuasse viri.

Principio mensis, Phrygiæ contermina Matri
Sospita delubris dicitur aucta novis.
Nunc ubi sint illis, quæris, sacrata Kalendis
Templa deæ ? longo procubuere die.
Cætera ne simili caderent labefacta ruina,
Cavit sacrati provida cura ducis :
Sub quo delubris sentitur nulla senectus.
Nec satis est homines, obligat ille deos.
Templorum positor, templorum sancte repostor,
Sit superis, opto, mutua cura tui.
Dent tibi cœlestes, quot tu cœlestibus, annos,
Proque tua maneant in statione domo.
Tum quoque vicini lucus celebratur Asyli,
Qua petit æquoreas advena Tibris aquas.
Ad penetrale Numæ, Capitolinumque Tonantem.
Inque Jovis summa cæditur arce bidens.
Sæpe graves pluvias adopertus nubibus Auster
Concitat, aut posita sub nive terra latet.

Proximus Hesperias Titan abiturus in undas
  Gemmea purpureis cum juga demit equis;
Illa nocte aliquis, tollens ad sidera vultum,
  Dicet, Ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri?
Dumque Lyram quæret, medii quoque terga Leonis
  In liquidas subito mersa notabit aquas.

Quem modo cælatum stellis Delphina videbas,
  Is fugiet visus nocte sequente tuos.
Seu fuit occultis felix in amoribus index;
  Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?
  Carmine currentes ille tenebat aquas.
Sæpe sequens agnam lupus est hac voce retentus;
  Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum:
Sæpe canes leporesque umbra cubuere sub una:
  Et stetit in saxo proxima cerva leæ:
Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
  Sedit: et accipitri juncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur, vocalis Arion,
  Tanquam fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium Siculas impleverat urbes;
  Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.
Inde domum repetens puppim conscendit Arion,
  Atque ita quæsitas arte ferebat opes.
Forsitan, infelix, ventos undamque timebas;
  At tibi nave tua tutius æquor erat.
Namque gubernator destricto constitit ense,
  Cæteraque armata conscia turba manu.
Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, pinum.
  Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pavidus, Mortem non deprecor, inquit;
  Sed liceat sumta pauca referre lyra.
Dant veniam, ridentque moram. Capit ille coronam;
  Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos.
Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:
  Reddidit icta suos pollice chorda sonos.
Flebilibus veluti numeris canentia dura
  Trajectus penna tempora cantat olor.
Protinus in medias ornatus desilit undas.
  Spargitur impulsa cærula puppis aqua.

Inde (fide majus) tergo delphina recurvo
Se memorant oneri supposuisse novo.
Ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi
Cantat, et æquoreas carmine mulcet aquas.
Di pia facta vident. Astris delphina recepit
Jupiter, et stellas jussit habere novem.

Nunc mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,
Vellem, Mæonide, pectus inesse tuum.
Dum canimus sacras alterno carmine Nonas:
Maximus hinc fastis accumulatur honos.
Deficit ingenium, majoraque viribus urgent.
Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies.
Quid volui demens elegis imponere tantum
Ponderis? heroi res erat ista pedis.
Sancte pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit. Sero quoque vera tulisti
Nomina: jampridem tu pater orbis eras.
Hoc tu per terras, quod in æthere Jupiter alto,
Nomen habes. Hominum tu pater, ille deûm.
Romule, concedas: facit hic tua magna tuendo
Mœnia; tu dederas transilienda Remo.
Te Tatius, parvique Cures, Cæninaque sensit;
Hoc duce Romanum est solis utrumque latus.
Tu breve nescio quid victæ telluris habebas;
Quodcunque est alto sub Jove, Cæsar habet.
Tu rapis, hic castas duce se jubet esse maritas.
Tu recipis luco, submovet ille nefas.
Vis tibi grata fuit; florent sub Cæsare leges;
Tu Domini nomen, Principis ille tenet.
Te Remus incusat; veniam dedit hostibus ille.
Cœlestem fecit te pater; ille patrem.
Jam puer Idæus media tenus eminet alvo,
Et liquidas mixto nectare fundit aquas.
En etiam, si quis Borean horrere solebat,
Gaudeat; a Zephyris mollior aura venit.

Quintus ab æquoreis nitidum jubar extulit undis
Lucifer, et primi tempora veris erunt.
Ne fallare tamen; restant tibi frigora, restant;
Magnaque discedens signa reliquit hiems.

Tertia nox veniat : Custodem protinus Ursæ
  Adspicies geminos exseruisse pedes.
Inter Hamadryadas jaculatricemque Dianam
  Callisto sacri pars fuit una chori.
Illa deæ tangens arcus, Quos tangimus, arcus,
  Este meæ testes virginitatis, ait.
Cynthia laudavit, Promissaque fœdera serva,
  Et comitum princeps tu mihi, dixit, eris.
Fœdera servasset, si non formosa fuisset.
  Cavit mortales ; ab Jove crimen habet.
Mille feras Phœbe sylvis venata redibat,
  Aut plus, aut medium sole tenente diem.
Ut tetigit lucum, (densa niger ilice lucus ;
  In medio gelidæ fons erat altus aquæ :)
Hac, ait, in sylva, virgo Tegeæa, lavemur :
  Erubuit falso virginis illa sono.
Dixerat et Nymphis: Nymphæ velamina ponunt.
  Hanc pudet, et tardæ dat mala signa moræ.
Exuerat tunicas : uteri manifesta tumore
  Proditur indicio ponderis ipsa sui.
Cui dea, Virgineos, perjura Lycaoni, cœtus
  Desere, nec castas pollue, dixit, aquas.
Luna novum decies implerat cornibus orbem :
  Quæ fuerat virgo credita, mater erat.
Læsa furit Juno, formam mutatque puellæ.
  Quid facis ? invito pectore passa Jovem est.
Utque feræ vidit turpes in pellice vultus,
  Hujus in amplexus Jupiter, inquit, eat.
Ursa per incultos errabat squalida montes,
  Quæ fuerat summo nuper amanda Jovi.
Jam tria lustra puer furto conceptus agebat,
  Cum mater nato est obvia facto suo.
Illa quidem, tanquam cognosceret, adstitit amens,
  Et gemuit : gemitus verba parentis erant.
Hanc puer ignarus jaculo fixisset acuto ;
  Ni foret in superas raptus uterque domos.
Signa propinqua micant. Prior est, quam dicimus Arcton ;
  Arctophylax formam terga sequentis habet.
Sævit adhuc, canamque rogat Saturnia Tethyn,
  Mænaliam tactis ne lavet Arcton aquis.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,
  Hic ubi discretas insula rumpit aquas.
Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis
  Ter centum Fabii, ter cecidere duo.
Una domus vires et onus susceperat urbis:
  Sumunt gentiles arma professa manus.
Egreditur castris miles generosus ab îsdem,
  E quîs dux fieri quilibet aptus erat.
Carmentis portæ dextro via proxima Jano est.
  Ire per hanc noli, quisquis es; omen habet.
Illa fama refert Fabios exisse trecentos.
  Porta vacat culpa; sed tamen omen habet.
Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem,
  (Turbidus hibernis ille fluebat aquis,)
Castra loco ponunt; destrictis ensibus ipsi
  Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt.
Non aliter, quam cum Libyca de rupe leones
  Invadunt sparsos lata per arva greges.
Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo
  Accipiunt: Tusco sanguine terra rubet.
Sic iterum, sic sæpe cadunt. Ubi vincere aperte
  Non datur, insidias armaque cæca parant.
Campus erat: campi claudebant ultima colles,
  Sylvaque montanas occulere apta feras.
In medio paucos, armentaque rara relinquunt;
  Cætera virgultis abdita turba latet.
Ecce, velut torrens undis pluvialibus auctus,
  Aut nive, quæ Zephyro victa tepente fluit,
Per sata perque vias fertur, nec, ut ante solebat,
  Riparum clausas margine finit aquas:
Sic Fabii latis vallem discursibus implent;
  Quosque vident, sternunt: nec metus alter inest.
Quo ruitis, generosa domus? male creditur hosti.
  Simplex nobilitas, perfida tela cave.
Fraude perit virtus. In apertos undique campos
  Prosiliunt hostes, et latus omne tenent.
Quid facient pauci contra tot millia fortes?
  Quidve, quod in misero tempore restet, habent?
Sicut aper, sylvis longe Laurentibus actus,
  Fulmineo celeres dissipat ore canes;
Mox tamen ipse perit: sic non moriuntur inulti;

Vulneraque alterna dantque feruntque manu.
Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos perdidit una dies.
Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,
Credibile est ipsos consuluisse deos.
Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis,
Unus de Fabia gente relictus erat.
Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,
Cui res cunctando restituenda foret.

Continuata loco tria sidera, Corvus et Anguis,
Et medius Crater inter utrumque jacet.
Idibus illa latent: oriuntur nocte sequenti.
Quæ sibi cur tria sint consociata, canam.
Forte Jovi festum Phœbus sollenne parabat:
Non faciet longas fabula nostra moras.
I mea, dixit, avis, ne quid pia sacra moretur,
Et tenuem vivis fontibus affer aquam.
Corvus inauratum pedibus cratera recurvis
Tollit, et aërium pervolat altus iter.
Stabat adhuc duris ficus densissima pomis:
Tentat eam rostro; non erat apta legi.
Immemor imperii sedisse sub arbore fertur,
Dum fierent tarda dulcia poma mora.
Jamque satur, nigris longum rapit unguibus hydrum,
Ad dominumque redit, fictaque verba refert:
Hic mihi causa moræ, vivarum obsessor aquarum;
Hic tenuit fontes, officiumque meum.
Addis, ait, culpæ mendacia, Phœbus, et audes
Fatidicum verbis fallere velle deum?
At tibi, dum lactens hærebit in arbore ficus,
De nullo gelidæ fonte bibantur aquæ.
Dixit: et antiqui monumenta perennia facti
Anguis, Avis, Crater, sidera juncta micant.

Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos
Adspicit: et Fauni sacra bicornis eunt.
Dicite, Pierides, sacrorum quæ sit origo,
Attigerint Latias unde petita domos.
Pana deum pecoris veteres coluisse feruntur
Arcades; Arcadiis plurimus ille jugis.

Testis erit Pholoe, testes Stymphalides undæ,
Quique citis Ladon in mare currit aquis,
Cinctaque pinetis nemoris juga Nonacrini,
Altaque Cyllene, Parrhasiæque nives.
Pan erat armenti custos, Pan numen equarum :
Munus ob incolumes ille ferebat oves.
Transtulit Evander sylvestria numina secum.
Hic, ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat.
Inde deum colimus, devectaque sacra Pelasgis.
Flamen ad hæc prisco more Dialis erat.
Cur igitur currant, et cur (sic currere mos est)
Nuda ferant posita corpora veste, rogas ?
Ipse deus velox discurrere gaudet in altis
Montibus, et subitas concitat ille feras.
Ipse deus nudus nudos jubet ire ministros :
Nec satis ad cursum commoda vestis erat.
Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur
Arcades : et Luna gens prior illa fuit.
Vita feræ similis, nullos agitata per usus :
Artis adhuc expers, et rude vulgus erat.
Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas :
Nectar erat palmis hausta duabus aqua.
Nullus anhelabat sub adunco vomere taurus :
Nulla sub imperio terra colentis erat :
Nullus adhuc erat usus equi : se quisque ferebat.
Ibat ovis lana corpus amicta sua.
Sub Jove durabant, et corpora nuda gerebant,
Docta graves imbres et tolerare Notos.
Nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti
Moris, et antiquas testificantur opes.
Sed cur præcipue fugiat velamina Faunus,
Traditur antiqui fabula plena joci.
Forte comes dominæ juvenis Tirynthius ibat :
Vidit ab excelso Faunus utrumque jugo.
Vidit, et incaluit, Montanaque numina, dixit,
Nil mihi vobiscum est : hæc meus ardor erit.
Ibat odoratis humeros perfusa capillis
Mæonis, aurato conspicienda sinu.
Aurea pellebant rapidos umbracula soles ;
Quæ tamen Herculeæ sustinuere manus.
Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat,

Hesperus et fusco roscidus ibat equo.
Antra subit tophis laqueataque pumice vivo.
Garrulus in primo limine rivus erat.
Dumque parant epulas potandaque vina ministri
Cultibus Alciden instruit illa suis.
Dat tenues tunicas, Gœtulo murice tinctas:
Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.
Ventre minor zona est: tunicarum vincla relaxat,
Ut possit vastas exseruisse manus.
Fregerat armillas non illa ad brachia factas:
Stringebant magnos vincula parva pedes.
Ipsa capit clavamque gravem, spoliumque leonis,
Conditaque in pharetra tela minora sua.
Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno;
Et positis juxta secubuere toris.
Causa: repertori vitis pia sacra parabant,
Quæ facerent pure, cum foret orta dies.
Noctis erat medium; (quid non amor improbus audet?)
Roscida per tenebras Faunus ad antra venit.
Utque videt somno comites vinoque solutos,
Spem capit in dominis esse soporis idem.
Intrat, et huc illuc temerarius errat adulter:
Et præfert cautas subsequiturque manus.
Venerat ad strati captata cubilia lecti;
Et prima felix sorte futurus erat.
Ut tetigit fulvi setis hirsuta leonis
Vellera, pertimuit, sustinuitque manum;
Attonitusque metu riguit, ut sæpe viator
Turbatum viso retulit angue pedem.
Inde tori, qui junctus erat, velamina tangit
Mollia, mendaci decipiturque nota.
Adscendit, spondaque sibi propiore recumbit;
Et rigido cornu durius inguen erat.
Interea tunicas ora subducit ab ima:
Horrebant densis aspera crura pilis.
Cætera tentantem cubito Tirynthius heros
Repulit, et summo decidit ille toro.
Fit sonus: inclamat comites, et lumina poscit
Mæonis. Illatis ignibus acta patent.
Ille gemit lecto graviter dejectus ab alto:
Membraque de dura vix sua tollit humo.

Ridet et Alcides, et qui videre jacentem;
Ridet amatorem Lyda puella suum.
Veste deus lusus fallentes lumina vestes
Non amat, et nudos ad sua sacra vocat.
Adde peregrinis, causas, mea Musa, Latinas:
Inque suo noster pulvere currat equus.
Cornipedi Fauno cæsa de more capella
Venit ad exiguas turba vocata dapes.
Dumque sacerdotes verubus transsuta salignis
Exta parant, medias sole tenente vias;
Romulus, et frater, pastoralisque juventus,
Solibus et campo corpora nuda dabant:
[Cæstibus, et jaculis, et missi pondere saxi
Brachia per lusus experienda dabant.]
Pastor ab excelso, Per devia rura juvencos,
Romule, prædones, eripe, dixit, agunt.
Longum erat armari. Diversis exit uterque
Partibus. Accursu præda recepta Remi.
Ut rediit, verubus stridentia detrahit exta;
Atque ait, Hæc certe non nisi victor edet.
Dicta facit, Fabiique simul. Venit irritus illuc
Romulus, et mensas ossaque nuda videt.
Risit; et indoluit Fabios potuisse Remumque
Vincere, Quinctilios non potuisse suos.
Fama manet facti: posito velamine currunt,
Et memorem famam, quod bene cessit, habet.
Forsitan et quæras, cur sit locus ille Lupercal,
Quæve diem tali nomine causa notet.
Ilia Vestalis cœlestia semina partu
Ediderat, patruo regna tenente suo.
Is jubet auferri parvos, et in amne necari.
Quid facis? ex istis Romulus alter erit.
Jussa recusantes peragunt lacrymosa ministri;
Flent tamen, et geminos in loca jussa ferunt.
Albula, quem Tibrin mersus Tiberinus in unda
Reddidit, hibernis forte tumebat aquis.
Hic, ubi nunc fora sunt, lintres errare videres,
Quaque jacent valles, Maxime Circe, tuæ.
Huc ubi venerunt, (neque enim procedere possunt
Longius,) ex illis unus, an alter, ait:
At quam sunt similes! at quam formosus uterque!

Plus tamen ex illis iste vigoris habet.
Si genus arguitur vultu, ni fallit imago,
Nescio quem vobis suspicor esse deum.
At si quis vestræ deus esset originis auctor,
In tam præcipiti tempore ferret opem.
Ferret opem certe, si non ope mater egeret,
Quæ facta est uno mater et orba die.
Nata simul, peritura simul, simul ite sub undas
Corpora. Desierat: deposuitque sinu.
Vagierunt clamore pari: sentire putares.
Hi redeunt udis in sua tecta genis.
Sustinet impositos summa cavus alveus unda.
Heu quantum fati parva tabella vehit!
Alveus in limo sylvis appulsus opacis,
Paullatim fluvio deficiente, sedet.
Arbor erat: remanent vestigia, quæque vocatur
Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.
Venit ad expositos (mirum) lupa feta gemellos.
Quis credat pueris non nocuisse feram?
Non nocuisse parum est; prodest quoque: quos lupa nutrit,
Perdere cognatæ sustinuere manus.
Constitit, et cauda teneris blanditur alumnis,
Et fingit lingua corpora bina sua.
Marte satos scires; timor abfuit. Ubera ducunt,
Nec sibi promissi lactis aluntur ope.
Illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercis.
Magna dati nutrix præmia lactis habet.
Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.
Nupta, quid exspectas? non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fecundæ patienter verbera dextræ:
Jam socer optati nomen habebit avi.
Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
Reddebant uteri pignora rara sui.
Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,
Romulus? (hoc illo sceptra tenente fuit:)
Si mea non vires, sed bellum injuria fecit,
Utilius fuerat non habuisse nurus.
Monte sub Esquilio, multis incæduus annis,

Junonis magnæ nomine lucus erat.
Huc ubi venerunt, pariter nuptæque virique
Suppliciter posito procubuere genu.
Cum subito motæ tremuere cacumina sylvæ,
Et dea per lucos mira locuta suos.
Italidas matres, inquit, sacer hircus inito.
Obstupuit dubio territa turba sono.
Augur erat: nomen longis intercidit annis.
Nuper ab Etrusca venerat exsul humo.
Ille caprum mactat: jussæ sua terga maritæ
Pellibus exsectis percutienda dabant.
Luna resumebat decimo nova cornua motu,
Virque pater subito, nuptaque mater erat.
Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus;
Aut quia principium tu, dea, lucis habes.
Parce precor gravidis, facilis Lucina, puellis,
Maturumque utero molliter effer onus.

Orta dies fuerit; tu desine credere ventis.
Perdidit illius temporis aura fidem.
Flamina non constant: et sex reserata diebus
Carceris Æolii janua laxa patet.

Jam levis obliqua subsidit Aquarius urna.
Proximus ætherios excipe, Piscis, equos.
Te memorant fratremque tuum (nam juncta micatis
Signa) duos tergo sustinuisse deos.
Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
Tunc cum pro cœlo Jupiter arma tulit,
Venit ad Euphraten comitata Cupidine parvo,
Inque Palæstinæ margine sedit aquæ.
Populus et cannæ riparum summa tenebant:
Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
Dum latet, insonuit vento nemus. Illa timore
Pallet, et hostiles credit adesse manus.
Utque sinu natum tenuit, Succurrite, Nymphæ,
Et dîs auxilium ferte duobus, ait.
Nec mora; prosiluit. Pisces subiere gemelli;
Pro quo nunc dignum sidera munus habent.
Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,
Nec violant timidi piscibus ora Syri.

Proxima lux vacua est: at tertia dicta Quirino.
  Quid tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.
Sive quod hasta curis priscis est dicta Sabinis,
  Bellicus a telo venit in astra deus;
Sive suum regi nomen posuere Quirites;
  Seu quia Romanis junxerat ille Cures.
Nam pater armipotens, postquam nova mœnia vidit,
  Multaque Romulea bella peracta manu,
Jupiter, inquit, habet Romana potentia vires:
  Sanguinis officio non eget illa mei.
Redde patri natum: quamvis intercidit alter,
  Pro se, proque Remo, qui mihi restat, erit.
Unus erit, quem tu tolles in cærula cœli,
  Tu mihi dixisti: sint rata dicta Jovis.
Jupiter annuerat. Nutu tremefactus uterque
  Est polus, et cœli pondera sensit Atlas.
Est locus, antiqui Capream dixere paludem;
  Forte tuis illic, Romule, jura dabas.
Sol fugit, et removent subeuntia nubila cœlum:
  Et gravis effusis decidit imber aquis.
Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.
  Fit fuga, rex patriis astra petebat equis.
Luctus erat, falsæque Patres in crimine cædis;
  Hæsissetque animis forsitan illa fides;
Sed Proculus Longa veniebat Julius Alba;
  Lunaque fulgebat, nec facis usus erat:
Cum subito motu nubes crepuere sinistræ.
  Retulit ille gradus; horrueruntque comæ.
Pulcher, et humano major, trabeaque decorus
  Romulus in media visus adesse via;
Et dixisse simul, Prohibe lugere Quirites;
  Nec violent lacrymis numina nostra suis.
Thura ferant, placentque novum pia turba Quirinum,
  Et patrias artes militiamque colant.
Jussit, et in tenues oculis evanuit auras.
  Convocat hic populos, jussaque verba refert.
Templa deo fiunt: collis quoque dictus ab illo;
  Et referunt certi sacra paterna dies.
Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,
  Accipe: parva quidem causa, sed apta subest.
Non habuit tellus doctos antiqua colonos:

Lassabant agiles aspera bella viros.
Plus erat in gladio, quam curvo laudis aratro ;
Neglectus domino pauca ferebat ager.
Farra tamen veteres jaciebant, farra metebant :
Primitias Cereri farra resecta dabant.
Usibus admoniti flammis torrenda dedere :
Multaque peccato damna tulere suo.
Nam modo verrebant nigras pro farre favillas ;
Nunc ipsas igni corripuere casas.
Facta dea est Fornax : læti Fornace coloni
Orant, ut fruges temperet illa suas.
Curio legitimis nunc Fornacalia verbis
Maximus indicit : nec stata sacra facit :
Inque foro, multa circum pendente tabella,
Signatur certa curia quæque nota.
Stultaque pars populi, quæ sit sua curia, nescit ;
Sed facit extrema sacra relata die.

Est honor et tumulis. Animas placate paternas,
Parvaque in exstinctas munera ferte pyras.
Parva petunt Manes : pietas pro divite grata est
Munere : non avidos Styx habet ima deos.
Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges, parcaque mica salis,
Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ.
Hæc habeat media testa relicta via.
Nec majora veto : sed et his placabilis umbra est.
Adde preces, positis et sua verba focis.
Hunc morem Æneas, pietatis idoneus auctor,
Attulit in terras, juste Latine, tuas.
Ille patris Genio sollennia dona ferebat ;
Hinc populi ritus edidicere pios.
At quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
Bella, parentales deseruere dies.
Non impune fuit : nam dicitur omine ab isto
Roma suburbanis incaluisse rogis.
Vix equidem credo ; bustis exisse feruntur,
Et tacitæ questi tempore noctis avi.
Perque vias urbis, Latiosque ululasse per agros
Deformes animas, vulgus inane, ferunt.
Post ea præteriti tumulis redduntur honores ;

Prodigiisque venit funeribusque modus.
Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessate puellæ:
Exspectet puros pinea tæda dies.
Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas hasta recurva comas.
Conde tuas, Hymenæe, faces, et ab ignibus atris
Aufer; habent alias mæsta sepulcra faces.
Di quoque templorum foribus celentur opertis:
Thure vacent aræ, stentque sine igne foci.
Nunc animæ tenues, et corpora functa sepulcris
Errant: nunc posito pascitur umbra cibo.
Nec tamen hæc ultra, quam tot de mense supersint
Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.
Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia lucem.
Ultima placandis manibus illa dies.
Ecce anus in mediis residens annosa puellis
Sacra facit Tacitæ; vix tamen ipsa tacet.
Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,
Qua brevis occultum mus sibi fecit iter.
Tum cantata ligat cum fusco licia rhombo,
Et septem nigras versat in ore fabas.
Quodque pice adstrinxit, quod acu trajecit ahena,
Obsutum mænæ torret in igne caput.
Vina quoque instillat. Vini quodcunque relictum est,
Aut ipsa aut comites, plus tamen ipsa, bibit.
Hostiles linguas inimicaque vinximus ora,
Dicit, discedens, ebriaque exit anus.
Forsitan a nobis, quæ sit Dea Muta, requiras.
Disce, per antiquos quæ mihi nota senes.
Jupiter, indomito Juturnæ captus amore,
Multa tulit, tanto non patienda deo.
Illa modo in sylvis inter coryleta latebat;
Nunc in cognatas desiliebat aquas.
Convocat hic Nymphas, Latium, quotcunque tenebas,
Et jacit in medio talia verba choro:
Invidet ipsa sibi, vitatque, quod expedit illi,
Vestra soror summo jungere membra deo.
Consulite ambobus: nam quæ mea magna voluptas,
Utilitas vestræ magna sororis erit.
Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,
Ne sua fluminea corpora mergat aqua.

Dixerat: annuerunt Nymphæ Tiberinides omnes,
Quæque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
Forte fuit Nais, Lara nomine: prima sed illi
Dicta bis antiquum syllaba nomen erat,
Ex vitio positum. Sæpe illi dixerat Almo,
Nata, tene linguam; nec tamen illa tenet.
Quæ, simul ac tetigit Juturnæ stagna sororis,
Effuge, ait, ripas; dicta refertque Jovis.
Illa etiam Junonem adiit; miserataque nuptam,
Naida Juturnam vir tuus, inquit, amat.
Jupiter intumuit: quaque est non usa modeste,
Eripuit linguam, Mercuriumque vocat;
Duc, ait, ad manes; locus ille silentibus aptus.
Nympha, sed infernæ Nympha paludis, erit.
Jussa Jovis fiunt; accepit lucus euntes.
Dicitur illa duci tum placuisse deo.
Vim parat hic: vultu pro verbis illa precatur,
Et frustra muto nititur ore loqui.
Fitque gravis; geminosque parit, qui compita servant,
Et vigilant nostra semper in æde, Lares.

Proxima cognati dixere Caristia cari,
Et venit ad socias turba propinqua dapes.
Scilicet a tumulis, et, qui periere, propinquis,
Protinus ad vivos ora referre juvat:
Postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,
Adspicere, et generis dinumerare gradus.
Innocui veniant: procul hinc, procul impius esto
Frater, et in partus mater acerba suos:
Cui pater est vivax, qui matris digerit annos:
Quæ premit invisam socrus iniqua nurum.
Tantalidæ fratres absint, et Iasonis uxor,
Et quæ ruricolis semina tosta dedit:
Et soror, et Procne, Tereusque duabus iniquus:
Et quicunque suas per scelus auget opes.
Dîs generis date thura bonis; Concordia fertur
Illo præcipue mitis adesse die.
Et libate dapes: ut grati pignus honoris
Nutriate incinctos missa patella Lares.
Jamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos,
Larga precaturæ sumite vina manu:

Et, Bene nos, patriæ, bene te, pater, optime Cæsar,
Dicite, suffuso per sacra verba mero.

Nox ubi transierit, solito celebretur honore,
Separat indicio qui deus arva suo.
Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
Stipes ab antiquis, sic quoque numen habes.
Te duo diversa domini pro parte coronant;
Binaque serta tibi, binaque liba ferunt.
Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu
Sumtum de tepidis ipsa colona focis.
Ligna senex minuit, concisaque construit alte:
Et solida ramos figere pugnat humo.
Dum sicco primas irritat cortice flammas,
Stat puer, et manibus lata canistra tenet.
Inde, ubi ter fruges medios immisit in ignes,
Porrigit incisos filia parva favos.
Vina tenent alii: libantur singula flammis.
Spectant, et linguis candida turba favent.
Spargitur et cæsa communis Terminus agna;
Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.
Conveniunt, celebrantque dapes vicinia simplex,
Et cantant laudes, Termine sancte, tuas.
Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis:
Omnis erit sine te litigiosus ager.
Nulla tibi ambitio est: nullo corrumperis auro.
Legitima servas credita rura fide.
Si tu signasses olim Thyreatida terram,
Corpora non leto missa trecenta forent:
Nec foret Othryades congestis lectus in armis.
O quantum patriæ sanguinis ille dedit!
Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe deorum
Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit.
Terminus, ut veteres memorant, inventus in æde
Restitit: et magno cum Jove templa tenet.
Nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,
Exiguum templi tecta foramen habent.
Termine, post illud levitas tibi libera non est:
Qua positus fueris in statione, mane.
Nec tu vicino quicquam concede roganti;
Ne videare hominem præposuisse Jovi.

Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris,
Clamato, Meus est hic ager, ille tuus.
Est via, quæ populum Laurentes ducit in agros,
Quondam Dardanio regna petita duci.
Illac lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris
Sacra videt fieri sextus ad Urbe lapis.
Gentibus est aliis tellus data limite certo ;
Romanæ spatium est Urbis et orbis idem.

Nunc dicenda mihi Regis fuga. Traxit ab illa
Sextus ab extremo nomina mense dies.
Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes ;
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
In medios hostes nocte silente venit.
Nudarant gladios : Occidite, dixit, inermem.
Hoc cupiant fratres, Tarquiniusque pater ;
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.
Luna fuit. Spectant juvenem, gladiosque recondunt :
Tergaque, deducta veste, notata vident.
Flent quoque, et ut secum tueatur bella, precantur.
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jamque potens, misso genitorem appellat amico,
Prodendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit, et virga lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussaque lilia dixit ;
Filius, Agnosco jussa parentis, ait.
Nec mora ; principibus cæsis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.
Ecce (nefas visu) mediis altaribus anguis
Exit, et exstinctis ignibus exta rapit.
Consulitur Phœbus. Sors est ita reddita : Matri
Qui dederit princeps oscula, victor erit.
Oscula quisque suæ matri properata tulerunt,
Non intellecto credula turba deo.

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
  Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.
Ille, jacens pronus, matri dedit oscula terræ,
  Creditus offenso procubuisse pede.
Cingitur interea Romanis Ardea signis,
  Et patitur lentas obsidione moras.
Dum vacat, et metuunt hostes committere pugnam;
  Luditur in castris: otia miles agit.
Tarquinius juvenis socios dapibusque meroque
  Accipit, atque illis rege creatus ait:
Dum nos difficilis pigro tenet Ardea bello,
  Nec sinit ad patrios arma referre deos;
Ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
  Coujugibus nostris mutua cura sumus?
Quisque suam laudant: studiis certamina crescunt,
  Et fervent multo linguaque corque mero.
Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen;
  Non opus est verbis, credite rebus, ait.
Nox superest: tollamur equis, Urbemque petamus.
  Dicta placent; frenis impediuntur equi.
Pertulerant dominos. Regalia protinus illi
  Tecta petunt; custos in fore nullus erat.
Ecce nurum regis fusis per colla coronis
  Inveniunt posito pervigilare mero.
Inde cito passu petitur Lucretia. Nebat:
  Ante torum calathi lanaque mollis erant.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant;
  Inter quas tenui sic ait ipsa sono:
Mittenda est domino (nunc,nunc properate, puellæ)
  Quamprimum nostra facta lacerna manu.
Quid tamen audistis? nam plura audire soletis:
  Quantum de bello dicitur esse super?
Postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,
  Improba, quæ nostros cogis abesse viros!
Sint tantum reduces. Sed enim temerarius ille
  Est meus, et stricto quolibet ense ruit.
Mens abit, et morior, quoties pugnantis imago
  Me subit: et gelidum pectora frigus habet.
Desinit in lacrymas, intentaque fila remittit,
  In gremio vultum deposuitque suum.
Hoc ipsum decuit: lacrymæ decuere pudicam:

Et facies animo dignaque parque fuit.
Pone metum, venio, conjux ait. Illa revixit;
Deque viri collo dulce pependit onus.
Interea juvenis furiales regius ignes
Concipit, et cæco raptus amore furit.
Forma placet, niveusque color, flavique capilli;
Quique aderat nulla factus ab arte decor.
Verba placent, et vox; et quod corrumpere non est:
Quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
Jam dederat cantum lucis prænuntius ales;
Cum referunt juvenes in sua castra pedem.
Carpitur attonitos absentis imagine sensus
.Ille: recordanti plura magisque placent.
Sic sedit: sic culta fuit: sic stamina nevit:
Neglectæ collo sic jacuere comæ:
Hos habuit vultus: hæc illi verba fuere:
Hic decor, hæc facies, hic color oris erat.
Ut solet magno fluctus languescere flatu;
Sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:
Sic, quamvis aberat placitæ præsentia formæ,
Quem dederat præsens forma, manebat amor.
Ardet; et injusti stimulis agitatus amoris
Comparat indigno vimque dolumque toro.
Exitus in dubio est: audebimus ultima, dixit.
Viderit, audentes forsne deusne juvet.
Cepimus audendo Gabios quoque. Talia fatus
Ense latus cingit, tergaque pressit equi,
Accipit ærata juvenem Collatia porta,
Condere jam vultus sole parante suos.
Hostis, ut hospes, init penetrália Collatini:
Comiter excipitur; sanguine junctus erat.
Quantum animis erroris inest! parat inscia rerum
Infelix epulas hostibus illa suis.
Functus erat dapibus: poscunt sua tempora somni.
Nox erat, et tota lumina nulla domo.
Surgit, et auratum vagina liberat ensem:
Et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.
Utque torum pressit; Ferrum, Lucretia, mecum est:
Natus, ait, regis, Tarquiniusque vocor.
Illa nihil: neque enim vocem viresque loquendi,
Aut aliquid toto pectore mentis habet.

Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis,
  Parva sub infesto cum jacet agna lupo.
Quid faciat ? pugnet ? vincetur fœmina pugna.
  Clamet ? at in dextra, qui necet, ensis adest.
Effugiat ? positis urgentur pectora palmis,
  Nunc primum externa pectora tacta manu.
Instat amans hostis precibus, pretioque, minisque :
  Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.
Nil agis ; eripiam, dixit, pro crimine vitam :
  Falsus adulterii testis adulter erit.
Interimam famulum, cum quo deprensa fereris.
  Succubuit famæ victa puella metu.
Quid victor gaudes ? hæc te victoria perdet.
  Heu quanto regnis nox stetit una tuis !
Jamque erat orta dies : passis sedet illa capillis,
  Ut solet ad nati mater itura rogum.
Grandævumque patrem fido cum conjuge castris
  Evocat : et posita venit uterque mora.
Utque vident habitum ; quæ luctus causa, requirunt :
  Cui paret exsequias, quove sit icta malo.
Illa diu reticet, pudibundaque celat amictu
  Ora : fluunt lacrymæ more perennis aquæ.
Hinc pater, hinc conjux lacrymas solantur, et orant,
  Indicet : et cæco flentque paventque metu.
Ter conata loqui ; ter destitit : ausaque quarto,
  Non oculos adeo sustulit illa suos.
Hoc quoque Tarquinio debebimus ? eloquar, inquit,
  Eloquar infelix dedecus ipsa meum.
Quæque potest narrat. Restabant ultima ; flevit,
  Et matronales erubuere genæ.
Dant veniam facto genitor conjuxque coacto.
  Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego.
Nec mora : celato figit sua pectora ferro ;
  Et cadit in patrios sanguinolenta pedes.
Tunc quoque, jam moriens, ne non procumbat honeste
  Respicit. Hæc etiam cura cadentis erat.
Ecce super corpus communia damna gementes,
  Obliti decoris, virque paterque jacent.
Brutus adest ; tandemque animo sua nomina fallit :
  Fixaque semanimi corpore tela rapit.
Stillantemque tenens generoso sanguine cultrum,

Edidit impavidos ore minante sonos :
Per tibi ego hunc juro fortem castumque cruorem,
Perque tuos manes, qui mihi numen erunt ;
Tarquinium pœnas profuga cum stirpe daturum.
Jam satis est virtus dissimulata diu.
Illa jacens ad verba oculos sine lumine movit ;
Visaque concussa dicta probare coma.
Fertur in exsequias animi matrona virilis,
Et secum lacrymas invidiamque trahit.
Vulnus inane patet. Brutus clamore Quirites
Concitat, et regis facta nefanda refert.
Tarquinius cum prole fugit. Capit annua consul
Jura. Dies regnis illa suprema fuit.

Fallimur ? an veris prænuntia venit hirundo,
Et metuit, ne qua versa recurrat hiems ?
Sæpe tamen, Procne, nimium properasse quereris,
Virque tuo Tereus frigore lætus erit.

Jamque duæ restant noctes de mense secundo,
Marsque citos junctis curribus urget equos :
Ex vero positum permansit Equiria nomen,
Quæ deus in Campo prospicit ipse suo.
Jure venis, Gradive ; locum tua tempora poscunt ;
Signatusque tuo nomine mensis adest.
Venimus in portum, libro cum mense peracto.
Naviget hinc alia jam mihi linter aqua.

LIBER TERTIUS.

Bellice, depositis clypeo paulisper et hasta,
  Mars, ades, et nitidas casside solve comas.
Forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetæ.
  A te, qui canitur, nomina mensis habet.
Ipse vides manibus peragi fera bella Minervæ.
  Num minus ingenuis artibus illa vacat ?
Palladis exemplo ponendæ tempora sume
  Cuspidis. Invenies et quod inermis agas.
Tum quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
  Cepit, ut huic Urbi semina digna dares.
Ilia Vestalis (quid enim vetat inde moveri ?)
  Sacra lavaturas mane petebat aquas.
Ventum erat ad molli declivem tramite ripam :
  Ponitur e summa fictilis urna coma.
Fessa resedit humi, ventosque accepit aperto
  Pectore, turbatas restituitque comas.
Dum sedet ; umbrosæ salices, volucresque canoræ
  Fecerunt somnos, et leve murmur aquæ.
Blanda quies victis furtim subrepit ocellis,
  Et cadit a mento languida facta manus.
Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitam :
  Et sua divina furta fefellit ope.
Somnus abit : jacet illa gravis. Jam scilicet intra
  Viscera, Romanæ conditor urbis, eras.
Languida consurgit ; nec scit cur languida surgat :
  Et peragit tales arbore nixa sonos :
Utile sit faustumque, precor, quod imagine somni
  Vidimus. An somno clarius illud erat ?
Ignibus Iliacis aderam : cum lapsa capillis
  Decidit ante sacros lanea vitta focos.
Inde duæ pariter, visu mirabile, palmæ
  Surgunt. Ex illis altera major erat :
Et gravibus ramis totum protexerat orbem ;

Contigeratque nova sidera summa coma.
Ecce meus ferrum patruus molitur in illas.
Terreor admonitu ; corque timore micat.
Martia picus avis gemino pro stipite pugnant,
Et lupa. Tuta per hos utraque palma fuit.
Dixerat ; et plenam non firmis viribus urnam
Sustulit. Implerat, dum sua visa refert.
Interea crescente Remo, crescente Quirino,
Cœlesti tumidus pondere venter erat.
Quo minus emeritis exiret cursibus annus,
Restabant nitido jam duo signa deo.
Sylvia fit mater : Vestæ simulacra feruntur
Virgineas oculis opposuisse manus.
Ara deæ certe tremuit pariente ministra,
Et subiit cineres territa flamma suos.
Hæc ubi cognovit contemtor Amulius æqui,
(Nam raptas fratri victor habebat opes,)
Amne jubet mergi geminos. Scelus unda refugit.
In sicca pueri destituuntur humo.
Lacte quis infantes nescit crevisse ferino,
Et picum expositis sæpe tulisse cibos ?
Non ego te, tantæ nutrix Larentia gentis,
Nec taceam vestras, Faustule pauper, opes.
Vester honos veniet, cum Larentalia dicam :
Acceptus geniis illa December habet.
Martia ter senos proles adoleverat annos :
Et suberat flavæ jam nova barba comæ.
Omnibus agricolis armentorumque magistris
Iliadæ fratres jura petita dabant.
Sæpe domum veniunt prædonum sanguine læti,
Et redigunt actos in sua rura boves.
Ut genus audierunt, animos pater editus auget,
Et pudet in paucis nomen habere casis :
Romuleoque cadit trajectus Amulius ense :
Regnaque longævo restituuntur avo.
Mœnia conduntur : quæ, quamvis parva fuerunt,
Non tamen expediit transiluisse Remo.
Jam, modo qua fuerant sylvæ, pecorumque recessus,
Urbs erat ; æternæ cum pater urbis ait :
Arbiter armorum, de cujus sanguine natus
Credor ; et ut credar, pignora certa dabo :

A te principium Romano ducimus anno :
  Primus de patrio nomine mensis eat.
Vox rata fit, patrioque vocat de nomine mensem.
  Dicitur hæc pietas grata fuisse deo.
Et tamen ante omnes Martem coluere priores ;
  Hoc dederat studiis bellica turba suis.
Pallada Cecropidæ, Minoia Creta Dianam,
  Vulcanum tellus Hypsipylea colit :
Junonem Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ :
  Pinigerum Fauni Mænalis ora caput.
Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis.
  Arma feræ genti remque decusque dabant.
Quod si forte vacas, peregrinos inspice fastos ;
  Mensis in his etiam nomine Martis erit.
Tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis :
  Sextus apud populos, Hernica terra, tuos.
Inter Aricinos, Albanaque tempora constant,
  Factaque Telegoni mœnia celsa manu.
Quintum Laurentes, bis quintum Æquicolus asper,
  A tribus hunc primum turba Curensis habet.
Et tibi cum proavis, miles Peligne, Sabinis
  Convenit : hic genti quartus utrique deus.
Romulus, hos omnes ut vinceret ordine saltem,
  Sanguinis auctori tempora prima dedit.
Nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas.
  Ille minor geminis mensibus annus erat.
Nondum tradideras victas victoribus artes,
  Græcia, facundum sed male forte genus.
Qui bene pugnabat, Romanam noverat artem :
  Mittere qui poterat pila, disertus erat.
Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas
  Senserat, aut geminos esse sub axe polos ?
Esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
  Sidoniis, Helicen Graia carina notet ?
Signaque, quæ longo frater percenseat anno,
  Ire per hæc uno mense sororis equos ?
Libera currebant, et inobservata per annum
  Sidera : constabat sed tamen esse deos.
Non illi cœlo labentia signa movebant,
  Sed sua ; quæ magnum perdere crimen erat.
Illa quidem fœno : sed erat reverentia fœno,

Quantum nunc aquilas cernis habere tuas.
Pertica suspensos portabat longa maniplos:
Unde maniplaris nomina miles habet.
Ergo animi indociles, et adhuc ratione carentes
Mensibus egerunt lustra minora decem.
Annus erat, decimum cum luna repleverat orbem.
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus;
Seu quia bis quino fœmina mense parit;
Seu quod adusque decem numero crescente venitur;
Principium spatiis sumitur inde novis.
Inde pares centum denos secrevit in orbes
Romulus, hastatos instituitque decem.
Et totidem princeps, totidem pilanus, habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo.
Quin etiam partes totidem Titiensibus idem,
Quosque vocant Ramnes, Luceribusque dedit.
Assuetos igitur numeros servavit in anno.
Hoc luget spatio fœmina mæsta virum.
Neu dubites, primæ fuerint quin ante Kalendæ
Martis; ad hæc animum signa referre potes.
Laurea Flaminibus, quæ toto perstitit anno,
Tollitur, et frondes sunt in honore novæ.
Janua nunc regis posita viret arbore Phœbi:
Ante tuas fit idem, curia prisca, fores.
Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,
Cedit ab Iliacis laurea cana focis.
Adde, quod arcana fieri novus ignis in æde
Dicitur, et vires flamma refecta capit.
Nec mihi parva fides, annos hinc isse priores,
Anna quod hoc cœpto est mense Perenna coli.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores
Ad spatium belli, perfide Pœne, tui.
Denique quintus ad hoc fuerat Quintilis: et inde
Incipit, a numero nomina quisquis habet.
Primus, oliviferis Romam deductus ab arvis,
Pompilius menses sensit abesse duos.
Sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
Nos putat; Egeria sive monente sua.
Sed tamen errabant etiamnum tempora; donec
Cæsaris in multis hæc quoque cura fuit.

Non hæc ille deus tantæque propaginis auctor
Credidit officiis esse minora suis :
Promissumque sibi voluit prænoscere cœlum ;
Nec deus ignotas hospes inire domos.
Ille moras solis, quibus in sua signa rediret,
Traditur exactis disposuisse notis.
Is decies senos tercentum et quinque diebus
Junxit, et e pleno tempora quarta die.
Hic anni modus est. In lustrum accedere debet,
Quæ consummatur partibus, una dies.

Si licet occultos monitus audire deorum
Vatibus ; ut certe fama licere putat :
Cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus,
Dic mihi, matronæ cur tua festa colant.
Sic ego: sic posita dixit mihi casside Mavors,
Sed tamen in dextra missilis hasta fuit ;
Nunc primum studiis pacis, deus utilis armis,
Advocor, et gressus in nova castra fero.
Nec piget incepti. Juvat hac quoque parte morari :
Hoc solam ne se posse Minerva putet.
Disce, Latinorum vates operose dierum,
Quod petis : et memori pectore dicta nota.
Parva fuit, si prima velis elementa referre,
Roma ; sed in parva spes tamen hujus erat.
Mœnia jam stabant, populis augusta futuris,
Credita sed turbæ tunc nimis ampla suæ.
Quæ fuerit nostri, si quæris, regia nati ;
Adspice de canna straminibusque domum.
In stipula placidi carpebat munera somni :
Et tamen ex illo venit in astra toro.
Jamque loco majus nomen Romanus habebat :
Nec conjux illi, nec socer ullus erat.
Spernebant generos inopes vicinia dives :
Et male credebar sanguinis auctor ego.
In stabulis habitasse, boves pavisse, nocebat,
Jugeraque inculti pauca tenere soli.
Cum pare quæque suo coeunt volucresque feræque :
Atque aliquam, de qua procreet, anguis habet.
Extremis dantur connubia gentibus ; at, quæ
Romano vellet nubere, nulla fuit.

Indolui ; patriamque dedi tibi, Romule, mentem.
Tolle preces, dixi : quod petis, arma dabunt.
Festa para Conso : Consus tibi cætera dicet,
Illo facta die cum sua sacra canes.
Intumuere Cures, et quos dolor attigit idem ;
Tum primum generis intulit arma socer.
Jamque fere raptæ matrum quoque nomen habebant :
Tractaque erant longa bella propinqua mora.
Conveniunt nuptæ dictam Junonis in ædem :
Quas inter mea sic est nurus orsa loqui :
O pariter raptæ, quoniam hoc commune tenemus,
Non ultra lente possumus esse piæ.
Stant acies ; sed utra dî sint pro parte rogandi,
Eligite. Hinc conjux, hinc pater arma tenent.
Quærendum, viduæ fieri malimus, an orbæ.
Consilium vobis forte piumque dabo.
Consilium dederat. Parent, crinemque resolvunt,
Mæstaque funerea corpora veste tegunt.
Jam stabant acies ferro mortique paratæ ;
Jam lituus pugnæ signa daturus erat :
Cum raptæ veniunt inter patresque virosque ;
Inque sinu natos pignora cara ferunt.
Ut medium campi passis tetigere capillis ;
In terram posito procubuere genu.
Et, quasi sentirent, blando clamore nepotes
Tendebant ad avos brachia parva suos.
Qui poterat, clamabat avum, tum denique visum;
Et qui vix poterat, posse coactus erat.
Tela viris animusque cadunt ; gladiisque remotis
Dant soceri generis, accipiuntque, manus.
Laudatasque tenent natas : scutoque nepotem
Fert avus : hic scuti dulcior usus erat.
Inde diem, quæ prima, meas celebrare Kalendas
Œbalides matres non leve munus habent.
An quia, committi strictis mucronibus ausæ,
Finierant lacrymis Martia bella suis ?
Vel, quod erat de me feliciter Ilia mater,
Rite colunt matres sacra, diemque meum ?
Quid ? quod hiems, adoperta gelu, nunc denique cedit ;
Et pereunt victæ sole tepente nives.
Arboribus redeunt detonsæ frigore frondes ;

Uvidaque e tenero palmite gemma tumet.
Quæque diu latuit, nunc, se qua tollat in auras,
Fertilis occultas invenit herba vias.
Nunc fecundus ager: pecoris nunc hora creandi:
Nunc avis in ramo tecta laremque parat.
Tempora jure colunt Latiæ fecunda parentes,
Quarum militiam votaque partus habet.
Adde, quod excubias regi Romanus agebat,
Qui nunc Esquilias nomina collis habet,
Illic a nuribus Junoni templa Latinis
Hac sunt, si memini, publica facta die.
Quid moror, et variis onero tua pectora causis?
Eminet ante oculos, quod petis, ecce tuos.
Mater amat nuptas: matris me turba frequentant.
Hæc nos præcipue tam pia causa decet.
Ferte deæ flores: gaudet florentibus herbis
Hæc dea: de tenero cingite flore caput.
Dicite, Tu lucem nobis, Lucina, dedisti;
Dicite, Tu voto parturientis ades.
Si qua tamen gravida est, resoluto crine precetur,
Ut solvat partus molliter illa suos.

Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, Mamuriumque canant?
Nympha, mone, nemori stagnoque operata Dianæ;
Nympha, Numæ conjux, ad tua facta veni.
Vallis Aricinæ sylva præcinctus opaca
Est lacus, antiqua religione sacer.
Hic latet Hippolytus furiis distractus equorum:
Unde nemus nullis illud initur equis.
Licia dependent, longas velantia sepes,
Et posita est meritæ multa tabella deæ.
Sæpe potens voti, frontem redimita coronis,
Fœmina lucentes portat ab urbe faces.
Regna tenent fortesque manu, pedibusque fugaces:
Et perit exemplo postmodo quisque suo.
Defluit incerto lapidosus murmure rivus:
Sæpe, sed exiguis haustibus, inde bibi.
Egeria est, quæ præbet aquas, dea grata Camœnis.
Illa Numæ conjux consiliumque fuit.
Principio nimium promtos ad bella Quirites

Molliri placuit jure, deûmque metu.
Inde datæ leges, ne firmior omnia posset:
Cœptaque sunt pure tradita sacra coli.
Exuitur feritas, armisque potentius æquum est:
Et cum cive pudet conseruisse manus.
Atque aliquis, modo trux, visa jam vertitur ara;
Vinaque dat tepidis salsaque farra focis.
Ecce deûm genitor rutilas per nubila flammas
Spargit, et effusis æthera siccat aquis.
Non alias missi cecidere frequentius ignes.
Rex pavet; et vulgi pectora terror habet.
Cui dea, Ne nimium terrere: piabile fulmen
Est, ait, et sævi flectitur ira Jovis.
Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
Prodere, Romani numen uterque soli.
Nec sine vi tradent. Adhibeto vincula captis.
Atque ita, qua possint, erudit, arte capi.
Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,
Quo posses viso dicere, Numen inest.
In medio gramen, muscoque adoperta virenti
Manabat saxo vena perennis aquæ.
Inde fere soli Faunus Picusque bibebant.
Huc venit, et fonti rex Numa mactat ovem;
Plenaque odorati disponit pocula Bacchi;
Cumque suis antro conditus ipse latet.
Ad solitos veniunt sylvestria numina fontes,
Et relevant multo pectora sicca mero.
Vina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro,
Vinclaque sopitas addit in arcta manus.
Somnus ut abscessit, tentando vincula pugnant
Rumpere: pugnantes fortius illa tenent.
Tum Numa: Dî nemorum, factis ignoscite nostris,
Si scelus ingenio scitis abesse meo:
Quoque modo possit fulmen, monstrate, piari.
Sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:
Magna petis, nec quæ monitu tibi discere nostro
Fas sit. Habent fines numina nostra suos.
Di sumus agrestes, et qui dominemur in altis
Montibus. Arbitrium est in sua tela Jovi.
Hunc tu non poteris per te deducere cœlo:
At poteris nostra forsitan usus ope.

Dixerat hæc Faunus : par est sententia Pici.
Deme tamen nobis vincula, Picus ait.
Jupiter huc veniet, valida deductus ab arce.
Nubila promissi Styx mihi testis erit.
Emissi quid agant laqueis, quæ carmina dicant,
Quaque trahant superis sedibus arte Jovem ;
Scire nefas homini. Nobis concessa canentur,
Quæque pio dici vatis ab ore licet.
Eliciunt cœlo te, Jupiter : unde minores
Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.
Constat Aventinæ tremuisse cacumina sylvæ,
Terraque subsedit pondere pressa Jovis.
Corda micant regis, totoque e pectore sanguis
Fugit, et hirsutæ diriguere comæ.
Ut rediit animus, Da certa piamina, dixit,
Fulminis, altorum rexque paterque deûm ;
Si tua contigimus manibus donaria puris ;
Hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.
Annuit oranti : sed verum ambage remota
Abdidit, et dubio terruit ore virum.
Cæde caput, dixit. Cui rex, Parebimus, inquit :
Cædenda est hortis eruta cepa meis.
Addidit hic, Hominis : summos, ait ille, capillos.
Postulat hic animam : cui Numa, Piscis, ait.
Risit ; et, his, inquit, facito mea tela procures,
O vir colloquio non abigende deûm !
Sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem
Cynthius, imperii pignora certa dabo.
Dixit, et ingenti tonitru super æthera motum
Fertur, adorantem destituitque Numam.
Ille redit lætus, memoratque Quiritibus acta.
Tarda venit dictis difficilisque fides.
At certe credemur, ait, si verba sequatur
Exitus. En audi crastina, quisquis ades.
Protulerit terris cum totum Cynthius orbem,
Jupiter imperii pignora certa dabit.
Discedunt dubii, promissaque tarda videntur :
Dependetque fides a veniente die.
Mollis erat tellus, rorataque mane pruina ;
Ante sui populus limina regis adest.
Prodit, et in solio medius consedit acerno.

Innumeri circa stantque silentque viri.
Ortus erat summo tantummodo margine Phœbus:
Sollicitæ mentes speque metuque pavent.
Constitit, atque caput niveo velatus amictu
Jam bene dîs notas sustulit ille manus.
Atque ita, Tempus adest promissi muneris, inquit.
Pollicitam dictis, Jupiter, adde fidem.
Dum loquitur, totum jam sol emerserat orbem,
Et gravis ætherio venit ab axe fragor.
Ter tonuit sinè nube deus, tria fulgura misit.
Credite dicenti; mira, sed acta loquor.
A media cœlum regione dehiscere cœpit:
Submisere oculos cum duce turba suos.
Ecce levi scutum versatum leniter aura
Decidit. A populo clamor ad astra venit.
Tollit humo munus, cæsa prius ille juvenca,
Quæ dederat nulli colla premenda jugo.
Idque ancile vocat, quod ad omni parte recisum est;
Quaque notes oculis, angulus omnis abest.
Tum, memor imperii sortem consistere in illo,
Consilium multæ calliditatis init.
Plura jubet fieri simili cælata figura,
Error ut ante oculos insidiantis eat.
Mamurius, morum fabræne exactior artis,
Difficile est ulli dicere, clausit opus.
Cui Numa munificus, Facti pete præmia, dixit:
Si mea nota fides, irrita nulla petes.
Jam dederat Saliis (a saltu nomina ducunt)
Armaque, et ad certos verba canenda modos.
Tum sic Mamurius: Merces mihi gloria detur,
Nominaque extremo carmine nostra sonent.
Inde sacerdotes operi promissa vetusto
Præmia persolvunt, Mamuriumque vocant.
Nubere si qua voles, quamvis properabitis ambo,
Differ: habent parvæ commoda magna moræ.
Arma movent pugnam, pugna est aliena maritis.
Condita cum fuerint, aptius omen erit.
His etiam conjux apicati cincta Dialis
Lucibus impexas debet habere comas.

Tertia nox emersa suos ubi moverit ignes,
Conditus e geminis Piscibus alter erit.

Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille
  Proximus. A vento nomen uterque tenet.
Cum croceis rorare genis Tithonia conjux
  Cœperit, et quintæ tempora lucis aget;
Sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes;
  Mergetur, visus effugietque tuos.
At non effugiet Vindemitor. Hoc quoque causam
  Unde trahat sidus, parva docere mora est.
Ampelon intonsum Satyris Nymphaque creatum
  Fertur in Ismariis Bacchus amasse jugis.
Tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi;
  Quæ nunc de pueri nomine nomen habet.
Dum legit in ramo pictas temerarius uvas,
  Decidit: amissum Liber in astra venit.

Sextus ubi Oceano clivosum scandit Olympum
  Phœbus, et alatis æthera carpit equis;
Quisquis ades, canæque colis penetralia Vestæ,
  Cratera Iliacis thuraque pone focis.
Cæsaris innumeris, quem maluit ille mereri,
  Accessit titulis pontificalis honos.
Ignibus æternis æterni numina præsunt
  Cæsaris. Imperii pignora juncta vides.
De veteris Trojæ dignissima præda favilla,
  Qua gravis Æneas tutus ab hoste fuit;
Ortus ab Ænea tangit cognata sacerdos
  Numina; cognatum, Vesta, tuere caput.
Quos sancta fovet ille manu, bene vivitis ignes.
  Vivite inexstincti, flammaque duxque, precor.

Una nota est Martis Nonis: sacrata quod illis
  Templa putant lucos Vejovis ante duos.
Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
  Quilibet, huc, inquit, confuge; tutus eris.
O quam de tenui Romanus origine crevit!
  Turba vetus quam non invidiosa fuit!
Ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstet,
  Disce quis iste deus, curve vocetur ita.
Jupiter est juvenis: juveniles adspice vultus:
  Adspice deinde manum: fulmina nulla tenet.
Fulmina, post ausos cœlum affectare gigantas,

Sumta Jovi; primo tempore inermis erat.
Ignibus Ossa novis, et Pelion altior Ossa
Arsit, et in solida fixus Olympus humo.
Stat quoque capra simul: Nymphæ pavisse feruntur
Cretides: infanti lac dedit illa Jovi.
Nunc vocor ad nomen. Vegrandia farra coloni,
Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.
Vis ea si verbi est; cur non ego Vejovis ædem,
Ædem non magni suspicer esse Jovis?
Jamque, ubi cæruleum variabunt sidera cœlum,
Suspice: Gorgonei colla videbis equi.
Creditur hic cæsæ gravida cervice Medusæ
Sanguine respersis prosiluisse jubis.
Huic supra nubes et subter sidera lapso
Cœlum pro terra, pro pede penna fuit.
Jamque indignanti nova frena receperat ore,
Cum levis Aonias ungula fodit aquas.
Nunc fruitur cœlo, quod pennis ante petebat:
Et nitidus stellis quinque decemque micat.

Protinus adspicies venienti nocte Coronam
Gnossida. Theseo crimine facta dea est.
Jam bene perjuro mutarat conjuge Bacchum,
Quæ dedit ingrato fila legenda viro.
Sorte tori gaudens, Quid flebam rustica? dixit,
Utiliter nobis perfidus ille fuit.
Interea Liber depexus crinibus Indos
Vincit, et Eoo dives ab orbe venit.
Inter captivas facie præstante puellas
Grata nimis Baccho filia regis erat.
Flebat amans conjux, spatiataque littore curvo
Edidit incultis talia verba comis:
En iterum similes, fluctus, audite querelas!
En iterum lacrymas accipe, arena, meas!
Dicebam, memini, perjure et perfide Theseu!
Ille abiit: eadem crimina Bacchus habet.
Nunc quoque, nulla viro, clamabo, fœmina credat.
Nomine mutato causa relata mea est.
O utinam mea sors, qua primum cœperat, isset!
Jamque ego præsenti tempore nulla forem!
Quid me desertis perituram, Liber, arenis

Servabas? potui dedoluisse semel.
Bacche levis, leviorque tuis, quæ tempora cingunt,
Frondibus; in lacrymas cognite Bacche meas;
Ausus es ante oculos adducta pellice nostros.
Tam bene compositum sollicitare torum?
Heu ubi pacta fides? ubi, quæ jurare solebas?
Me miseram, quoties hæc ego verba loquor!
Thesea culpabas, fallacemque ipse vocabas:
Judicio peccas turpius ipse tuo.
Ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar:
Ne toties falli digna fuisse puter.
Præcipue cupiam celari Thesea; ne te
Consortem culpæ gaudeat esse suæ.
At, puto, præposita est fuscæ mihi candida pellex.
Eveniat nostris hostibus ille color!
Quid tamen hoc refert, vitio tibi gratior ipso est.
Quid facis? amplexus inquinat illa tuos.
Bacche, fidem præsta; nec præfer amoribus ullam
Conjugis assuetæ semper amare virum.
Ceperunt matrem formosi cornua tauri;
Me tua: at hic laudi est, ille pudendus amor.
Ne noceat, quod amo: neque enim tibi, Bacche, nocebat,
Quod flammas nobis fassus es ipse tuas.
Nec, quod nos uris, mirum facis. Ortus in igne
Diceris, et patria raptus ab igne manu.
Illa ego sum, cui tu solitus promittere cœlum.
Heu mihi, pro cœlo qualia dona fero!
Dixerat: audibat jamdudum verba querentis
Liber, ut a tergo forte secutus erat.
Occupat amplexu, lacrymasque per oscula siccat:
Et, Pariter cœli summa petamus, ait.
Tu mihi juncta toro, mihi juncta vocabula sumes:
Jam tibi mutatæ Libera nomen erit.
Sintque tuæ tecum faciam monumenta coronæ,
Vulcanus Veneri quam dedit, illi tibi.
Dicta facit, gemmasque novem transformat in ignes.
Aurea per stellas nunc micat illa novem.

Sex ubi sustulerit, totidem demerserit orbes,
Purpureum rapido qui vehit axe diem;
Altera gramineo spectabis Equiria campo,

Quem Tiberis curvis in latus urget aquis.
Qui tamen ejecta si forte tenebitur unda,
Cœlius accipiet pulverulentus equos.

Idibus est Annæ festum geniale Perennæ,
Haud procul a ripis, advena Tibri, tuis.
Plebs venit, ac virides passim disjecta per herbas
Potat, et accumbit cum pare quisque sua.
Sub Jove pars durat: pauci tentoria ponunt:
Sunt, quibus e ramis frondea facta casa est:
Pars ibi pro rigidis calamos statuere columnis,
Desuper extentas imposuere togas.
Sole tamen vinoque calent: annosque precantur,
Quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt.
Invenies illic, qui Nestoris ebibat annos;
Quæ sit per calices facta Sibylla suos.
Illic et cantant, quicquid didicere theatris:
Et jactant faciles ad sua verba manus:
Et ducunt posito duras cratere choreas,
Cultaque diffusis saltat amica comis.
Cum redeunt, titubant; et sunt spectacula vulgo:
Et fortunatos obvia turba vocant.
Occurri nuper; visa est mihi digna relatu
Pompa: senem potum pota trahebat anus.
Quæ tamen hæc dea sit, quoniam rumoribus errant,
Fabula proposito nulla tacenda meo.
Arserat Æneæ Dido miserabilis igne:
Arserat exstructis in sua fata rogis.
Compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
Hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat:
Præbuit Æneas et causam mortis et ensem:
Ipsa sua Dido concidit usa manu.
Protimus invadunt Numidæ sine vindice regnum;
Et potitur capta Maurus Iarba domo.
Seque memor spretum, Thalamis tamen, inquit, Elissæ,
En ego, quem toties repulit illa, fruor.
Diffugiunt Tyrii, quo quemque agit error, ut olim
Amisso dubiæ rege vagantur apes.
Tertia nudandas acceperat area messes,
Inque cavos ierant tertia musta lacus;
Pellitur Anna domo: lacrymansque sororia linquit

Mœnia. Germanæ justa dat ante suæ.
Mista bibunt molles lacrymis unguenta favillæ ;
Vertice libatas accipiuntque comas.
Terque, Vale, dixit : cineres ter ad ora relatos
Pressit, et est illis visa subesse soror.
Nacta ratem comitemque fugæ pede labitur æquo,
Mœnia respiciens, dulce sororis opus.
Fertilis est Melite, sterili vicina Cosyræ
Insula, quam Libyci verberat unda freti.
Hanc petit, hospitio regis confisa vetusto ;
Hospes opum dives rex ibi Battus erat.
Qui postquam didicit casus utriusque sororis,
Hæc, inquit, tellus quantulacunque tua est.
Et tamen hospitii servasset ad ultima munus ;
Sed timuit magnas Pygmalionis opes.
Signa recensuerat bis sol sua : tertius ibat
Annus, et exsulibus terra petenda nova est.
Frater adest, belloque petit. Rex arma perosus,
Nos sumus imbelles, tu fuge sospes, ait.
Jussa fugit ; ventoque ratem committit et undis.
Asperior quovis æquore frater erat.
Est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
Parvus ager : Cameren incola turba vocant.
Illuc cursus erat. Nec longius abfuit inde,
Quam quantum novies mittere funda potest.
Vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura.
Findite remigio, navita dixit, aquas.
Dumque parant torto subducere carbasa lino,
Percutitur rapido puppis adunca Noto :
Inque patens æquor, frustra pugnante magistro,
Fertur : et ex oculis visa refugit humus.
Adsiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
Vertitur, et canas alveus haurit aquas.
Vincitur ars vento : nec jam moderator habenis
Utitur, at votis is quoque poscit opem.
Jactatur tumidas exsul Phœnissa per undas,
Humidaque opposita lumina veste tegit.
Tum primum Dido felix est dicta sorori,
Et quæcunque aliquam corpore pressit humum.
Figitur ad Laurens ingenti flamine littus
Puppis : et, expositis omnibus, hausta perit.

Jam pius Æneas regno nataque Latini
  Auctus erat, populos miscueratque duos.
Littore dotali, solo comitatus Achate,
  Secretum nudo dum pede carpit iter;
Adspicit errantem, nec credere sustinet Annam
  Esse. Quid in Latios illa veniret agros?
Dum secum Æneas: Anna est, exclamat Achates.
  Ad nomen vultus sustulit illa suos.
Quo fugiat? quid agat? quos terræ quærat hiatus?
  Ante oculos miseræ fata sororis erant.
Sensit, et alloquitur trepidam Cythereius heros:
  Flet tamen admonitu mortis, Elissa, tuæ.
Anna, per hanc juro, quam quondam audire solebas
  Tellurem fato prosperiore dari;
Perque deos comites, hac nuper sede locatos;
  Sæpe meas illos increpuisse moras.
Nec timui de morte tamen: metus abfuit iste.
  Heu mihi! credibili fortior illa fuit.
Ne refer. Adspexi non illo pectore digna
  Vulnera, Tartareas ausus adire domos.
At tu, seu ratio te nostris appulit oris,
  Sive deus; regni commoda carpe mei.
Multa tibi memores, nil non debemus Elissæ.
  Nomine grata tuo, grata sororis, eris.
Talia dicenti, neque enim spes altera restat,
  Credidit, errores exposuitque suos.
Utque domum intravit Tyrios induta paratus,
  Incipit Æneas; cætera turba silet:
Hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia conjux,
  Est mihi: consumsi naufragus hujus opes.
Orta Tyro, regnum Libyca possedit in ora:
  Quam precor ut caræ more sororis ames.
Omnia promittit, falsumque Lavinia vulnus
  Mente premit tacita, dissimulatque fremens.
Donaque cum videat præter sua lumina ferri
  Multa palam; mitti clam quoque multa putat.
Non tamen exactum, quid agat. Furialiter odit,
  Et parat insidias, et cupit ulta mori.
Nox erat: ante torum visa est adstare sororis
  Squalenti Dido sanguinolenta coma;
Et, Fuge, ne dubita, mæstum fuge, dicere, tectum.

Sub verbum querulas impulit aura fores.
Exsilit; et velox humili super arva fenestra
Se jacit. Audacem fecerat ipse timor.
Quaque metu rapitur, tunica velata recincta
Currit, ut auditis territa dama lupis.
Corniger hanc cupidis rapuisse Numicius undis
Creditur, et stagnis occuluisse suis.
Sidonis interea magno clamore per agros
Quæritur. Apparent signa notæque pedum.
Ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis.
Sustinuit tacitas conscius amnis aquas.
Ipsa loqui visa est, Placidi sum Nympha Numici:
Amne perenne latens Anna Perenna vocor.
Protinus erratis, læti vescuntur in agris,
Et celebrant largo seque diemque mero.
Sunt quibus hæc Luna est, quia mensibus impleat annum:
Pars Themin, Inachiam pars putat esse bovem.
Invenies, qui te Nymphen Atlantida dicant,
Teque Jovi primos, Anna, dedisse cibos.
Hæc quoque, quam referam, nostras pervenit ad auras
Fama: nec a vera dissidet illa fide.
Plebs vetus, et nullis etiamnum tuta tribunis,
Fugit, et in Sacri vertice montis abit.
Jam quoque, quem secum tulerant, defecerat illos
Victus, et humanis usibus apta Ceres.
Orta suburbanis quædam fuit Anna Bovillis,
Pauper, sed multæ sedulitatis anus.
Illa, levi mitra canos redimita capillos,
Fingebat tremula rustica liba manu;
Atque ita per populum fumantia mane solebat
Dividere. Hæc populo copia grata fuit.
Pace domi facta signum posuere Perennæ,
Quod sibi defectis illa tulisset opem.
Nunc mihi, cur cantent, superest, obscæna puellæ,
Dicere: nam coeunt, certaque probra canunt.
Nuper erat dea facta; venit Gradivus ad Annam,
Et cum seducta talia verba facit:
Mense meo coleris; junxi mea tempora tecum:
Pendet ab officio spes mihi magna tuo.
Armifer armiferæ correptus amore Minervæ

Uror, et hoc longo tempore vulnus alo.
Effice, dî studio similes coeamus in unum.
Conveniunt partes hæ tibi, comis anus.
Dixerat. Illa deum promisso ludit inani,
Et stultam dubia spem trahit usque mora.
Sæpius instanti, Mandata peregimus, inquit;
Evicta est precibus: vix dedit illa manus.
Gaudet amans, thalamosque parat. Deducitur illuc
Anna tegens vultus, ut nova nupta, suos.
Oscula sumturus subito Mars adspicit Annam;
Nunc pudor elusum, nunc subit ira deum.
Ridet amatorem caræ nova diva Minervæ:
Nec res hac Veneri gratior ulla fuit.
Inde joci veteres obscænaque dicta canuntur:
Et juvat hanc magno verba dedisse deo.
Præteriturus eram gladios in principe fixos;
Cum sic a castis Vesta locuta focis:
Ne dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos.
Sacrilegæ telis me petiere manus.
Ipsa virum rapui, simulacraque nuda reliqui.
Quæ cecidit ferro, Cæsaris umbra fuit.
Ille quidem cœlo positus Jovis atria servat,
Et tenet in magno templa dicata Foro.
At quicumque nefas ausi, prohibente deorum
Numine, polluerant pontificale caput;
Morte jacent merita. Testes estote Philippi,
Et quorum sparsis ossibus albet humus.
Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
Cæsaris, ulcisci justa per arma patrem.

Postera cum teneras Aurora refecerit herbas,
Scorpios a prima parte videndus erit.

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.
Bacche, fave vati, dum tua festa cano.
Nec referam Semelen, ad quam nisi fulmina secum
Jupiter adferret, parvus inermis erat:
Nec puer ut posses maturo tempore nasci,
Expletum patrio corpore matris onus.
Sithonas, et Scythicos longum enumerare triumphos,
Et domitas gentes, thurifer Inde, tuas:

Tu quoque Thebanæ mala præda tacebere matris :
  Inque tuum Furiis acte, Lycurge, genu.
Ecce libet subitos pisces, Tyrrhenaque monstra
  Dicere ; sed non est carminis hujus opus.
Carminis hujus opus, causas expromere, quare
  Vilis anus populos ad sua liba vocet.
Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt,
  Liber, et in gelidis herba reperta focis.
Te memorant, Gange totoque Oriente subacto,
  Primitias magno seposuisse Jovi.
Cinnama tu primus captivaque thura dedisti,
  Deque triumphato viscera tosta bove.
Nomine ab auctoris ducunt libamina nomen,
  Libaque, quod sacris pars datur inde focis.
Liba deo fiunt : succis quia dulcibus ille
  Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
Ibat arenoso Satyris comitatus ab Hebro :
  (Non habet ingratos fabula nostra jocos :)
Jamque erat ad Rhodopen, Pangæaque florida ventum :
  Æriferæ comitum concrepuere manus.
Ecce novæ coeunt volucres tinnitibus actæ :
  Quaque movent sonitus æra, sequuntur apes.
Colligit errantes, et in arbore claudit inani
  Liber : et inventi præmia mellis habet.
Ut Satyri lævisque senex tetigere saporem,
  Quærebant flavos per nemus omne favos.
Audit in exesa stridorem examinis ulmo,
  Adspicit et ceras, dissimulatque senex.
Utque piger pandi tergo residebat aselli ;
  Applicat hunc ulmo corticibusque cavis.
Constitit ipse super ramoso stipite nixus,
  Atque avide trunco condita mella petit.
Millia crabronum coeunt ; et vertice nudo
  Spicula defigunt, oraque summa notant.
Ille cadit præceps, et calce feritur aselli :
  Inclamatque suos, auxiliumque rogat.
Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis
  Rident. Percusso claudicat ille genu.
Ridet et ipse deus, limumque inducere monstrat.
  Hic paret monitis, et linit ora luto.
Melle pater fruitur : liboque infusa calenti

Jure repertori candida mella damus.
Fœmina cur præstet, non est rationis opertæ.
Fœmineos thyrso concitat ille choros.
Cur anus hoc faciat, quæris; vinosior ætas
Hæc est, et gravidæ munera vitis amans.
Cur hedera cincta est? hedera est gratissima Baccho.
Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est,
Nysiades Nymphæ, puerum quærente noverca,
Hanc frondem cunis opposuere novis.
Restat, ut inveniam, quare toga libera detur
Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
Sive quod ipse puer semper, juvenisque videris;
Et media est ætas inter utrumque tibi;
Seu quia tu pater es, patres, sua pignora, natos
Commendant curæ numinibusque tuis.
Sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
Sumitur, et vitæ liberioris iter.
An quia, cum prisci colerent studiosius agros,
Et patrio faceret rure senator opus;
Et caperet fasces a curvo consul aratro,
Nec crimen duras habere manus:
Rusticus ad ludos populus veniebat in Urbem?
Sed dîs, non studiis ille dabatur honos.
Luce sua ludos uvæ commentor habebat:
Quos cum tædifera nunc habet ipse dea.
Ergo, ut tironem celebrare frequentia posset,
Visa dies dandæ non aliena togæ.
Mite, pater, caput huc placataque cornua vertas,
Et des ingenio vela secunda meo.
Itur ad Argeos (qui sint, sua pagina dicet)
Hac, si commemini, præteritaque die.
Stella Lycaoniam vergit proclivis ad Arcton
Miluus. Hæc illa nocte videnda venit.
Quid dederit volucri, si vis cognoscere, cœlum;
Saturnus regnis ab Jove pulsus erat.
Concitat iratus validos Titanas in arma,
Quæque fuit fatis debita, poscit opem.
Matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus
Parte sui serpens posteriore fuit.
Hunc triplici muro lucis incluserat atris
Parcarum monitu Styx violenta trium.

Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat, æternos vincere posse deos.
Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi :
Et jam jam flammis exta daturus erat.
Jupiter alitibus rapere imperat. Attulit illi
Miluus : et meritis venit in astra suis.

Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ ;
Nominaque a junctis quinque diebus habent.
Sanguine prima vacat : nec fas concurrere ferro.
Causa, quod est illa nata Minerva die.
Altera, tresque super strata celebrantur arena.
Ensibus exsertis bellica læta dea est.
Pallada nunc pueri, teneræque ornate puellæ.
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.
Pallade placata, lanam mollire puellæ
Discant, et plenas exonerare colos.
Illa etiam stantes radio percurrere telas
Erudit, et rarum pectine denset opus.
Hanc cole, qui maculas læsis de vestibus aufers :
Hanc cole, velleribus quisquis ahena paras.
Nec quisquam invita faciet bene vincula plantæ
Pallade ; sit Tychio doctior ille licet.
Et licet antiquo manibus collatus Epeo
Sit prior ; irata Pallade mancus erit.
Vos quoque, Phœbea morbos qui pellitis arte,
Munera de vestris pauca referte deæ.
Nec vos turba deam, censu fraudata, magistri
Spernite : discipulos attrahet illa novos.
Quique moves cœlum, tabulamque coloribus uris ;
Quique facis docta mollia saxa manu.
Mille dea est operum ; certe dea carminis illa est ;
Si mereor, studiis adsit amica meis.
Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum ;
Hic ubi non plana est, sed prope plana via est :
Parva licet videas Captæ delubra Minervæ,
Quæ dea natali cœpit habere suo.
Nominis in dubio causa est. Capitale vocamus
Ingenium sollers : ingeniosa dea est.
An, quia de capitis fertur sine matre paterni
Vertice cum clypeo prosiluisse suo ?

An, quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
Venit? et hoc ipsum littera prisca docet.
An, quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas
Ex illo jubeat furta reperta loco?
A quacunque trahis ratione vocabula, Pallas,
Pro ducibus nostris ægida semper habe.
Summa dies e quinque tubas lustrare canoras
Admonet, et forti sacrificare deæ.
Nunc potes ad solem sublato dicere vultu:
Hic here Phryxeæ vellera pressit ovis.
Seminibus tostis sceleratæ fraude novercæ
Sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
Mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet,
Quam sterili terræ Delphicus edat opem.
Hic quoque corruptus cum semine nuntiat Helles
Et juvenis Phryxi funera sorte peti.
Usque recusantem cives, et tempus, et Ino
Compulerant regem jussa nefanda pati;
Et soror, et Phrixus, velati tempora vittis
Stant simul ante aras, junctaque fata gemunt.
Adspicit hos, ut forte pependerat æthere, mater,
Et ferit attonita pectora nuda manu;
Inque draconigenam nimbis comitantibus urbem
Desilit, et natos eripit inde suos.
Utque fugam capiant, aries nitidissimus auro
Traditur. Ille vehit per freta longa duos.
Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra
Fœmina, cum de se nomina fecit aquæ.
Pæne simul periit, dum vult succurrere lapsæ,
Frater, et extentas porrigit usque manus.
Flebat, ut amissa gemini consorte pericli,
Cæruleo junctam nescius esse deo.
Littoribus tactis aries fit sidus: at hujus
Pervenit in Colchas aurea lana domos.

Tres ubi Luciferos veniens præmiserit Eos,
Tempora nocturnis æqua diurna feres.

Inde quater pastor saturos ubi clauserit hædos,
Canuerint herbæ rore recente quater;
Janus adorandus, cumque hoc Concordia mitis,
Et Romana Salus, araque Pacis erit.

Luna regit menses. Hujus quoque tempora mensis
 Finit Aventino Luna colenda jugo.

THE END.

LATIN CLASSICS.

CHEAP COLONIAL EDITIONS

FOR

COLLEGES AND SCHOOLS.

Although the great improvements in the Printing Art have done so much to add to the appearance of Books, and also to diminish the cost, yet the price still forms rather a serious item in the expense of education. This is particularly the case in editions of the Greek and Latin Classics. There is no want of excellence in many of these, but they are generally either so comprehensive or so extended by annotations, that the price is an obstacle to those who, entertaining enlarged views of the advantages of education, have not means commensurate with their wishes. It is, therefore, the intention of the Subscribers, to publish neat and correct editions of such detached portions of the Classic authors as are usually read in Schools and Colleges. This plan has been tried in England, and has been attended with marked success.

To those who are obliged to study economy in education, these editions will be recommended by their cheapness, their accuracy, and their being limited in their extent to that which is absolutely necessary.

To those, who either possess, or can afford to possess more expensive editions, these little copies will be offered as a means of saving the others from that speedy injury or destruction which befals books in the daily transit between home and school. They will be more portable and convenient, more fair and scholar-like in the class-room—not open to the just and reasonable objection which Tutors make to editions so charged with notes, that they almost amount to a translation.

Some years ago, the Subscribers made the attempt to introduce a uniform series of Books into the Common Schools of Canada. Their design was heartily seconded by the Board of Education in Ireland, who promptly and with the utmost liberality placed the copyright of their valuable Text Books at their disposal. At a very considerable expence of labour and money, the Subscribers, in a shorter period than they anticipated, succeeded in introducing the

Books into almost every section of the Province. Since then the indefatigable and intelligent Superintendent of Education in Canada West, who, at an early period, expressed to the Subscribers his favourable opinion of these Books, having himself obtained permission to reprint them, delegated the right to other Booksellers in Canada, by whom, and by the Subscribers under their original grant from the Irish Board, the Province is now abundantly supplied with these excellent Books.

The success which attended this experiment to improve and render uniform the Books used in the Common Schools of Canada, has emboldened the Subscribers to undertake the publication of the Classical series now announced for the use of Colleges, High Schools, District and Grammar Schools.

The first numbers of the series will consist of the following:—

Excerpts from Cornelius Nepos.
The First Four Books of Cæsar.
The Georgics of Virgil.
The Fasti of Ovid.
The Third and Fourth Books of Quintus Curtius.
Cicero de Amicitia.
Cicero de Senectute.
Taciti Agricola.
Excerpts from Horace.

To be followed in rapid succession by Sallust's History of Cataline's Conspiracy, The Four First Books of Virgil's Æneid, and other Standard Text Books.

The price of each will vary from 9d. to 1s. 9d. currency, according to the quantity of printed matter in each.

Orders for copies will be executed by the Booksellers throughout Canada, or by the Publishers.

ARMOUR & RAMSAY.